

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Το μάθημα Γεωγραφίας στο Γυμνάσιο, η παιδαγωγική του αξία και η αξιολόγησή του ως προς την προσφορά γνώσεων σχετικά με το ανθρωπογενές περιβάλλον.

Πτυχιακή Εργασία της φοιτήτριας,

Μπαμπαλή Παναγιώτα – Αλεξάνδρα Α.Μ 20980

Επιβλέπων: κ. Ευθύμιος Καρύμπαλης

Αθήνα, Ιούλιος 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	σελ.5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	σελ.6
ABSTRACT.....	σελ.7
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ.8-9
2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	σελ.10-13
3. ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	σελ.14
3.1 Κατανομή πληθυσμού και υπερπληθυσμός.....	σελ.15-17
4. Η ΠΑΡΟΧΗ ΓΝΩΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΗ Β' ΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	
4.1 Το διδακτικό βιβλίο Γεωγραφίας της Α Γυμνασίου κατά τη δεκαετία 1990.....	σελ.18-20
4.2 Το διδακτικό βιβλίο Γεωγραφίας της Β Γυμνασίου κατά τη δεκαετία 1990.....	σελ.20-23
4.3 Το διδακτικό βιβλίο Γεωγραφίας των σχολικών ετών 2005-2008 της Α Γυμνασίου.....	σελ.24-27
4.4 Το διδακτικό βιβλίο Γεωγραφίας των σχολικών ετών 2005-2008 της Β Γυμνασίου.....	σελ.28-31
4.5 Η διδασκαλία του μαθήματος Γεωγραφίας στο Γυμνάσιο κατά το έτος 2013- 14.....	σελ. 32
4.5.1 Η διδακτέα ύλη του μαθήματος Γεωγραφίας της Α Γυμνασίου.....	σελ.32-35
4.5.2 Η διδακτέα ύλη του μαθήματος Γεωγραφίας της Β Γυμνασίου.....	σελ.35-37
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ Α ΚΑΙ Β ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΤΡΙΩΝ ΔΕΚΑΕΤΙΩΝ.....	σελ.38-39
6. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΕΑΣ ΎΛΗΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	σελ.40-41
6.1 Ανάλυση ερωτηματολογίων Α και Β Γυμνασίου.....	σελ.42-54

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ.55-56	
8. ΤΡΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ.....σελ.57-62	
9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.63-64	
10. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....σελ.65-67	

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

- Διάγραμμα 1 : κατανομή δείγματος ανά φύλλο.....σελ.42
- Διάγραμμα 2: κατανομή δείγματος ανά τάξη δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.....σελ.42
- Διάγραμμα 3: Κατανομή απαντήσεων στην ερώτηση « Σου αρέσει το μάθημα της Γεωγραφίας?».....σελ.43
- Διάγραμμα 4: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Θεωρείς το μάθημα της Γεωγραφίας δύσκολο ή εύκολο μάθημα?».....σελ.44
- Διάγραμμα 5: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Τί κλίμα επικρατεί στην Ελλάδα?».....σελ.45
- Διάγραμμα 6: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Καιρός και κλίμα είναι δυο ταυτόσημες έννοιες?».....σελ.47
- Διάγραμμα 7: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν το κλίμα μιας περιοχής?».....σελ.47
- Διάγραμμα 8: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης «Ποιοί είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την εγκατάσταση των ανθρώπων σε μια περιοχή?».....σελ.48
- Διάγραμμα 9: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Σχεδόν ο μισός πληθυσμός της Γης ζει σε πόλεις, σωστό ή λάθος?».....σελ.49
- Διάγραμμα 10: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Ποιες απ’ τις παρακάτω πόλεις ανήκουν στις λεγόμενες αναπτυσσόμενες χώρες?».....σελ.50
- Διάγραμμα 11: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Ποιές είναι οι 5 πιο διαδεδομένες γλώσσες στον κόσμο?».....σελ.51
- Διάγραμμα 12: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Κλιματική αλλαγή είναι η μεταβολή του παγκόσμιου κλίματος και των μετεωρολογικών συνθηκών που εκτείνονται σε μεγάλη χρονική κλίμακα και οφείλονται άμεσα ή έμμεσα στις ανθρώπινες δραστηριότητες, σωστό ή λάθος?».....σελ.52
- Διάγραμμα 13: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης «Η ηχορύπανση, το κυκλοφοριακό, η ρύπανση του αέρα η αλλοίωση του φυσικού τοπίου, η καταστροφή των βιοτόπων και τα απορρίμματα είναι περιβαλλοντικά προβλήματα που αφορούν κυρίως τις πόλεις, σωστό ή λάθος?».....σελ.53
- Διάγραμμα 14: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης «ποιές ανθρώπινες δραστηριότητες προκάλεσαν στις μέρες μας σοβαρές καταστροφές στα δάση?».....σελ.54

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία με τίτλο « Το μάθημα Γεωγραφίας στο Γυμνάσιο, η παιδαγωγική του αξία και η αξιολόγησή του ως προς την προσφορά γνώσεων σχετικά με το ανθρωπογενές περιβάλλον» εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προπτυχιακού προγράμματος σπουδών , ως το τελευταίο στάδιο για την αποφοίτηση και την απόκτηση του πτυχίου και μου ανατέθηκε το 2013.

Επιβλέπων καθηγητής ήταν ο κ. Ευθύμιος Καρύμπαλης του οποίου η συμβολή είναι μεγάλης σημασίας, καθώς υπήρξε καθοδηγητής της εργασίας με σκοπό την επιτυχημένη ολοκλήρωσή της. Σημαντικό είναι να ευχαριστήσω όλους τους Διευθυντές και τους καθηγητές των σχολείων που με την έγκριση τους και την βοήθειά τους έγινε δυνατή η πραγματοποίηση της ποσοτικής έρευνας και η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Επίσης, δεν θα ήθελα να παραλείψω να ευχαριστήσω τους εφήβους πρωταγωνιστές που πήραν μέρος στην έρευνα και με την συμμετοχή τους και τις απαντήσεις τους στα ερωτηματολόγια βοήθησαν να φέρω εις πέρας την εργασία αυτή. Τέλος, ευχαριστώ το 1^ο Γυμνάσιο Παλαιού Φαλήρου το οποίο με δέχθηκε για την εκπόνηση της πρακτικής μου άσκησης στο πλαίσιο των προπτυχιακών σπουδών ως καθηγήτρια Γεωγραφίας κατά την περίοδο 13/2/2013 έως 26/4/2013, την Διεύθυνση του σχολείου και τον καθηγητή μέσης εκπαίδευσης κ.Ηλία Μαυροματίδη, επόπτη φορέα της Πρακτικής μου Άσκησης, που μου εμπιστεύθηκαν τους μαθητές τους, με δίδαξαν και με καθοδήγησαν ως νέα και άπειρη καθηγήτρια. Με την εμπειρία μου αυτήν εμπνεύστηκα την παρούσα εργασία και μπόρεσα να επιβεβαιώσω τα συμπεράσματά μου, τόσο μέσω της παρακολούθησης των τρόπων διδασκαλίας του μαθήματος Γεωγραφίας, όσο και μέσω της προσωπικής μου επαφής με τους μαθητές.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η αξιολόγηση των γνώσεων που λαμβάνουν οι μαθητές Γυμνασίου απ' το μάθημα της Γεωγραφίας που αφορούν το ανθρωπογενές περιβάλλον, η χρήση του μαθήματος στο πρόγραμμα σπουδών τους και η παιδαγωγική του αξία. Για το σκοπό αυτό θα επιχειρηθεί η διερεύνηση της δομής του περιεχομένου του βιβλίου διδασκαλίας, ο τρόπος και οι μέθοδοι διδασκαλίας που εφαρμόζουν οι καθηγητές, οι υποδομές των σχολείων, καθώς είναι παράγοντες που επηρεάζουν το επίπεδο εκπαίδευσης του μαθήματος.

Η αναζήτηση απαντήσεων στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν έγινε με την χρήση ποσοτικής έρευνας, δηλαδή με τη σύνταξη κατάλληλων ερωτηματολογίων που απαντήθηκαν από μαθητές Γυμνασίου και αφορούν τα ζητήματα αυτά. Με τα ερωτηματολόγια επιχειρήθηκε επιπλέον η αξιολόγηση του επιπέδου των γνώσεων των παιδιών ως προς ένα πολύ σημαντικό ζήτημα όπως είναι η επίγνωση της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον και η επιρροή της δραστηριότητάς του, με αρνητικό ή θετικό τρόπο σε αυτό.

Η ενημέρωση των μαθητών για ένα τόσο σημαντικό θέμα όπως είναι το ανθρωπογενές περιβάλλον, τα πολιτισμικά στοιχεία, οι διαφορές των περιοχών του κόσμου και των ανθρώπων που βρίσκονται σε αυτόν, τα κοινωνικό-οικονομικά στοιχεία, οι διαφοροποιήσεις ανά έθνος και οι ανισότητες, η ανθρώπινη δραστηριότητα και η επιρροή στις φυσικές διεργασίες και η συσχέτιση όλων αυτών με το φυσικό περιβάλλον, είναι ιδιαίτερης σημασίας για την εκπαίδευση των παιδιών. Για το λόγο αυτό κάποια απ' αυτά τα θέματα αναφέρονται στα βιβλία των μαθητών της Α' και Β' Γυμνασίου. Τα ερωτηματολόγια περιέχουν ερωτήσεις που αφορούν τους παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή του τόπου κατοικίας του ανθρώπου, τις χώρες του πλανήτη που είναι αναπτυγμένες ή αναπτυσσόμενες, τις πιο διαδεδομένες γλωσσικές διαλέκτους του πλανήτη. Επιπλέον διατυπώνονται ερωτήσεις που εξετάζουν την επίδραση του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον και το αντίστροφο, δηλαδή αν το φυσικό περιβάλλον με τη σειρά του και η γεωμορφολογία ή το κλίμα επηρεάζει και σε ποιο βαθμό τον άνθρωπο και την εγκατάστασή του σε μια περιοχή, τέλος πώς και πόσο ο ίδιος έχει ευθύνη για την καταστροφή του περιβάλλοντος.

Τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα της έρευνας παρουσιάζονται και αναλύονται μέσω πινάκων, διαγραμμάτων και σχολιασμού αυτών. Τέλος, προτείνονται τρόποι και μέθοδοι διδασκαλίας του μαθήματος της Γεωγραφίας με σκοπό την καλύτερη δυνατή κατανόηση και αφομοίωση της γεωγραφικής γνώσης από τους μαθητές.

ABSTRACT

The aim of this paper is to attempt an evaluation of the knowledge students acquire through their study of the school-subject of Geography, the utilisation of the subject within the curriculum, as well as its pedagogical value. Therefore, the quality and content of the Geography schoolbook, the manner and teaching methodology adopted by the teachers and the school facilities, being factors that affect the level of teaching this subject, will be thoroughly examined.

The results of the survey questions posed are based on quantitative research, through providing junior high-school students with appropriate questionnaires that not only examine the aforementioned factors, but also evaluate the students' level of knowledge regarding other important matters, such as the interaction of people with the natural environment and their influence – whether positive or negative – on it.

Students' updating and knowledge on such a vital subject like the man-made environment – including cultural elements, differences among the various world-areas and the people inhabiting them, socio-economic elements, ethnic differentiations and inequalities, human activity and influence upon the natural phenomena – and its association with the natural environment, are crucial and this is the reason for their being mentioned in the schoolbooks of the 1st and 2nd grades of junior high-school. Consequently, the questionnaires include a) questions regarding factors that affect people's choice of habitation, developed or developing countries of our planet, the reason why some languages and /or dialects are more widespread than others and b) questions that examine man's influence on the natural environment and vice versa; namely, whether or not and up to what degree the natural environment, with its unique geomorphology and/or climate, affects man and his inhabiting of a specific area. Finally, man's degree of responsibility for environmental disaster is also being examined.

In this paper, the results and conclusions of the survey are presented and analysed through the use of tables, charts and their corresponding commentation. Finally, ways

and teaching methodologies are being proposed, in hopes of students' better understanding and internalization of the school-subject of Geography.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Γεωγραφία ως διδακτικό αντικείμενο βοηθά τους μαθητές να κατανοήσουν την πολυπλοκότητα και μεταβλητότητα του κόσμου. Είναι το μάθημα που εξηγεί τις τοποθεσίες των ηπείρων, τη δημιουργία του πλανήτη, την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον, και την σύνδεση του περιβάλλοντος με τις διαφορετικές οικονομίες και κοινωνίες.

Τις τελευταίες δεκαετίες η πρόοδος αρκετών επιστημών υπήρξε αλματώδης συμβάλλοντας έτσι στην δημιουργία νέων πεδίων εκπαίδευσης με σκοπό την απόκτηση εφοδίων από τους νέους ανθρώπους προκειμένου να ανταποκριθούν στις σύγχρονες απαιτήσεις. Ένα τέτοιο πεδίο είναι η σημασία της κατανόησης του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και η επίδραση του στο φυσικό, καθώς είναι αναγκαία η συνειδητοποίηση της αλληλεπίδρασης ανθρώπινης δραστηριότητας-φυσικού περιβάλλοντος και η άμεση αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκαλούνται απ' αυτήν.

Το γνωστικό αντικείμενο της Γεωγραφίας που παρέχει τόσο γνώσεις που αφορούν το φυσικό περιβάλλον όσο και το ανθρωπογενές, διδάσκεται στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο, ενώ υπάρχουν επίσης δύο Πανεπιστημιακά τμήματα Γεωγραφίας, στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο και στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, στα οποία ο φοιτητής έχει την δυνατότητα να σπουδάσει την επιστήμη της Γεωγραφίας. Η μελέτη του περιβάλλοντος και η ένταξή του στην εκπαίδευση έχει σκοπό να διαμορφώσει προσωπικότητες με περιβαλλοντικές γνώσεις και ανησυχίες. Οι μαθητές θα πρέπει να κατανοήσουν πως η ανθρώπινη δραστηριότητα έχει συνέπειες σε έναν τόπο. Ένα παράδειγμα είναι η απώλεια δασών λόγω υλοτομίας ή αποψίλωσης μιας λεκάνης απορροής που έχει σαν αποτέλεσμα την εκδήλωση πλημμυρών. Επιπλέον η διεύρυνση της Ευρώπης προκαλεί αύξηση μετακινήσεων πληθυσμών και της μετανάστευσης, με αποτέλεσμα μια σειρά αλυσιδωτών επιπτώσεων τόσο στο φυσικό όσο και στο ανθρωπογενές περιβάλλον όπως αλλαγές στα τοπία, στον χώρο και στις κοινωνίες.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση και ανάλυση του προγράμματος σπουδών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, της σύνδεσής του με το φυσικό περιβάλλον και η διατύπωση απόψεων για το μάθημα Γεωγραφίας και των τρόπων διδασκαλίας του στο Γυμνάσιο.

Δεδομένου ότι οι σημερινοί μαθητές είναι οι μελλοντικοί πολίτες που θα πάρουν τα ηνία και το μέλλον του κόσμου στα χέρια τους θα πρέπει να κατανοήσουν μέσω του μαθήματος ότι οι φυσικές και ανθρώπινες διαστάσεις του περιβάλλοντος αλληλοσχετίζονται. Η αλληλεπίδραση της ανθρώπινης δραστηριότητας με το φυσικό περιβάλλον επηρεάζει την περιβαλλοντική αλλαγή που συντελείται με γοργό ρυθμό στον πλανήτη με εμφανέστερη πτυχή την κλιματική αλλαγή. Η γεωγραφική εκπαίδευση συνεπώς συμβάλει στην ανάπτυξη συμπεριφορών και στάσεων υπέρ του

περιβάλλοντος στα πλαίσια μιας αειφορικής και βιώσιμης ανάπτυξης των κοινωνιών του κόσμου.

Η διάρθρωση της εργασίας έχει ως εξής: Αρχικά παρουσιάζεται η ιστορική εξέλιξη του μαθήματος Γεωγραφίας στα ελληνικά σχολεία (τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση), ύστερα γίνεται μια μικρή αναφορά στο ανθρωπογενές περιβάλλον και στην παγκόσμια κατανομή του πληθυσμού. Ακολουθεί η παρουσίαση και ανάλυση των διδακτικών εγχειριδίων Γεωγραφίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που διδάσκονταν την δεκαετία του '90, του 2000 και σήμερα, με σκοπό να σκιαγραφηθεί η εξέλιξη των περιεχομένων τους και κατά πόσο οι μαθητές έρχονταν και έρχονται ακόμη σε επαφή με έννοιες ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Τέλος, γίνεται η ανάλυση των απαντήσεων των ερωτηματολογίων που περιέχουν ερωτήσεις που αφορούν φυσικά και ανθρωπογεωγραφικά χαρακτηριστικά και συμπληρώθηκαν από 158 μαθητές της Α και Β Γυμνασίου. Σκοπός της ανάλυσης των απαντήσεων του ερωτηματολογίου είναι η διαπίστωση τυχόν ελλείψεων και κενών στη γεωγραφική γνώση που λαμβάνουν οι μαθητές. Τέλος παρατίθενται προτάσεις, σχετικά με τους τρόπους και τις μεθόδους διδασκαλίας του μαθήματος της Γεωγραφίας για τους μαθητές του Γυμνασίου.

Με αυτόν τον τρόπο επιχειρήθηκε να διαπιστωθεί αν η ύλη και η διάρθρωση του μαθήματος της γεωγραφίας παρέχει ικανοποιητικά εφόδια στους μαθητές για την κατανόηση και την εμπέδωση όρων και εννοιών που αφορούν το ανθρωπογενές περιβάλλον.

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η γεωγραφία περιλαμβάνεται στο διδακτικό πρόγραμμα από την ίδρυση του πρώτου Ελληνικού Σχολείου, το 1833, και του πρώτου γυμνασίου στο Ναύπλιο και αναφέρεται επίσης στο διάταγμα του 1834 ως γνωστικό αντικείμενο για την οργάνωση της βασικής βαθμίδας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Βασικό χαρακτηριστικό της διδασκαλίας της γεωγραφίας για μισό αιώνα αποτελεί η συνδυασμένη προσέγγιση ιστορίας-γεωγραφίας, ως τη στιγμή της εφαρμογής του διατάγματος της 23^{ης} Ιουνίου του 1884.

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό της διδασκαλίας της γεωγραφίας κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής είναι και η συνεχής αναφορά των επιμέρους κλάδων της γεωγραφίας στα προγράμματα σπουδών. Για παράδειγμα, εκτός απ' τη φυσική και τη μαθηματική Γεωγραφία των προηγούμενων προγραμμάτων, το διάταγμα του 1856 διδασκαλίας εμπορικών μαθημάτων στο Γυμνάσιο Σύρου, αναφέρει και την εμπορική γεωγραφία.

Απ' τις αρχές του 18^{ου} αιώνα έχουν εκδοθεί η «Εισαγωγή εις τα γεωγραφικά και σφαιρικά» του Χρύσανθου Νοταρά (1716) και η «Γεωγραφία Παλαιά και Νέα» του Μελέτιου (1728), ενώ το 1760 ο Γεώργιος Φατσέας εκδίδει τη δική του Γεωγραφική Γραμματική.¹

Το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα εισάγεται η ιστορική και γεωγραφική διδασκαλία στις ανώτερες σχολές (δευτεροβάθμια σχολεία) του ευρύτερου ελληνικού χώρου. Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση στα λεγόμενα «κοινά σχολεία» η διδασκαλία περιοριζόταν στις στοιχειώδεις γνώσεις ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής. Τα θρησκευτικά κείμενα, η Οκτώηχος, το Ψαλτήρι, οι Πράξεις των Αποστόλων χρησίμευαν ως πρώτο ανάγνωσμα των παιδιών. Ο νέος τύπος αναγνωστικού που εμφανίζεται στην καμπή του αιώνα επηρεασμένος από δυτικά πρότυπα τείνει να περιλάβει μια ποικιλία γνώσεων, ο Πολυζώης Κοντός προσθέτει στη δεύτερη έκδοση της «Ποικίλης Διδασκαλίας» το 1806 γνώσεις «Φυσικής, Γεωγραφίας και Ηθικής».¹

Οι ρυθμοί επέκτασης του σχολικού δικτύου μέχρι την άφιξη του Όθωνα είναι εξαιρετικά γρήγοροι. Η ιστορία και η γεωγραφία αναγνωρίζονται ως αυτόνομα διδακτικά αντικείμενα, αλλά στην πράξη η διδασκαλία τους προσκρούει στην ανεπαρκή κατάρτιση των δασκάλων και στις ελλείψεις σε βιβλία, όργανα και κτίρια που αντιμετώπιζε τα χρόνια εκείνα η εκπαίδευση.

---

¹ Κουλούρη Χριστίνα, 1988, «Ιστορία και Γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914), Γνωστικό αντικείμενο και ιδεολογικές προεκτάσεις», Ιστορικό αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα

Το 1834 η ιστορία και η γεωγραφία κατατάσσονται ως προαιρετικές γνώσεις στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και μέχρι το 1836 ανήκουν στις «συμπληρωματικές γνώσεις». Το 1837 και 1839 τα δυο αυτά μαθήματα διδάσκονται μόνο στα δημοτικά που βρίσκονται στις πρωτεύουσες των επαρχιών, ενώ στα υπόλοιπα η διδασκαλία περιοριζόταν στις βασικές γνώσεις (ανάγνωση, γραφή και αριθμητική).¹

Τα πρώτα εγχειρίδια γεωγραφίας που χρησιμοποιήθηκαν στα ελληνικά σχολεία ήταν μεταφράσεις ξένων διδακτικών βιβλίων, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν μέχρι τη δεκαετία του 1880. Αργότερα τα εγχειρίδια αυτά απορρίφθηκαν απ'τους υπεύθυνους-κριτές των διδακτικών βιβλίων, γιατί δεν εξυπηρετούσαν ένα εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Συγκεκριμένα γράφτηκε ότι «..η έλλειψη ελληνικού χαρακτήρα, για την οποία επικρίνονταν τα μεταφρασμένα διδακτικά βιβλία αφορούσε τόσο στη μορφή όσο και στο περιεχόμενο α) ξενισμούς που παράβλαπταν την «καθαρότητα» της γλώσσας έτσι ώστε οι μαθητές να μη μένουν «αμόλυντοι του βαρβαρισμού και αδιάφθοροι», β) δυσαναλογία στην ανάπτυξη των κεφαλαίων που αναφέρονταν στην Ελλάδα και εκείνων που αφορούσαν στην υπόλοιπη Ευρώπη, σε βάρος της πρώτης δηλαδή και «ψυχρότητα» της περιγραφής.

Σε όλη την περίοδο απ'το 1834 έως το 1914 στην Ελλάδα το είδος γεωγραφίας που διδάσκεται είναι η ιστορική γεωγραφία. Ο Σταύρος Σταθόπουλος είναι ο πρώτος Έλληνας γεωγράφος στο σχολικό χώρο που διαχωρίζει την ιστορία από την γεωγραφία. Έτσι η γεωγραφία αρχίζει να γίνεται ένα αυτόνομο ερευνητικό και διδακτικό πεδίο διαφοροποιημένο από το πεδίο της ιστορίας. Επιπλέον στο πρώτο εγχειρίδιό κάνει το διαχωρισμό της φυσικής γεωγραφίας από την πολιτική γεωγραφία. Παρά όλες τις προσπάθειες του Σταύρου Σταθόπουλου, οι δυο επιστήμες παρέμειναν συνδεδεμένες όπως φάνηκε απ'το σύστημα έγκρισης των διδακτικών βιβλίων της μέσης εκπαίδευσης, που ενώ ο νόμος ΑΜ'Β του 1882 ορίζει να κρίνονται τα γεωγραφικά εγχειρίδια μαζί με τα φυσικομαθηματικά και όχι μαζί με τα ιστορικά, όλοι οι μεταγενέστεροι νόμοι που ψηφίστηκαν ΒΡ'Λ (1893), ΒΤ'Γ (1895) και ΓΣ'Α (1907) ορίζουν να κρίνεται το εγχειρίδιο της γεωγραφίας από την ίδια επιτροπή που κρίνει και της ιστορίας. Τα περισσότερα εγχειρίδια γεωγραφίας γράφονταν από ιστορικούς συγγραφείς, ενώ στα γυμνάσια ο ίδιος καθηγητής δίδασκε και τα δυο μαθήματα.¹

Τον 19^ο αιώνα εμφανίζεται ένα νέο ρεύμα που διεκδικεί την « χειραφέτηση» της γεωγραφικής επιστήμης από την ιστορία, δηλαδή καταργεί την εξάρτηση της γεωγραφίας από την ιστορία, καθώς διατυπώνεται η άποψη ότι ο χαρακτήρας και η φυσιογνωμία του ανθρώπου εξαρτώνται από τη χώρα που κατοικεί.

Η επίδραση του κλίματος και του φυσικού περιβάλλοντος στον άνθρωπο είναι μια άποψη γενικά αποδεκτή σε όλες τις σχολικές γεωγραφίες και στα θεωρητικά κείμενα για τη γεωγραφία του 19^{ου} αιώνα, δεν παίρνει όμως τη μορφή αυστηρής σχέσης και σύνδεσης στην Ελλάδα ως το τέλος του αιώνα.

Όσο προχωρούμε στον 19^ο αιώνα η θεωρία του Δαρβίνου επηρεάζει στην Ελλάδα τα μαθήματα της ανθρωπολογίας, της ζωολογίας και της γεωγραφίας, και έτσι ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός εξηγείται μέσα απ'το ίδιο πρίσμα, καθώς η μορφολογία του

ανάγλυφου πλέον αποτελεί παράγοντα της ελληνικής ιστορίας και ερμηνευτικό εργαλείο για την κατανόηση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Το 1880 εμφανίζεται η τάση της ανανέωσης του αφηγηματικού ύφους των σχολικών γεωγραφιών μέσω των περιηγήσεων, δηλαδή υποστηρίζεται ότι η γεωγραφική γνώση παρέχεται με μορφή ταξιδιωτικών εντυπώσεων, με συνεχείς μετακινήσεις στο εσωτερικό του κράτους ή περιπλέοντας τα παράλια. Το περιηγητικό αυτό ύφος είχε στόχο να κάνει πιο ζωντανές τις γεωγραφικές περιγραφές και επομένως πιο ελκυστικές στα παιδιά.

Τον 19^ο αιώνα η διαφωτιστική σκέψη και οι προσδοκίες του νεοσύστατου ελληνικού κράτους κάνουν το έργο της εκπαίδευσης να εστιάζεται όχι τόσο στην παροχή γνώσεων και την καλλιέργεια των πνευματικών ικανοτήτων, άλλα στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και στην ανάπτυξη των ηθικών δυνάμεων των νέων ανθρώπων. Οπότε η διδασκαλία της γεωγραφίας όπως και των άλλων μαθημάτων υπακούουν στους ευρύτερους όρους της εκπαιδευτικής διδασκαλίας της εποχής εκείνης.

Το μάθημα της Γεωγραφίας όπως και της Ιστορίας έπαιξαν μεγάλο ρόλο στην καλλιέργεια της φιλοπατρίας, καθώς η αγάπη για την πατρίδα περνούσε μέσα από την γνώση. Η πρώτη διδασκαλία του γνωστικού αντικείμενου της γεωγραφίας στο δημοτικό σχολείο μετά το 1885 χαρακτηρίστηκε «πατριδογραφία», δηλαδή γνώση της πατρίδας, ενώ το 1913 στα προγράμματα διδασκαλίας χρησιμοποιείται ο όρος «πατριδογνωσία». Στα Δημοτικά σχολεία η διδασκαλία της γεωγραφίας ξεκινούσε απ' τη σχολική αίθουσα, προχωρούσε στη γειτονιά ή στο χωριό και κατέληγε στην επαρχία, τον νομό και την χώρα. Αυτή η μέθοδος διδασκαλίας λέγεται συνθετική, επικρατεί στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και βασίζεται στην παιδαγωγική αρχή διδασκαλίας, η οποία προχωρεί από τα γνωστά προς τα άγνωστα. Πριν απ' αυτή την μέθοδο στη διδασκαλία της γεωγραφίας εφαρμοζόταν η αναλυτική μέθοδος, η οποία βάδιζε απ' το γενικό στο ειδικό, δηλαδή από το πλανητικό σύστημα και τη γη στην πατρίδα. Με αυτόν τον τρόπο έγινε προσπάθεια καταπολέμησης του τοπικιστικού πνεύματος και του αισθήματος της ευρύτητας του έθνους στους μαθητές. Μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα κυκλοφορούν χάρτες είτε ανεξάρτητοι είτε σε μορφή Άτλαντος και προορίζονται ειδικά για σχολική χρήση.¹

Το 1895, εκτός από τα διδακτικά βιβλία υποβάλλονται σε κρίση και οι χάρτες. Οι χάρτες έπρεπε να διατυπώνονται με ευκρίνεια χωρίς ιδιαίτερες λεπτομέρειες για να αποφευχθεί η σύγχυση των ονομάτων και να είναι ευανάγνωστοι για τους μαθητές.

Από τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, δεν παρατηρούνται μεγάλες διαφοροποιήσεις στη διδασκαλία του αντικείμενου της γεωγραφίας. Το μάθημα της Γεωγραφίας πότε αφαιρείται (1914) και πότε επανέρχεται (1922) στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η Γεωγραφία διαχωρίστηκε και αποδεσμεύτηκε απτήν Ιστορία και ξεκίνησε έτσι την αυτόνομη εξέλιξή της με το νομοσχέδιο του 1913, το οποίο εισήγαγε επιπλέον το θεσμό του εξατάξιου Δημοτικού σχολείου.

Η Μικρασιατική Καταστροφή, ο ΄Β Παγκόσμιος Πόλεμος, η εμφύλια σύρραξη και γενικότερα η αστάθεια της περιόδου 1920-1950 είχαν ως αποτέλεσμα τη στασιμότητα στον τομέα των εκπαιδευτικών αλλαγών, μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1960, γι' αυτό και

τα αναλυτικά προγράμματα εκείνης της περιόδου παραπέμπουν σε εκείνα του 1935, ενώ το πρώτο μεταπολεμικό ολοκληρωμένο πρόγραμμα για τη Γεωγραφία εμφανίζεται το 1957.

Το μάθημα της Γεωγραφίας άρχισε να επηρεάζεται αρνητικά τη δεκαετία του '60 λόγω των κοινωνικοπολιτικών αλλαγών, οι ώρες διδασκαλίας μειώνονται με σκοπό την εισαγωγή νέων μαθημάτων στο πρόγραμμα σπουδών απ' το φάσμα των Κοινωνικών Επιστημών. Έτσι στο πρόγραμμα του 1969 η Γεωγραφία διδάσκεται μόνο στις 4(τέσσερις) τελευταίες τάξεις του Δημοτικού (ΦΕΚ 218/31-10-69), ενώ με τη μεταρρύθμιση των ετών 1976-1980 οι εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας της μειώνονται σε 2 (δυο), (ΦΕΚ 347/12-11-1977). Η ίδια υποβάθμιση χαρακτηρίζει και το πρόγραμμα του 1989, παρά την βελτίωση που επετεύχθη σε ότι αφορά τους σκοπούς και τις μεθόδους του μαθήματος.¹

Το 1997 καταργείται το μάθημα Γεωλογίας απ'το Λύκειο, το οποίο περιείχε γεωγραφικές γνώσεις, ενώ απ'την ίδια χρονιά η Γεωγραφία στο Γυμνάσιο συρρικνώνεται ακόμη περισσότερο.

Σήμερα το μάθημα της Γεωγραφίας διδάσκεται μόνο στις δύο τελευταίες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου, μία ώρα την εβδομάδα. Στο Γυμνάσιο ενώ το 1984 και 1985 διδασκόταν το μάθημα και στις 3(τρεις) τάξεις του Γυμνασίου (Α, Β και Γ') και μάλιστα με αλλαγές στα βιβλία, σήμερα διδάσκεται μόνο στις πρώτες δύο τάξεις του Γυμνασίου (Α και Β) ως «Γεωγραφία-Γεωλογία».²

Τέλος, σημαντική είναι η αναφορά της δημιουργίας των πρώτων τμημάτων Γεωγραφίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα. Το πρώτο τμήμα Γεωγραφίας ιδρύθηκε το 1989 και δέχθηκε τους πρώτους φοιτητές το 1994 στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών. Ακολούθησε το Τμήμα Γεωγραφίας στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο το οποίο ιδρύθηκε το 1999. Σύμφωνα με τον οδηγό Σπουδών Τμήματος Γεωγραφίας του 2004, το επιστημονικό αντικείμενο της Γεωγραφίας στο νέο αυτό τμήμα συγκροτήθηκε από γνώσεις και αντικείμενα φυσικής γεωγραφίας, ανθρώπινης γεωγραφίας και εφαρμοσμένης γεωγραφίας-προγραμματισμού και διαχείρισης του χώρου.³

---

² Κατσίκης Α., 2001, Γεωγραφίες, Εξάντας, 2: 19-21

³ Βαλερά Ε., 2010, Αξιολόγηση του προγράμματος σπουδών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα φυσικών διεργασιών και φυσικών κινδύνων, Διπλωματική Εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα

3. ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Κρίνεται σκόπιμη η αναφορά κάποιων βασικών εννοιών που αφορούν το ανθρωπογενές περιβάλλον και την σχέση του με την Γεωγραφία, καθώς πρόκειται να αναφερθεί αρκετές φορές στην συνέχεια. Σκοπός αυτής της συχνής αναφοράς είναι να αναλυθεί και να ερευνηθεί ποια είναι η σημασία και η βάση των εννοιών αυτών που βρίσκονται στο περιεχόμενο των βιβλίων Γεωγραφίας του Γυμνασίου, καθώς και να διερευνηθεί αν οι γνώσεις που λαμβάνουν οι μαθητές ως προς αυτόν τον τομέα της ανθρωπογεωγραφίας είναι ικανοποιητικές.

Η Γεωγραφία μελετά την ποικιλία των φυσικών και κοινωνικών φαινομένων που συμβαίνουν στο χώρο και το χρόνο – όπως είναι η υποβάθμιση του εδάφους και η ερημοποίηση, η κλιματική αλλαγή, η παγκόσμια αλλαγή του περιβάλλοντος, η μετανάστευση, η αστικοποίηση και η περιαστικοποίηση, η τουριστική ανάπτυξη, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η εκβιομηχάνιση και αποβιομηχάνιση, η ανάπτυξη πόλεων, περιφερειών και υπαίθρου, η παγκοσμιοποίηση, οι γεωπολιτικές ισορροπίες και συγκρούσεις. Επίσης στο κέντρο της γεωγραφικής μελέτης είναι η ανάλυση, η κατανόηση και η ερμηνεία της κατανομής και της διαφοροποίησης στο χώρο φυσικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών καθώς και της σχέσης μεταξύ φυσικού περιβάλλοντος, οικονομίας και κοινωνίας.⁴

Το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των ανθρώπων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες ονομάζεται περιβάλλον. Το ανθρωπογενές περιβάλλον αποτελείται απ'το δομημένο και το πολιτιστικό περιβάλλον, δηλαδή το σύνολο της ανθρώπινης δημιουργίας, ότι δημιουργεί και παράγει ο άνθρωπος ως σκεπτόμενο και κοινωνικό ον ανά τους αιώνες και μπορεί να αναλυθεί σε τρεις διαστάσεις, στο πνευματικό (που αναφέρεται στην κοσμοθεωρία, τη σχέση με το θείο, κλπ.), στο πολιτισμικό (αναφέρεται στην ανθρώπινη γνώση και την κουλτούρα), και στο τεχνολογικό (αναφέρεται στην τεχνογνωσία, την τεχνολογία, τις υποδομές).

Οι φυσικοί παράγοντες δεν είναι το μόνο στοιχείο που προσδιορίζει και καθορίζει την πορεία των ανθρώπινων κοινωνιών, και αυτό διότι ο άνθρωπος επεμβαίνει δραστικά στο φυσικό περιβάλλον και αφήνει τα «σημάδια» του σε αυτό, επηρεάζοντάς το. Ο άνθρωπος και το φυσικό περιβάλλον συνδέονται άμεσα μεταξύ τους, καθώς ο άνθρωπος επηρεάζεται απ'τον χώρο που τον περιβάλλει, γιατί έχει πρωταρχική σημασία για την υγεία, την ανάπτυξη και την ευημερία του, τα ζωικά και φυτικά είδη του, τις γεωλογικές και κλιματολογικές συνθήκες. Μέσα στο πλαίσιο του φυσικού περιβάλλοντος προσαρμόζει όσο μπορεί την ζωή του, διαμορφώνει και αντλεί την τροφή του και κατασκευάζει την κατοικία του. Ύστερα επηρεάζει επεμβαίνοντας και ο ίδιος σε αυτό το χώρο, εκτρέφοντας και καλλιεργώντας είδη, αποψιλώνοντας εκτάσεις για την δημιουργία αγρών ή πόλεων και βιομηχανιών, καταστρέφοντας δάση, διασχίζοντας ποτάμια και θάλασσες, προκαλώντας

---

⁴ Οδηγός Σπουδών Πανεπιστημίου Αιγαίου, Τμήματος Γεωγραφίας, Μυτιλήνη 2009

αλλαγές. Το περιβάλλον του ανθρώπου είτε φυσικό είτε τεχνητό, καθορίζει τις συνθήκες μέσα στις οποίες ο άνθρωπος ζει και αναπαράγεται, αλλά διαμορφώνεται ταυτόχρονα απ' αυτόν έτσι ώστε να ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες του.⁵

Ο άνθρωπος απ' την αρχή της ύπαρξής του φρόντιζε για την βελτίωση των συνθηκών ζωής του, όσο εξελισσόταν και όσο ανέπτυσσε την τεχνολογία τόσο στεκόταν απέναντι στο περιβάλλον, κάτι το οποίο άλλαξε κατά τη βιομηχανική επανάσταση. Τα έντονα οικολογικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν είναι έντονα συνδεδεμένα με την βιομηχανική επανάσταση. Οι καταστροφές που προκλήθηκαν απ' τον άνθρωπο ήταν αρχικά ο εμπρησμός των δασών προκειμένου να αυξηθούν οι βοσκότοποι και οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις και αφετέρου η διατάραξη περιοχών από τις εξορύξεις για τα μέταλλα και άλλα δομικά υλικά όπως χαλκό, σίδηρο, μάρμαρο κλπ. Η ανάπτυξη της βιομηχανίας είχε ως αποτέλεσμα την μεγαλύτερη κατανάλωση φυσικών πόρων. Κατά τον 20^ο αιώνα καθορίστηκε ένα νομοθετικό πλαίσιο με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος.

3.1 Κατανομή πληθυσμού

Οι περιοχές της Γης διαφέρουν μεταξύ τους, και ανάλογα με τους γεωγραφικούς, οικονομικούς, ιστορικούς και κοινωνικούς παράγοντες καθίστανται κατάλληλες ή μη για να ζουν σε αυτές άνθρωποι. Γι' αυτό τον λόγο και η κατανομή του πληθυσμού διαφοροποιείται, ορισμένες περιοχές είναι πυκνοκατοικημένες, άλλες αραιοκατοικημένες και άλλες σχεδόν ακατοίκητες. Οι φυσικοί παράγοντες που επηρεάζουν την κατανομή του πληθυσμού είναι το υψόμετρο, το κλίμα, το εύφορο έδαφος, η βλάστηση, η πρόσβαση και οι πρώτες ύλες. Ιδανικές περιοχές δηλαδή με υψηλή πυκνότητα είναι οι πεδινές περιοχές επίπεδες ή ελαφρώς επικλινές, όπως ποταμού πεδιάδες με μέτριο κλίμα χωρίς ακρότητες, φαινόμενα που θα επιτρέπουν την ανάπτυξη καλλιεργειών, όπως το βαθύ, πλούσιο χώμα που απορροφά την ανάπτυξη των καλλιεργειών. Περιοχές με ανοικτή δασική έκταση και βοσκότοπους, παράκτιες περιοχές με εύκολη πρόσβαση σε άλλες χώρες και με εύκολη πρόσβαση σε πρώτες ύλες. Όσον αφορά του οικονομικούς παράγοντες που ευνοούν μια περιοχή και ελκύουν περισσότερο πληθυσμό είναι περιοχές με μεγάλες και πλούσιες αγορές, καλή υποδομή, πρόσβαση σε εισαγωγές και εξαγωγές, ειδικευμένο εργατικό δυναμικό και εκπαίδευση. Τέλος οι πολιτικοί και κοινωνικοί παράγοντες που θεωρούνται κατάλληλοι είναι η σταθερή κυβέρνηση μιας περιοχής, το δημοκρατικό σύστημα, το εμπορικό οικονομικό σύστημα, η ελεύθερη αγορά, η εκπαίδευση, η ψυχαγωγία και οι οικισμοί.

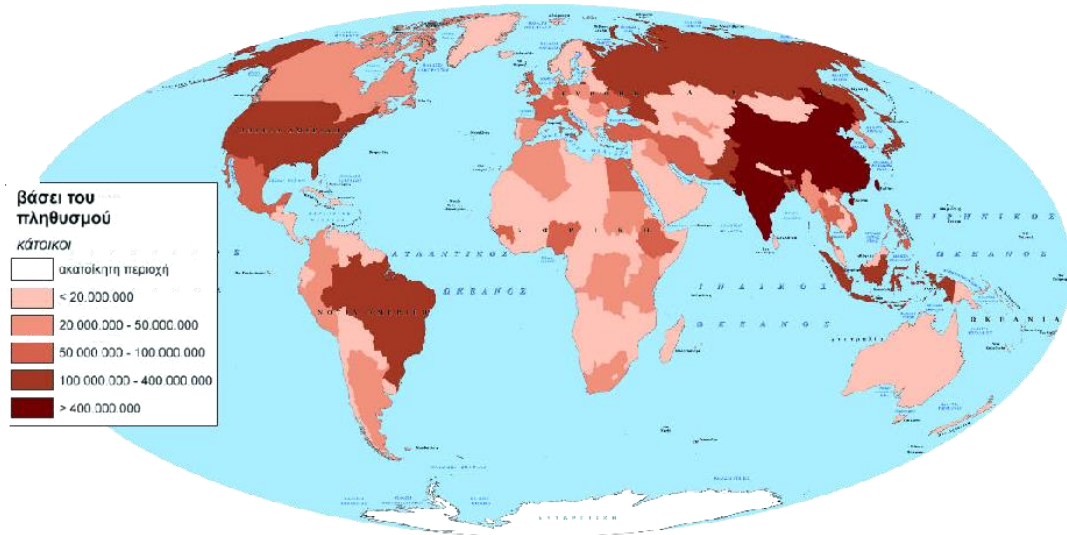
Από τον 14^ο αιώνα, μετά το τέλος της επιδημίας της πανούκλας και του μεγάλου λιμού μεταξύ 1315-1317 ο παγκόσμιος πληθυσμός άρχισε να αυξάνει. Ο ρυθμός αύξησης έφτασε στο αποκορύφωμά του κατά τη δεκαετία του 1950 με ποσοστό πάνω από 1,8 % ανά έτος, και συνεχίστηκε για λίγο μεγαλύτερο διάστημα την εικοσαετία 1960-1980 (με μέγιστο ετήσιο ρυθμό 2,2% το 1963). Πλέον, στην Ασία κατοικεί πάνω απ' το 60% του παγκόσμιου πληθυσμού, δηλαδή πάνω από 4 δισεκατομμύρια άνθρωποι, ενώ η Κίνα και η Ινδία μαζί

---

⁵ Βιολογία Γ' Λυκείου, Γενική Παιδείας διδακτικού έτους 2008-9

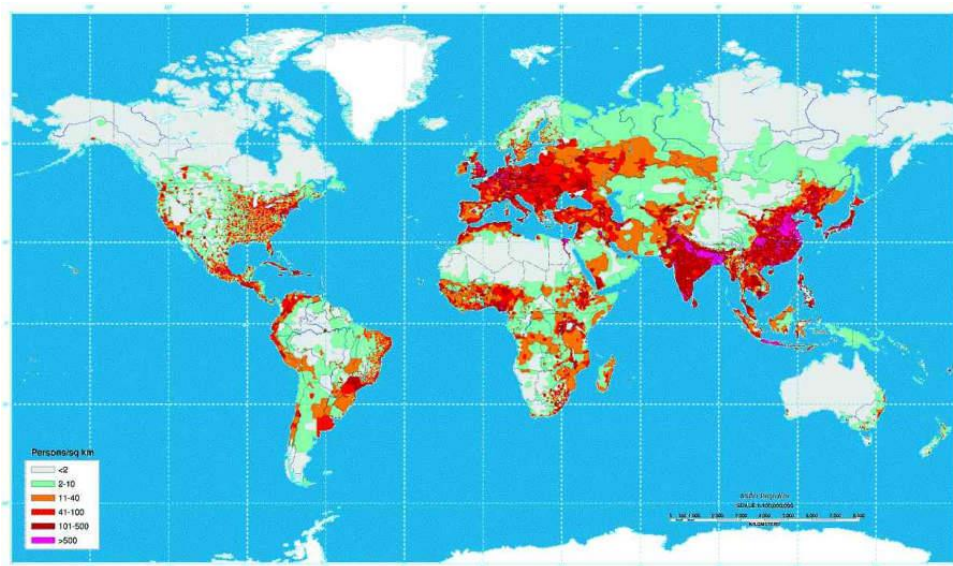
έχουν περίπου το 37% του παγκόσμιου πληθυσμού. Η Αφρική ακολουθεί με το 15% (1 δις.), η Ευρώπη με 11% (733 εκ. Άνθρωποι), η Κεντρική και Νότια Αμερική με την Καραϊβική με 9% (589 εκ.), η Βόρεια Αμερική με 5% (352 εκ.) και τέλος η Ωκεανία με 0,5% και 35 εκ. Παρακάτω ακολουθούν δυο χάρτες με τις μεγαλύτερες χώρες σε πληθυσμό και τις χώρες με την μεγαλύτερη πυκνότητα στον πλανήτη.⁶

1. Χάρτης με τις πληθυσμιακά μεγαλύτερες χώρες.

(Πηγή: http://el.wikipedia.org/wiki/Παγκόσμιος_Πληθυσμός)

2. Χάρτης με τις χώρες με τη μεγαλύτερη πυκνότητα πληθυσμού.

(Πηγή: http://el.wikipedia.org/wiki/World_population_density_1994.png)

⁶ http://el.wikipedia.org/wiki/Παγκόσμιος_Πληθυσμός

Σύμφωνα με το άρθρο «Πρόβλημα ο υπερπληθυσμός» στην εφημερίδα «Το Βήμα» , άρθρο του Λιανού Θεόδωρο Π. καθηγητή Πολιτικής Οικονομίας και πρύτανης κατά τη περίοδο 1985-1988 του Οικονομικού Πανεπιστημίου, οι απόψεις για τις συνέπειες της αύξησης του πληθυσμού διαφέρουν. Ο καθηγητής πολιτικής οικονομίας Τόμας Ρόμπερτ Μάλθους πίστευε πως η αύξηση του πληθυσμού χωρίς περιορισμούς θα είναι καταστροφική, ενώ ο Δαρβίνος με τη σειρά του πίστευε ότι αποτελεί πηγή προόδου. Ο Paul Ehrlich (γιατρός και επιστήμονας) ως πιο μοντέρνος μαλθουσιανούς θεωρούσε ότι όλα τα αρνητικά της ανθρωπότητας οφείλονται στον υπερπληθυσμό, αντίθετα οι θρησκευτικοί ηγέτες σήμερα ευνοούν χωρίς να ανησυχούν τις πολλές γεννήσεις.

Στην πραγματικότητα, το πρόβλημα του υπερπληθυσμού δεν βρίσκεται απόλυτα κάθε αυτού στην αύξηση του πληθυσμού, αλλά στην σχέση της αύξησης με τους πόρους που διαθέτει ο πλανήτης για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών. Η δυσαναλογία του πληθυσμού προς τα μέσα παραγωγής μπορεί να προκαλέσει κοινωνικά προβλήματα όπως είναι η φτώχεια, οι τοπικοί πόλεμοι, η καταστροφή του περιβάλλοντος, οι ασθένειες, οι μεταναστεύσεις, ακόμα και πιο μικρά και απλουστευμένα προβλήματα όπως είναι η κυκλοφοριακή συμφόρηση στις πυκνοκατοικημένες πόλεις, ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η Κίνα.

Παρόλα αυτά, η ποιότητα ζωής του ανθρώπου έχει περιθώρια βελτίωσης που μπορούν να προέλθουν από θεσμικές και οικονομικές αλλαγές, απλά οι δημογραφικές πιέσεις μιας περιοχής μπορούν να δυσκολέψουν και να καθυστερήσουν τις αλλαγές.

4. Η ΠΑΡΟΧΗ ΓΝΩΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΗ Β' ΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Σκοπός αυτής της ενότητας είναι αρχικά να παρουσιαστεί η διδακτέα ύλη των βιβλίων του μαθήματος Γεωγραφίας που διδάσκονται σήμερα στα παιδιά των τάξεων Α και Β Γυμνασίου και να συγκριθεί με το περιεχόμενο των προηγούμενων βιβλίων που διδάσκονταν στο Γυμνάσιο απ' το 1990 μέχρι σήμερα. Ακολούθως θα διερευνηθεί κατά πόσο έρχονταν τότε και τώρα οι μαθητές σε επαφή με έννοιες που αφορούν τα ανθρωπογεωγραφικά χαρακτηριστικά, το ανθρωπογενές περιβάλλον, τις οικονομικές και κοινωνικές διαφοροποιήσεις των ανθρώπων ανά περιοχές του κόσμου και πώς αυτές σε συνδυασμό με τα φυσικογεωγραφικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής επηρεάζουν τον τρόπο ζωής των ανθρώπων, αλλά και τις επιλογές τους σε θέματα διαβίωσης, άμεσα ή έμμεσα. Στόχος είναι να ερευνηθεί κατά πόσο οι αναφορές των διδακτικών εγχειριδίων δίνουν έναυσμα και αφήνουν περιθώρια στους διδάσκοντες να προσφέρουν επιπλέον γνώσεις που αφορούν την αλληλεπίδραση περιβάλλοντος και ανθρώπου, καθώς και μια εικόνα του «έξω» κόσμου, των άλλων χωρών και ηπείρων, των πληθυσμών, και του επιπέδου ζωής αυτών. Γι' αυτό το λόγο επιχειρήθηκε να πραγματοποιηθεί μια «κριτική» της ύλης, όσο είναι εφικτό, και της εξέλιξης του περιεχομένου των βιβλίων που έχουν αλλάξει απ' το '90 και μετά, σχετικά με το αν οι γνώσεις που αφορούν αυτόν τον τομέα είναι ικανοποιητικές σήμερα.

4.1 Το διδακτικό βιβλίο Γεωγραφίας της Α Γυμνασίου της δεκαετίας του 1990

Το βιβλίο που διδασκόταν στη Α Γυμνασίου κατά το έτος 1991 ονομάζεται «Γεωγραφία των Ηπείρων» και γράφτηκε από τους Α. Ζαμάνη, Γ. Λειβαδίτη και Β. Σαμπώ, καθηγητές του Τμήματος Γεωλογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σκοπός του βιβλίου αυτού ήταν οι μαθητές να «ταξιδέψουν» μέσα απ' αυτό σχεδόν σε όλες τις ηπείρους του πλανήτη, ξεκινώντας όμως απ' την γνωριμία του ίδιου του πλανήτη, της γής, της θέσης της στο ηλιακό μας σύστημα, τη γνώση της εσωτερικής δομής της, τις εποχές, τους ανέμους, και ό,τι άλλο σχετίζεται με αυτήν.

Η **1^η Ενότητα** όπως αναφέρθηκε προηγουμένως είναι «Ο πλανήτης μας» και μέσα σε αυτό αναφέρονται οι «σταθμοί» στην εξερεύνηση του διαστήματος (εκτόξευση πρώτου δορυφόρου, πρώτο ταξίδι στο διάστημα κλπ), οι πλανήτες, τα άστρα, η γή και οι διαφορές τους, η ζωή στη γή, πότε και πώς εμφανίστηκε η ζωή σε αυτήν, η περιστροφή της και πώς συνδέεται η μέρα, η νύχτα και οι εποχές, οι ισημερίες και τα ηλιοστάσια. Ύστερα αναλύεται το πώς διαμορφώνονται οι κλιματικές και οι θερμικές ζώνες, οι ψυχρές και οι θερμές, η πολική, η εύκρατη και η τροπική, εξηγούνται οι άνεμοι και οι νηνεμίες των ισημερινών, τα κύματα, οι παλίρροιες και τα θαλάσσια ρεύματα. Τέλος, παρουσιάζεται το εσωτερικό της Γής, η δομή της, η κατανομή ξηράς και θάλασσας στην επιφάνεια της γης,

το ηπειρωτικό ανάγλυφο και το υποθαλάσσιο, καθώς και πώς προήλθαν και εμφανίστηκαν οι ήπειροι και οι σχηματισμοί των οροσειρών.

Η **2^η Ενότητα** ονομάζεται «Πολικές Περιοχές» και σε αυτό οι μαθητές μαθαίνουν ποιες είναι οι αρκτικές και οι ανταρκτικές περιοχές, ποιές χώρες περιλαμβάνονται σε αυτές και τέλος πώς διαμορφώνεται το ανάγλυφο και το κλίμα των περιοχών αυτών.

Η **3^η Ενότητα** είναι η «Ασία» με την οποία ξεκινάει το ταξίδι των μαθητών στις ηπείρους της Γης. Σε αυτό το κεφάλαιο αρχικά αναφέρονται τα σημαντικότερα στοιχεία που θα πρέπει ο μαθητής να γνωρίζει για την ήπειρο αυτήν όπως είναι η θέση της, η έκτασή της και τα σύνορά της, και μετά περιγράφονται η μορφολογία της, το κλίμα, η βλάστησή της και ο πληθυσμός της, όπου παρουσιάζονται οι αραιοκατοικημένες και πυκνοκατοικημένες περιοχές, καθώς και οι λόγοι που οι ασιατικές πεδιάδες είναι τόσο πυκνοκατοικημένες. Συνεχίζοντας το κεφάλαιο που αναλύει τον πληθυσμό της Ασίας αναφέρεται το γεγονός της γρήγορης αύξησης του πληθυσμού αυτής της ηπείρου και οι πιο υποανάπτυκτες οικονομικά χώρες που αποτελούν την πλειοψηφία σε αυτήν. Έστερα το «ταξίδι» της ενότητας αυτής πάει στην Μέση Ανατολή μέσω του επόμενου κεφαλαίου αναφέροντας τα μεγάλα αποθέματα πετρελαίου, τις αραβικές χώρες που παράγουν πετρέλαιο, το Ιράκ, τη Σαουδική Αραβία, το Κουβέιτ, και εκείνες που δεν παράγουν όπως η Ιορδανία, το Λίβανο, η Συρία, η Υεμένη, η Δημοκρατική Υεμένη, το Ομάν και το Ισραήλ. Γίνεται μια μικρή παρουσίαση των χωρών αυτών και μετέπειτα το ταξίδι συνεχίζει με την Κύπρο αναλύοντας την μορφολογία και το κλίμα της, αναφέροντας λίγα απ' την ιστορία της, τη σύνθεση και την κατανομή του πληθυσμού της, την γεωργία και τους υπόγειους πλούτους της και τις πόλεις που περιέχει. Προχωρώντας το βιβλίο πάει στην Τουρκία, παρουσιάζοντας τις στέπες και τις εύφορες πεδιάδες της, την μορφολογία του εδάφους, της, τη βιομηχανία και τους κατοίκους της, καθώς και όλες τις υπόλοιπες χώρες και τα κράτη που ανήκουν στην Ανατολική Ήπειρο όπως, Ιράν, Αφγανιστάν, Ινδία, Πακιστάν, Μπαγκλαντές, Νεπάλ, Σρι-λάνκα, Μπουτάν, Κίνα (στην οποία υπάρχει μεγαλύτερη ανάλυση από τις άλλες χώρες, αναφέροντας), Κορέα, Λαϊκή Δημ. Της Β. Κορέας, Δημοκρατία της Ν. Κορέας, Ταϊβάν, Μογγολία, Χογκ Κονγκ, Μακάο, Μαλαισία, Σιγκαπούρη, Βιρμανία, Δημοκρατική Καμπουτσέα, Ταϋλάνδη, Λαοκρατική Δημοκρατία του Λαος, Βιετνάμ, Ινδονησία, Φιλιππίνες και Ιαπωνία, στην οποία υπάρχει μεγαλύτερη ανάλυση για τον πληθυσμό, το κλίμα και την μορφολογία της, την βιομηχανία και την θρησκεία. Τέλος, το τελευταίο κεφάλαιο είναι η Ρύπανση στο οποίο γίνεται μια σύντομη εξήγηση του φαινομένου αυτού και των κινδύνων του.

Η **4^η Ενότητα** είναι η «Αφρική» και σε αυτήν αρχικά περιγράφεται ό, τι αφορά την ήπειρο με σκοπό την γνωριμία της με τους μαθητές. Ξεκινάει με την έκτασή της, την μορφολογία της, τις λίμνες και τους ποταμούς της, το κλίμα και την βλάστησή της, τις κλιματικές ζώνες της (κλίμα ισημερινού, τροπικό, ερημικό, μεσογειακό κλίμα), ύστερα αναλύονται η εξερεύνηση της ηπείρου και οι λαοί της, και χωρίζεται ανά τμήματα, Βόρεια, Δυτική, Ανατολική και Νότια Αφρική με σκοπό την σωστή αναφορά και τοποθέτηση για την εξήγηση των κρατών και χωρών που την αποτελούν. Όλα τα κράτη και οι χώρες που αναφέρονται και δίνονται κάποιες σημαντικές πληροφορίες για το κάθε ένα- μία ξεχωριστά είναι, το Μαρόκο, η Αλγερία, η Τυνησία, η Λιβύη, η Αραβική

Δημοκρατία της Αιγύπτου, η Δυτική Σαχάρα, η Μαυριτανία, η Σενεγάλη, η Γκάμπια, Μαλί, Νιγηρ, Γουινέα, Γουινέα- Μπισσάου, Σιέρρα Λεόνε, Λιβερία, Ακτή Ελεφαντόδοντος, Γκάνα, Μπουρκίνα Φάσο, Τόγκο, Μπεκιν, Νιγηρία. Από κεντρική Αφρική είναι το Τσαντ, Καμερούν, Ισημερινή Γουινέα, Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, Γκαμπόν, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, Δημοκρατία του Ζαΐρ, Αγκόλα, ύστερα από Ανατολική Αφρική, η Αιθιοπία, το Σουδάν, η Σομαλία, Τζιμπουτί, Κένυα, Τανζανία, Μοζαμβίκη, Ουγκάντα, και τέλος από Νότια Αφρική, Ζάμπια, Ζιμπάμπουε, Μποτσουάνα, Ναμίμπια, Δημοκρατία Νότιας Αφρικής, Λεσότο- Σουαζιλάνδη, Μαδαγασκάρη.

Η 5^η **Ενότητα** είναι η « Αμερική» και όπως με τις προηγούμενες ηπείρους παρουσιάζεται αρχικά η θέση και η έκτασή της, το ανάγλυφό της, η βλάστησή της και το κλίμα της και ύστερα ξεκινώντας απ' τον βορρά η ανάλυση και αναφορά των χωρών και κρατών που την αποτελούν. Ξεκινώντας απ' τον Καναδά με τα δάση, τις πεδιάδες και τα λιβάδια του, τις λίμνες και την οικονομία του, τους κατοίκους και τις πόλεις του, ύστερα στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, τις μεταναστεύσεις προς σε αυτήν, τον πληθυσμό της και την κατανομή του, την μορφολογία της, την οικονομία της, την βιομηχανία της και την ζωή των ανθρώπων σε αυτήν και στις μεγαλύτερες πόλεις της (Νέα Υόρκη, Καλιφόρνια, Λος Άντζελες, Φλόριντα, Νέα Ορλεάνη). Προχωρώντας περνάμε στο Τέξας και την Αλάσκα, αναλύεται η δυναμικότητα της ηπείρου στον κόσμο και οι αγορές της παγκοσμίως, συνεχίζεται η περιγραφή των κρατών με το Μεξικό (την ιστορία του, οικονομία και τις πόλεις του) και μετέπειτα στην Κεντρική Αμερική με τα επτά κράτη που μοιράζονται την γη αυτήν, την διώρυγα του Παναμά, τις Αντίλλες και Μπαχάμες. Τέλος, οι μαθητές μαθαίνουν για το κομμάτι της Νότιας Αμερικής, την μορφολογία της, την βλάστησή της, την έκτασή της και τον πληθυσμό της, τα κράτη και τις χώρες που την αποτελούν, Βραζιλία, Αμαζονία (με όλες τις πληροφορίες που χρειάζεται να ξέρουν οι μαθητές για αυτήν, οικονομία, πληθυσμό κλπ), Κολομβία, Βενεζουέλα, Γουιάνας, Ισημερινός, Περού, Βολιβία, Χιλή, Αργεντινή, Ουρουγουάη και Παραγουάη.

Η 6^η **Ενότητα** και η τελευταία είναι η «Ωκεανία» η οποία είναι η μικρότερη ήπειρος της γής, και περιλαμβάνει την Αυστραλία, την Νέα Ζηλανδία, τη Μελανησία, Πολυνησία και Μικρονησία. Η «ξενάγηση» στους μαθητές ξεκινάει με την Αυστραλία δίνοντας πληροφορίες για την έκτασή της, την γεωργία και κτηνοτροφία της, τους υπόγειους πλούτους της, τον πληθυσμό και την κατανομή των κατοίκων, συνεχίζεται με την Νέα Ζηλανδία, την τοποθεσία της, τους κατοίκους της, και τέλος με τα Ωκεάνια νησιωτικά συμπλέγματα και τις σημαντικότερες πληροφορίες που οι μαθητές πρέπει να πάρουν γι' αυτά.

4.2 Το διδακτικό βιβλίο Γεωγραφίας της 'Β Γυμνασίου της δεκαετίας του 1990

Το βιβλίο που διδασκόταν στη 'Β Γυμνασίου το 1991 για το μάθημα της Γεωγραφίας ονομάζεται « Γεωγραφία, Στοιχεία Γενικής Γεωγραφίας της Ελλάδας» και είναι των Ηλ. Δ. Μαρσιολάκου και Χρ. Ι. Σίδερη, Καθηγητών του Τμήματος Γεωλογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σε αυτό οι μαθητές διδάσκονται ό, τι αφορά την Ελλάδα, το

περιβάλλον της, το έδαφός της, τη μορφολογία της, το κλίμα κ.α, την Ελληνική κοινωνία, πολιτισμό, τουρισμό μεταφορές-επικοινωνίες κ.α , τα οποία θα παρουσιαστούν ανά κεφάλαιο παρακάτω.

Η **1^η Ενότητα** δίνει μια γενική εικόνα του Ελλαδικού χώρου, όπου αναλύεται η γεωγραφική της θέση και η σημαντικότητά της, η έκτασή της, η μεγάλη και σημαντική σχέση της με την θάλασσα που την περιτριγυρίζει, και ο σπουδαίος πολιτισμός της.

Στη **2^η Ενότητα** περιγράφονται ορισμένα στοιχεία για τη γεωλογία της Ελλάδας, όπου με τη βοήθεια χαρτών αναλύονται οι προσανατολισμοί των ακτογραμμών και των ορεινών όγκων της, ύστερα τα πετρώματά της και τέλος οι πτυχές και τα ρήγματα σε αυτήν.

Στη **3^η Ενότητα** παρουσιάζεται η γεωλογική εξέλιξη του Ελλαδικού χώρου, η ηλικία των πετρωμάτων και πώς κανείς μπορεί να την βρεί, και τέλος γίνεται μια ιστορική αναδρομή της γεωλογικής εξέλιξης του Ελλαδικού χώρου κατά το Μεσοζωικό και Καινοζωικό αιώνα.

Η **4^η Ενότητα** αφορά το πρόσφατο γεωλογικό παρελθόν του Ελλαδικού χώρου, δηλαδή την Ελλάδα κατά το τεταρτογενές, εκείνη η γεωλογική περίοδος, το παγετώδες κλίμα της, η εμφάνιση και η ραγδαία εξέλιξη του ανθρώπου κατά το Πλειστόκαινο. Τέλος, αναφέρεται η κατάσταση της Ελλάδας σχετικά με τα ενεργά ηφαίστεια της, τις πολυάριθμες και σημαντικές θερμές πηγές της, και με τις σεισμικές δονήσεις της, καθώς η μισή σεισμική ενέργεια της Ευρώπης εκλύεται στον ελλαδικό χώρο.

Η **5^η Ενότητα** ονομάζεται «Φυσική Γεωγραφία» και αφορά τον κατακόρυφο και οριζόντιο διαμελισμό, δηλαδή τις οροσειρές, τα ορεινά σημεία της Ελλάδας και τις πεδιάδες της, καθώς και τις ακτές , τις θάλασσες της Μεσογείου και τα Ελληνικά πελάγη. Στο τέλος της ενότητας αυτής αναγράφονται τα υψηλότερα βουνά και τα μεγαλύτερα νησιά της Ελλάδος.

Στην **6^η Ενότητα** οι μαθητές μαθαίνουν ορισμένα στοιχεία για το κλίμα της Ελλάδας, την ποικιλία των κλιματικών τύπων, τους τέσσερις βασικούς κλιματικούς τύπους, τον ρόλο της Πίνδου ως κλιματικός παράγοντας, την μεγάλη ηλιοφάνεια, τους ανέμους και τα μελέμια. Τέλος αναφέρονται τα εσωτερικά νερά δηλαδή τα ποτάμια και οι λίμνες και τις τοποθεσίες τους στον ελλαδικό χώρο, καθώς και αναγράφονται οι πιο σημαντικές φυσικές λίμνες και τα μεγαλύτερα ελληνικά ποτάμια.

Στην **7^η Ενότητα** αναλύεται ο τότε πληθυσμός σύμφωνα δηλαδή με την απογραφή του 1980, η γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού, η κατάσταση του πληθυσμού (αστικού, ημιαστικού, αγροτικού και πεδινού πληθυσμού), η κατανομή κατά τις ηλικίες τους, όπου εμφανίζονται για πρώτη φορά και οι ηλικιακές πυραμίδες στους μαθητές, και τέλος ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός.

Στην **8^η Ενότητα** παρουσιάζονται τα δημογραφικά προβλήματα ξεκινώντας με τις γεννήσεις και την υπογεννητικότητα του 1976, το πρόβλημα με τις κοινωνικές και εθνικές προεκτάσεις λόγω της υπογεννητικότητας, η μετανάστευση του 1975 που θεωρείται σταθμός στην ιστορία της εξωτερικής μετανάστευσης, η εσωτερική μετανάστευση κατά

την περίοδο 1955-1961 και η αστυφιλία, και τέλος οι συνέπειες αυτής της εσωτερικής μετακίνησης.

Η **9^η Ενότητα** αφορά την οικιστική ανάπτυξη και την πρωτεύουσα. Αρχικά παρουσιάζεται η γεωγραφική κατανομή των οικισμών, ύστερα η οικιστική κατανομή των πληθυσμών και τέλος το πολεοδομικό συγκρότημα της πρωτεύουσας (τί περιλαμβάνει, πώς αναπτύσσεται και τα προβλήματα σε αυτήν).

Η **10^η Ενότητα** παρουσιάζει την συμπρωτεύουσα, Θεσσαλονίκη και τα υπόλοιπα αστικά κέντρα της Ελλάδας. Αρχικά αναλύεται το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης, η θέση της, η έκτασή της, η συγκοινωνιακή σπουδαιότητά της, η οικονομική της ανάπτυξη, η πολιτιστική της αξία και οι προοπτικές της. Ύστερα αναφέρονται τα υπόλοιπα αναπτυσσόμενα αστικά κέντρα, η Πάτρα, η Λάρισα και ο Βόλος, η Κρήτη (το Ηράκλειο), και οι κοντινές πόλεις της Αθήνας. Τέλος, γίνεται μια μικρή αναφορά στο πρόβλημα των αγροτικών οικισμών λόγω της υπερβολικής διασποράς του.

Η **11^η Ενότητα** αναλύει το περιβάλλον και τα προβλήματά του ξεκινώντας γενικά με την βιόσφαιρα, το περιβάλλον του ανθρώπου, την ελληνική χλωρίδα και πανίδα, και τους ελληνικούς υδροτόπους, ενώ ύστερα προχωράει με την ρύπανση του περιβάλλοντος, τα περιβαλλοντικά προβλήματα της χώρας μας, την ρύπανση των ελληνικών θαλασσών, της ατμόσφαιρας, του εδάφους, της ελληνικής χλωρίδας και πανίδας.

Η **12^η Ενότητα** είναι η «Γεωργία» και δίνει μια γενική εικόνα της τότε ελληνικής γεωργίας, και του εκσυγχρονισμού της αναφερόμενο στην απόδοση της γεωργικής καλλιέργειας, στο κλίμα, στο πρόβλημα του νερού, στο θερμοκήπιο, στην ποιότητα του εδάφους, στην εκμηχάνιση της ελληνικής γεωργίας, στον εκσυγχρονισμό στις μορφές και στις μεθόδους της καλλιέργειας και τέλος στην επαγγελματική εκπαίδευση των αγροτών.

Η **13^η Ενότητα** αφορά τα προβλήματα της ελληνικής γεωργίας, όπως είναι ο τομέας της οικονομίας, η άμεση διακίνηση των προϊόντων, η παραγωγικότητα, το μικρό μέγεθος του γεωργικού κλήρου, ο πολυτεμαχισμός του γεωργικού κλήρου, η δυσμενής σύνθεση του αγροτικού πληθυσμού από πλευράς ηλικιών και η εκμετάλλευση σε οικογενειακή βάση. Ύστερα παρουσιάζονται οι σημαντικότερες καλλιέργειες στην Ελλάδα, τα δημητριακά, τα βιομηχανικά φυτά (καπνός, βαμβάκι, ζαχαρότευτλα) και οι δενδρώδεις καλλιέργειες (τα εσπεριδοειδή, τα οπωροφόρα, η ελιά).

Η **14^η Ενότητα** είναι η «Κτηνοτροφία» και αναφέρεται στην επίδραση ορισμένων κοινωνικών φαινομένων στην κτηνοτροφία, στις πιο σημαντικές μορφές της ελληνικής κτηνοτροφίας, τα είδη της, και τα προβλήματά της.

Η **15^η Ενότητα** παρουσιάζει την Ελληνική αλιεία, δηλαδή την θαλάσσια αλιεία, οι σπουδαιότεροι κλάδοι της, η παράκτια αλιεία, η μέση-μεσογειακή μεγάλη-υπερπόντια, η σπογγαλιεία και τέλος η αλιεία στα εσωτερικά νερά και η ιχθυογεννητικοί σταθμοί.

Η **16^η Ενότητα** αφορά την Ελληνική δασοκομία, παρουσιάζοντας τα ελληνικά δάση, τα είδη τους και την κάλυψη του ελλαδικού χώρου απ' αυτά, το ποσοστό της δασικής έκτασης που ανήκει στο δημόσιο, τα οφέλη απ' τα δάση, τα άμεσα υλικά οφέλη, η έμμεση

οικονομική προσφορά, το δάσος ως πηγή υγείας και ομορφιάς , ύστερα οι κίνδυνοι που απειλούν τα ελληνικά δάση και τέλος πώς αντιμετωπίζεται η κατάσταση.

Η **17^η Ενότητα** αφορά τον ορυκτό πλούτο της Ελλάδας, τα μεταλλεύματα κυρίως στις ανατολικές περιοχές, ο βωξίτης, ο χρωμίτης, ο λευκόλιθος κ.α, και τα ορυκτά καύσιμα.

Η **18^η Ενότητα** είναι η «Μεταποίηση», η έννοια της, η ιστορική της εξέλιξη, οι μορφές μεταποίησης εκείνη την περίοδο, οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της βιομηχανίας ενικά σε μια χώρα, οι πρώτες ύλες του ελλαδικού χώρου, και τέλος η ενεργειακή κατάσταση στην Ελλάδα, δηλαδή ο καθοριστικός του ρόλος, ο ηλεκτρισμός, ο σταθμός στα ενεργειακά χρονικά το 1950, ο εξηλεκτρισμός, οι ατμοηλεκτρικοί και υδροηλεκτρικοί σταθμοί.

Στην **19^η Ενότητα** παρουσιάζεται η Ελληνική βιομηχανία, οι ενεργειακές προοπτικές, η αξιοποίηση των κοιτασμάτων πετρελαίου της Θάσου, τα βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής βιομηχανίας, το μικρομεσαίο μέγεθος των βιομηχανικών επιχειρήσεων, η ελαφρά και βαριά βιομηχανία και το μέγεθός τους, η εσωτερική αγορά, η συγκέντρωση των βιομηχανικών επιχειρήσεων. Ύστερα αναφέρονται οι πιο σημαντικοί κλάδοι της ελληνικής βιομηχανίας, οι βιομηχανίες επεξεργασίας μετάλλων, οι μεταποιητικές μεταλλουργικές βιομηχανίες, οι ναυπηγικές, οι υφαντικές, οι βιομηχανίες ειδών διατροφής, οι χημικές, οι καπνοβιομηχανικές και τέλος οι βιομηχανίες οικοδομικών υλικών.

Η **20^η Ενότητα** αφορά τις μεταφορές και τις τηλεπικοινωνίες, ξεκινώντας με τις χερσαίες μεταφορές, τις δυσκολίες και τα φυσικά εμπόδια και προβλήματα, τις σιδηροδρομικές συγκοινωνίες, τις θαλάσσιες μεταφορές, τις αεροπορικές μεταφορές και την εξέλιξη της τηλεπικοινωνίας.

Η **21^η Ενότητα** αναφέρεται στο εμπόριο της Ελλάδας, το εσωτερικό και εξωτερικό εμπόριο, τις εισαγωγές και εξαγωγές μας, το εμπορικό ισοζύγιο και τους πόρους που καλύπτουν τα ελλείμματα.

Η **22^η Ενότητα** μιλάει για την μεγάλη ελληνική ναυτιλία, την παγκόσμια ναυτιλιακή κρίση, και τέλος, την σημασία και την σημαντικότητα της ναυτιλιακής δύναμης στην Ελλάδα.

Η **23^η Ενότητα** αφορά τον τουρισμό, τον ελληνικό τουρισμό, την τουριστική πολιτική και τους στόχους της, τον εσωτερικό τουρισμό και η προσφορά τους λόγω των οικονομικών οφελών του.

Η **24^η και 25^η Ενότητα** παρουσιάζουν τις σχέσεις της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή οικονομική κοινότητα, αναλύει την σημασία της κοινότητας αυτής, την πορεία προς την ενωμένη Ευρώπη, τα θεσμικά όργανα της ΕΟΚ και η λειτουργία τους, τα τέσσερα όργανα της Κοινότητας, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή επιτροπή, δικαστήριο, τα οφέλη της Ελλάδας απ' την πλήρη ένταξή της στην ΕΟΚ, τα πολιτικά και οικονομικά πλεονεκτήματα σε όλους τους τομείς, καθώς και τα οφέλη της ΕΟΚ απ' την ένταξη της Ελλάδας σε αυτήν.

Η **26^η Ενότητα** και η τελευταία αφορά τον Ελληνισμό της διασποράς, αναλύεται το φαινόμενο αυτό, οι φάσεις και οι διαιρέσεις του, οι μορφές της στα νεώτερα χρόνια, ο ελληνισμός της Αιγύπτου, ο υπερπόντιος ελληνισμός, οι Έλληνες της Δυτικής Ευρώπης και η Ελληνική διασπορά στον υπόλοιπο κόσμο.

4.3 Το διδακτικό βιβλίο Γεωγραφίας των σχολικών ετών 2005-2008 της Α Γυμνασίου

Το βιβλίο Γεωγραφίας που διδασκόταν στους μαθητές τις χρονιές 2004-2008, δηλαδή ακριβώς πριν χρησιμοποιηθούν τα σημερινά βιβλία, είναι η «Γεωγραφία» γραμμένη απ' τους Αθηνά Καραμπάτσα, Αικατερίνη Κλωνάρη Λέκτορας Πανεπιστημίου Αιγαίου του τμήματος Γεωγραφίας και εφαρμοσμένης Γεωπληροφορικής, Κωστή Κουτσόπουλου καθηγητής Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, Καλλιόπη Μαράκη και Θεόδωρου Τσουνάκου, Γεωγράφος και εκπαιδευτικός Β'βάθμιας εκπαίδευσης. Το περιεχόμενο του βιβλίου, θυμίζει αρκετά το τωρινό βιβλίο που διδάσκεται απ' το 2009 και μεταγενέστερα. Παρακάτω ακολουθεί η ανάλυσή του ανά ενότητα και κεφάλαιο.

1^η Ενότητα « Χάρτες » :

Στο **1^ο κεφάλαιο** της ενότητας αυτής οι μαθητές μαθαίνουν για την χρησιμότητα και την χρησιμοποίηση των χαρτών, επίσης τί είναι το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον και πώς αυτά μπορούν να αναπαριστούν σε χάρτες. Τέλος οι δραστηριότητες που καλούνται οι μαθητές να κάνουν είναι η κατασκευή δικού τους χάρτη και η εξήγηση χαρτών που δίνονται μέσα στο βιβλίο με σκοπό την πρώτη επαφή και την άμεση χρησιμοποίηση των χαρτών απ' τους ίδιους.

Στο **2^ο κεφάλαιο** και **3^ο κεφάλαιο** παρουσιάζονται τα είδη των χαρτών και οι μαθητές μαθαίνουν να διαβάζουν και να παίρνουν πληροφορίες απ' το υπόμνημα και την κλίμακα των χαρτών και την χρήση τους.

Στο **4^ο κεφάλαιο** γίνεται η μελέτη του χάρτη της Ελλάδας και διδάσκεται η γεωγραφική της θέση στον Ευρωπαϊκό χάρτη, καθώς και η σημασία αυτής της θέσης για την χώρα. Τέλος, παρουσιάζεται η γενική μορφολογία της χώρας, ο ηπειρωτικός κορμός της και η νησιωτική Ελλάδα.

Στο **5^ο κεφάλαιο** και **6^ο κεφάλαιο** αναλύονται ο οριζόντιος και κάθετος διαμελισμός της Ελλάδας αντίστοιχα. Τα παιδιά μαθαίνουν για τις ελληνικές θάλασσες, τις ακτές και τα πελάγη μας, ενώ ύστερα για το ανάγλυφο, τις οροσειρές και τις πεδιάδες, καθώς και πως αυτές διαμορφώνονται και τοποθετούνται στον ελληνικό χάρτη.

2^η Ενότητα : « Το φυσικό περιβάλλον »

Το **7^ο κεφάλαιο** του βιβλίου την γή στο διάστημα, τους γαλαξίες και τα ουράνια σώματα, τον ήλιο, τα άστρα, δίνει μια εικόνα στους μαθητές για το σύμπαν, τους πλανήτες του ηλιακού μας συστήματος και τους δορυφόρους.

Το **8^ο κεφάλαιο** ασχολείται με τον πλανήτη Γή, τις διαστάσεις του, το σχήμα του, τις κινήσεις του στο διάστημα, τις θερμικές του ζώνες, τους μεσημβρινούς και τους παράλληλους.

Το **9^ο κεφάλαιο** αναφέρεται στα τμήματα του φυσικού περιβάλλοντος, την ατμόσφαιρα την υδρόσφαιρα, την λιθόσφαιρα και την βιόσφαιρα, ενώ το **10^ο κεφάλαιο** μιλάει για την ατμόσφαιρα και την δομή της, καθώς και για την θερμοκρασία του αέρα και από τί εξαρτάται και διαμορφώνεται αυτή.

Το **11^ο κεφάλαιο** αφορά τους ανέμους και τις βροχές, τους μουσσώνες και την δημιουργία τους και τις εντάσεις τους ανάλογα με την τοποθεσία και τις ατμοσφαιρικές και καιρικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή λόγω της θέσης.

Το **12^ο κεφάλαιο** αναλύει τις έννοιες καιρός και κλίμα, οι μαθητές μαθαίνουν τις κατηγορίες κλιμάτων και απο τί αυτό εξαρτάται.

Το **13^ο κεφάλαιο** περιλαμβάνει τις μορφές και τον κύκλο του νερού, τη σημασία του για τον άνθρωπο, αλλά και για οποιοδήποτε είδος ζωής, καθώς και την κατανομή νερού πάνω στην Γη.

Το **14^ο κεφάλαιο** είναι οι «Ωκεανοί» όπου οι μαθητές μαθαίνουν για τους ωκεανούς του κόσμου, την τοποθεσία τους και την θέση τους στον παγκόσμιο χάρτη και τις εκτάσεις τους. Ύστερα παρουσιάζεται το υποθαλάσσιο ανάγλυφο, η ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα, η ηπειρωτική κατωφέρεια, τα αβυσσικά πεδία, οι ωκεάνιες τάφροι και οι μεσοωκεάνιες ράχες. Τέλος γίνεται αναφορά στο ελληνικό υποθαλάσσιο ανάγλυφο.

Το **15^ο κεφάλαιο** αναφέρεται στην θάλασσα και την σχέση της με τον άνθρωπο με περισσότερο ιστορικά στοιχεία καταλήγοντας στην σημαντικότητα και την χρησιμότητα που έχει για τον άνθρωπο και για τους Έλληνες σήμερα.

Το **16^ο κεφάλαιο** μιλάει για τα νησιωτικά κράτη και αναφέρει μερικά απ' αυτά παρουσιάζοντας στο τέλος ένα απ' τα πιο σημαντικά ,όπως είναι η Ιαπωνία.

Το **17^ο κεφάλαιο** αναφέρεται στα ποτάμια και αναλύει τα μέρη τους, τις πηγές, την ροή, τις εκβολές τους και το μέγεθός του, δηλαδή το μήκος, την λεκάνη απορροής και την μέση παροχή του.

Το **18^ο κεφάλαιο** παρουσιάζει τα ποτάμια της Ασίας, τον Τίγρη, τον Ευφράτη, τον Ινδό, τον Βραχμαπούτρα, τον Γιανγκ Τσε Γιανγκ, τον Μεκόνγκ και τον Ιραουάδη. Στο τέλος του κεφαλαίου οι μαθητές μαθαίνουν για την Ινδία.

Τα **19^ο και 20^ο κεφάλαια** συνεχίζουν με τα ποτάμια της Βόρειας και Νότιας Αμερικής αντίστοιχα , Μισισισιπί, Σαντ Λώρενς, Αμαζόνιο, Παρανά και Παραγουάη,και τέλος με την παρουσίαση του Καναδά,της Βραζιλίας και της Αργεντινής.

Το **21^ο κεφάλαιο** παρουσιάζει τα ποτάμια της Αφρικής και της Αυστραλίας, και αναφέρει χώρες που έχουν άμεση σχέση με τους ποταμούς τους όπως είναι η Αίγυπτος λόγω του Νείλου, και η Νιγηρία λόγω του Νίγηρα.

Στο **22^ο κεφάλαιο** οι μαθητές μαθαίνουν για τις λίμνες, τις μεγαλύτερες λίμνες του κόσμου και την περιοχή της Βόρειας Αμερικής, η περιοχή δηλαδή των μεγάλων λιμνών.

Το **23^ο κεφάλαιο** μπαίνει στην λιθόσφαιρα και το εσωτερικό της Γης, οι μαθητές μαθαίνουν για τον φλοιό της, τον μανδύα και τον πυρήνα της. Ύστερα για τις λιθοσφαιρικές πλάκες, την κίνησή τους και κατεπέκταση την μετακίνηση των ηπείρων.

Το **24^ο κεφάλαιο** αναφέρεται στις δυνάμεις που διαμορφώνουν το ανάγλυφο της γης, τις ενδογενείς και εξωγενείς δυνάμεις, στο εσωτερικό γης και εξωτερικό της λιθόσφαιρας αντίστοιχα. Τέλος παρουσιάζονται τα ηφαίστεια και οι σεισμοί, τί είναι, πως δημιουργούνται και τις ενέργειές του ή αντιδράσεις τους. Σε αυτό το κεφάλαιο δίνονται οδηγίες προς του μαθητές για το πώς θα πρέπει να συμπεριφερθούν και τις ενέργειες που θα πρέπει να κανουν πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τον σεισμό.

Το **25^ο κεφάλαιο** αφορά τις μεγάλες οροσειρές της γης και πως επηρεάζουν την ανθρώπινη ζωή και με ποιούς τρόπους. Παρουσιάζονται τα Ιμαλάια και η μορφολογία τους, το οροπέδιο του Θιβέτ, οι έρημοι του εσωτερικού της Ασίας και τα δάση νότια των Ιμαλαΐων.

Στο **26^ο κεφάλαιο** παρουσιάζονται οι Άνδεις και το Περού, η μορφολογία τους, τα οροπέδια των Άνδεων και οι άνθρωποι, οι μαθητές μαθαίνουν για τις δυσκολίες της ζωής σε μεγάλο υψόμετρο, τέλος περιγράφεται το Περού, η τοποθεσία του και οι υπόλοιπες χώρες την Νότιας Αμερικής.

Το **27^ο κεφάλαιο** περιλαμβάνει τον Άτλα, Αλγερία και Καύκασο, αναλύεται η οροσειρά του Άτλα, το Μάγκρεπ, η Σαχάρα, η Αλγερία, η έκτασή της, το έδαφός της και τα χαρακτηριστικά της θέσης της. Τέλος, ο Καύκασος, τα προβλήματα που σχετίζονται με τους ανθρώπους που την κατοικούν και οι χώρες που τον αποτελούν.

Στο **28^ο κεφάλαιο** οι μαθητές γνωρίζουν τις μεγάλες πεδιάδες του κόσμου και τα πλεονεκτήματά τους στους ανθρώπους. Ύστερα γίνεται αναφορά στις μεγάλες πεδιάδες στον κόσμο ανα περιοχή, όπως στην Βόρεια και Νότια Αμερική, στην Ασία, Αφρική και Αυστραλία.

Το **29^ο κεφάλαιο** μπαίνει στην βιόσφαιρα και αναλύει τα οικοσυστήματα, τις κατηγορίες οικοσυστημάτων, τους άβιους και έμβιους οργανισμούς, τα χερσαία και υδάτινα οικοσυστήματα, ύστερα πώς κατανέμονται τα οικοσυστήματα, οι μαθητές έρχονται πρώτη φορά σε επαφή με τις τροφικές αλυσίδες, την ροή ύλης και ενέργειας και την υποβάθμιση των οικοσυστημάτων.

Το **30^ο κεφάλαιο** παρουσιάζει περιοχές της Ελλάδας με ιδιαίτερο οικολογικό ενδιαφέρον όπως είναι τα ενδημικά είδη ζωής, ο φυσικός πλούτος της, οι ορεινές περιοχές της, οι βιότοποί της και τα δάση της τα οποία πολλά απ' αυτά έχουν καταστραφεί λόγω της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Το **31^ο κεφάλαιο** ξεκινάει με τον παγκόσμιο χάρτη, με σκοπό να κάνουν μια σύντομη περιήγηση στις ηπείρους, Ασία, Αφρική και στο **32^ο κεφάλαιο** συνεχίζει με την Βόρεια και Νότια Αμερική, Ωκεανία, Ευρώπη και Ανταρκτική.

3^η Ενότητα : «Οι άνθρωποι και οι δραστηριότητές τους»

Το **33^ο κεφάλαιο** ασχολείται με τις ανθρώπινες δραστηριότητες, τον πληθυσμό, τους φυσικούς και ανθρώπινους πόρους, τις πόλεις, την κατανομή του πληθυσμού στις ηπείρους, ύστερα οι μαθητές μαθαίνουν για την πολυπληθέστερη χώρα της γης την Κίνα και την πυκνότητα του πληθυσμού ανα περιοχή.

Το **34^ο κεφάλαιο** αναλύει τους παράγοντες κατανομής του πληθυσμού, τους φυσικούς, ιστορικούς και οικονομικούς, απ' τους οποίους εξαρτάται η επιλογή τόπου κατοικίας ενός ανθρώπου.

Το **35^ο κεφάλαιο** αναφέρεται στην σύνθεση του πληθυσμού κατα φύλλο και ηλικία μέσω των πυραμίδων, των γραφημάτων δηλαδή για καλύτερη αναπαράσταση των πληθυσμιακών στοιχείων.

Στο **36^ο κεφάλαιο** παρουσιάζονται οι φυλές, οι θρησκείες και οι γλώσσες των ανθρώπων, η διαφορετικότητα ανα περιοχή και ανα πολιτισμό, οι διαφορετικές γλώσσες, οι διαφορές στον σωματότυπο και στα πιστεύω.

Το **37^ο κεφάλαιο** αφορά το ελληνικό δημογραφικό πρόβλημα εξαιτίας της υπογέννησης απ' το 1981 και μετά, λόγω κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων.

Το **38^ο κεφάλαιο** αναφέρεται στους φυσικούς και ανθρώπινους πόρους, γίνεται ανάλυση και των δύο όρων και της σημασίας τους, ενώ στο **39^ο κεφάλαιο** οι μαθητές μαθαίνουν για τους ανανεώσιμους και μη ανανεώσιμους φυσικούς πόρους.

Στο **40^ο κεφάλαιο** οι μαθητές μαθαίνουν για την ενέργεια και τους ανθρώπους, τις πιο συνηθισμένες πηγές ενέργειας, τα φυσικά καύσιμα, την γεωθερμική, αιολική, ηλιακή και πυρηνική ενέργεια, καθώς και για την κατανάλωση ενέργειας στην Ελλάδα, τα θερμοηλεκτρικά και υδροηλεκτρικά της εργοστάσια.

Το **41^ο κεφάλαιο** παρουσιάζει την γεωγραφική κατανομή των πηγών ενέργειας στην γη, καθώς συνήθως αλλού βρίσκονται τα μεγαλύτερα αποθέματα πηγών ενέργειας και αλλού γίνεται η μεγαλύτερη κατανάλωση.

Το **42^ο** και **43^ο κεφάλαιο** μιλάνε για τους ανθρώπινους πόρους και τις πόλεις, τα κύρια χαρακτηριστικά της πόλης και τις μεγαλύτερες πόλεις του κόσμου, ενώ στο **44^ο κεφάλαιο** οι μαθητές μαθαίνουν για την δημιουργία και την ανάπτυξη των πόλεων.

Το **45^ο** και **46^ο κεφάλαιο** αφορούν τα στάδια ανάπτυξης μιας σύγχρονης πόλης, καθώς και την οργάνωση, λειτουργία και τις υποδομές των πόλεων.

Τα τελευταία δυο κεφάλαια **47^ο** και **48^ο** αναφέρονται στο περίγυρο των πόλεων, την αγροτική παραγωγή, τη μορφή των γύρω περιοχών, τη συγκέντρωση της βιομηχανίας, τις άλλες μικρότερες πόλεις που βρίσκονται κοντά και τις μεγαλουπόλεις, ενώ τέλος δεν παραλείπονται τα προβλήματα των μεγαλουπόλεων όπως η έλλειψη και το μεγάλο κόστος

της στέγης, τα προβλήματα μετακίνησης, η ρύπανση, οι κλιματικές αλλαγές, η ευαισθησία στις καταστροφές και τα κοινωνικά προβλήματα (άγχος, απομόνωση κατοίκων, ανεργία, άσχημες περιβαλλοντικές συνθήκες, εγκληματικότητα κ.ά.)

4.4 Το διδακτικό βιβλίο Γεωγραφίας των σχολικών ετών 2005-2008 της 'Β Γυμνασίου

Το περιεχόμενο του βιβλίου της 'Β Γυμνασίου, το οποίο είναι γραμμένο απ'τους Αθηνά Καραμπάτσα, Αικατερίνη Κλωνάρη, Κωστή Κουτσόπουλο και Θεοδωρή Τσουνάκο, επικεντρώνεται στην Ευρώπη μαθαίνοντας έτσι στους μαθητές πολλά περισσότερα γι'αυτήν την ήπειρο όσον αφορά τους κάτοικούς της, το φυσικό περιβάλλον της και τις ανθρώπινες και πιο συγκεκριμένα οικονομικές δραστηριότητές τους. Παρακάτω αναλύονται ανα ενότητα και κεφάλαιο το περιεχόμενο του βιβλίου.

1^η Ενότητα: « Χάρτες»

Το **1^ο κεφάλαιο** ξεκινάει ως εισαγωγή στην ενότητα με την χρησιμότητα των χαρτών στην καθημερινή μας ζωή, θέλοντας να κάνει μια μικρή επανάληψη στους μαθητές για τις πληροφορίες που μπορούν να πάρουν απο έναν χάρτη, όπως είναι η γεωγραφική θέση ενός χώρου, πληροφορίες για τα φαινόμενα και τις λειτουργίες που συμβαίνουν στον χώρο αυτόν, και για τις σχέσεις των σημείων του χώρου με τα φαινόμενά του.

Στο **2^ο κεφάλαιο** οι μαθητές μαθαίνουν για τα είδη χαρτών , τοπογραφικούς και θεματικούς χάρτες, τους χωροπληθής και ισοπληθής, ενώ στο **3^ο κεφάλαιο** συνεχίζει με την σχετική και γεωγραφική θέση ενός σημείου της γης και τις γεωγραφικές συντεταγμένες.

Το **4^ο κεφάλαιο** μιλάει για τις δυσκολίες κατασκευής χαρτών και τις διαφορετικές προβολές (κυλινδρική, κωνική, πολική, διακεκομμένη και πολυπολική).

Το **5^ο κεφάλαιο** επικεντρώνεται στην μελέτη της Ευρώπης με την βοήθεια των χαρτών, και ύστερα ακόμη περισσότερο στην Ελλάδα, την θέση της στην Ευρώπη, στη Βαλκανική χερσόνησο, στις Μεσογειακές ευρωπαϊκές χώρες. Τέλος, σημειώνεται η σημασία της ύπαρξης της θάλασσας , των ακτών και των χαρακτηριστικών στο εσωτερικό της Ευρώπης.

Το **6^ο κεφάλαιο** αφορά τις φυσιογραφικές περιοχές της Ευρώπης, την Αλπική Ευρώπη, τα Κεντρικά Υψίπεδα, την Βορειοευρωπαϊκή πεδιάδα και τα δυτικά και βόρεια Υψίπεδα.

2^η Ενότητα : « Οι κάτοικοι της Ευρώπης»

Το **7^ο κεφάλαιο** μιλάει για τους κατοίκους της Ευρώπης, τα χαρακτηριστικά τους και την πολιτική διαίρεση της Ευρώπης.

Το **8^ο κεφάλαιο** αναφέρεται στην διοικητική διαίρεση της Ελλάδας, μαθαίνοντας έτσι στους μαθητές τί είναι η γεωγραφική περιφέρεια, ποιές και πόσες είναι οι περιφέρειες της Ελλάδας και τα γεωγραφικά διαμερίσματά της.

Το **9^ο** και **10^ο κεφάλαιο** επικεντρώνεται στον πληθυσμό της Ευρώπης, τον αριθμό των Ευρωπαίων, την αναλογία του ως προς τον παγκόσμιο πληθυσμό, τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού της, την πυκνότητά του, τις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές της, την αστικοποίησή της και το δημογραφικό της πρόβλημα.

Το **11^ο κεφάλαιο** αφορά τον ελληνικό πληθυσμό, την κατανομή του πληθυσμού στην Ελλάδα, την εξέλιξή του και το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας.

Το **12^ο κεφάλαιο** μιλάει για τον πολιτισμό της Ευρώπης, τις γλώσσες των Ευρωπαίων, την ελληνική γλώσσα και την επίδραση των ευρωπαϊκών γλωσσών στον κόσμο, ενώ το **13^ο κεφάλαιο** παρουσιάζει τις θρησκείες των Ευρωπαίων, το μορφωτικό επίπεδό τους και τα πολιτεύματα της Ευρώπης.

Το **14^ο κεφάλαιο** αναφέρεται στις Βαλκανικές χώρες δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση και προσοχή στην Βουλγαρία και Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας.

Στο **15^ο κεφάλαιο** οι μαθητές μαθαίνουν για τις πόλεις της Ευρώπης και την οργάνωσή τους, δηλαδή, την γέννηση των πόλεων, την εσωτερική οργάνωση των πόλεων αυτών, την αλληλεξάρτηση και συμπληρωματικότητα μεταξύ τους, και την δομή τους, ενώ το **16^ο κεφάλαιο** συνεχίζει με τα συστήματα των πόλεων, τις σημερινές μεγαλουπόλεις της Ευρώπης και τις ελληνικές πόλεις. Τέλος, το **17^ο κεφάλαιο** αφορά τις θέσεις και την πολιτιστική σημασία των Ευρωπαϊκών πόλεων.

3^η Ενότητα: « Το φυσικό Περιβάλλον»

Το **18^ο κεφάλαιο** αφορά την γεωλογική ιστορία της Ευρώπης, την γέννηση των οροσειρών κατά το Προκάμβιο, Παλαιοζωικό, Μεσοζωικό και Καινοζωικό αιώνα, την δημιουργία πεδιάδων, τον ορυκτό πλούτο της Ευρώπης και τις παγετώδεις περιόδους.

Το **19^ο κεφάλαιο** παρουσιάζει την Ιβηρική χερσόνησο, μια ευρωπαϊκή περιοχή με πολύπλοκη γεωμορφολογία που περιλαμβάνει την Ισπανία και Πορτογαλία, ενώ το **20^ο κεφάλαιο** μιλάει για την γεωλογική ιστορία της Ελλάδας.

Το **21^ο κεφάλαιο** περιλαμβάνει το ευρωπαϊκό ανάγλυφο, παρουσιάζει την ορεινή Ευρώπη, τις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές περιοχές (Άλπεις, Πυρηναία, Καρπάθια, Δυναρικές Άλπεις), τις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές πεδιάδες και το ελληνικό ανάγλυφο.

Το **22^ο κεφάλαιο** αναφέρεται στην Ελβετία και την Ουκρανία, δυο χώρες με πολύ διαφορετικό ανάγλυφο, η πρώτη είναι χώρα των Άλπεων, ενώ η δεύτερη των πεδιάδων.

Το **23^ο κεφάλαιο** μιλάει για τις θάλασσες που περιβάλλουν την Ευρώπη, τις αβαθείς θάλασσες (Βαλτική, Βόρεια θάλασσα), και την Ισλανδία, την χώρα των πάγων, ενώ το **24^ο κεφάλαιο** συνεχίζει με την Ολλανδία και Δανία, τις χώρες της Βόρειας Θάλασσας.

Το **24^ο κεφάλαιο** αφορά την Μεσόγειο, την θέση της, τα νερά της, την σημασία της, τις διαστάσεις και τα βάθη της, τις ακτές και τα νησιά της, τα ηφαίστεια και οι σεισμοί που την περιβάλλουν και την ταρακουνούν.

Το **26^ο κεφάλαιο** παρουσιάζει την Ιταλία και την Κύπρο, δυο μεσογειακές χώρες με ιστορία, ενώ το **27^ο** μπαίνει στα ποτάμια και τις λίμνες της Ευρώπης, αναφέροντας την γεωγραφική κατανομή τους ανά χερσόνησο.

Το **28^ο κεφάλαιο** προχωρά με τις λίμνες και τα ποτάμια της Ελλάδας και το **29^ο** με το κλίμα της Ευρώπης και τους παράγοντες που καθορίζουν το κλίμα αυτό και γενικότερα. Ύστερα αναλύονται οι κλιματικές περιοχές της Ευρώπης και το κλίμα της Ελλάδας.

Το **30^ο κεφάλαιο** αναφέρεται στην βλάστηση της Ευρώπης, Τούνδρα, Τάϊγκα, τα φυλλοβόλα και μικτά δάση, τις στέπες, τη μεσογειακή βλάστηση και την Ελληνική χλωρίδα και βλάστηση. Τέλος, το **31^ο κεφάλαιο** παρουσιάζει την Ρωσία, λόγω της μεγάλης ποικιλίας κλιμάκων και βλάστησης.

4^η Ενότητα: «Οικονομικές δραστηριότητες»

Το **32^ο κεφάλαιο** μαθαίνει στους μαθητές την οικονομική ζωή της Ευρώπης, τους τομείς παραγωγής της (πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή) και τους όρους αναπτυγμένη και αναπτυσσόμενη χώρα.

Το **33^ο κεφάλαιο** συνεχίζει με την αγροτική παραγωγή, την εξάρτησή της όπως την ποιότητα, την έκταση και το ανάγλυφο του διαθέσιμου έδαφους της περιοχής, το κλίμα, την βιομηχανία, τα καύσιμα, τα δίκτυα μεταφορών και την κατανομή και συγκέντρωση του πληθυσμού.

Το **34^ο κεφάλαιο** αφορά την αγροτική παραγωγή στην Ευρώπη, την γεωγραφική κατανομή της ευρωπαϊκής αγροτικής παραγωγής, την Μεσογειακή ζώνη και παρουσιάζει την Αλβανία λόγω του ότι αποτελεί μια μεσογειακή αγροτική χώρα.

Το **35^ο κεφάλαιο** μιλάει για την ζώνη μικτών αγροτικών δραστηριοτήτων, την γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή, και την Γαλλία, μια χώρα με μεγάλη αγροτική παραγωγή. Τέλος, αναφέρει τις ζώνες εξειδικευμένων καλλιεργειών, την ζώνη μη καλλιεργήσιμων εδαφών και τη ζώνη νομαδικής κτηνοτροφίας.

Το **36^ο κεφάλαιο** παρουσιάζει την αλιεία και τη δασοκομία στον κόσμο και στην Μεσόγειο, και αναφέρει την Νορβηγία ως την σπουδαιότερη αλιευτική χώρα της Ευρώπης και την Σουηδία ως μια χώρα με πλούσιο δασικό πλούτο. Τέλος δίνεται σημασία στην εκμετάλλευση των δασών της Βόρειας Ευρώπης.

Στο **37^ο κεφάλαιο** οι μαθητές μαθαίνουν για την Ελληνική αγροτική παραγωγή και στο **38^ο** για την γεωγραφία της Ευρωπαϊκής Βιομηχανίας, ενώ στο **39^ο** αναφέρονται οι παράγοντες που καθορίζουν την ανάπτυξη και την κατανομή της βιομηχανίας, δηλαδή ο χώρος, η ανθρώπινη εργασία, το δίκτυο μεταφορών συγκοινωνιών και επικοινωνιών, τον αριθμό και την συγκέντρωση των καταναλωτών, την εξέλιξη της τεχνολογίας και τεχνογνωσίας, το κεφάλαιο, την κυβερνητική πολιτική, τους ιστορικούς παράγοντες και την επιχειρηματική ικανότητα των ανθρώπων.

Το **40^ο** κεφάλαιο συνεχίζει με την γεωγραφική κατανομή της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας και το **41^ο** με τις βιομηχανικές περιοχές της Ευρώπης, όπου αναφέρονται παραδείγματα βιομηχανικών περιοχών που αναπτύχθηκαν πριν το 1900 (Μεγάλη Βρετανία, Ρουμ, Σάαρ-Λωρραίνης). Τέλος, παρουσιάζεται το Ηνωμένο Βασίλειο ως η πατρίδα της βιομηχανίας.

Το **42^ο κεφάλαιο** αφορά τις βιομηχανικές περιοχές που αναπτύχθηκαν μετά το 1900 (Κοιλάδα του Πο, Ελβετία, Βόρεια Ισπανία, Νότια και κεντρική Σουηδία, λεκάνη του Ντόνετς, Μόσχα, κεντρική Ρωσία) και τέλος η Γερμανία ως η μεγάλη βιομηχανική δύναμη της Ευρώπης.

Το **43^ο κεφάλαιο** επικεντρώνεται στην Ελληνική βιομηχανία και το 44^ο στον τριτογενή τομέα, μιλώντας για το Ευρωπαϊκό εμπόριο ως η πρώτη εμπορική δύναμη στον κόσμο.

Το **45^ο κεφάλαιο** αναφέρεται στις συγκοινωνίες της Ευρώπης, τα δίκτυα μεταφοράς, τις ιδιαιτερότητές τους, τα δίκτυα αυτοκινητοδρόμων και σιδηροδρόμων, ενώ το **46^ο** προχωράει με τις αερομεταφορές, τις θαλάσσιες μεταφορές και τις ποτάμιες.

Το **47^ο κεφάλαιο** παρουσιάζει τον τριτογενή τομέα στην Ελλάδα, το εμπόριο, τις μεταφορές και τις τηλεπικοινωνίες, ενώ το **48^ο** αναφέρει τον αξιοσημείωτο τουρισμό στην Ευρώπη.

Τέλος, το βιβλίο «κλείνει» με το **49^ο κεφάλαιο** με τίτλο «Ενωμένη Ευρώπη» και σε αυτό οι μαθητές μαθαίνουν για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Ένωση (Ε.Ο.Κ), τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα θεσμικά της όργανα, το Συμβούλιο της Ένωσης, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

4.5 Η διδασκαλία του μαθήματος Γεωγραφίας στο Γυμνάσιο κατά το έτος 2013-14

Το βιβλίο Γεωγραφίας του Γυμνασίου που διδάσκεται σήμερα ονομάζεται Γεωλογία-Γεωγραφία και μέσα απ' αυτό, σύμφωνα με το ΦΕΚ ,επιδιώκεται να αποκτήσουν οι μαθητές βασικές γνώσεις σχετικές με την κατανόηση της δομής του χώρου και των περιοχών του πλανήτη, την ερμηνεία των αλληλεπιδράσεων και αλληλεξαρτήσεων μεταξύ ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος , την ερμηνεία φαινομένων και διαδικασιών που σχετίζονται με τα γεωλογικά φαινόμενα, την ερμηνεία και την αξιοποίηση χαρτών, γραφημάτων και άλλων πληροφοριών. Τέλος, να αποκτήσουν γνώσεις που θα τους δώσουν την ικανότητα να αξιοποιούν αποτελέσματα, να βγάζουν συμπεράσματα και να δίνουν λύσεις σε προβλήματα, καθώς και να αναπτύξουν τις απαραίτητες διαθέσεις και στάσεις που θα τους επιτρέψει να ενταχθούν ομαλά και δημιουργικά στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον τους.

Όπως αναφέρεται συγκεκριμένα, «σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος Γεωλογίας-Γεωγραφίας στο Γυμνάσιο είναι να αποκτήσουν οι μαθητές τις βασικές γνώσεις αυτού του γνωστικού αντικειμένου και να εξοικειωθούν με μεθόδους που συμβάλλουν στην κατανόηση της δομής του χώρου και διευκολύνουν την ερμηνεία των αλληλεπιδράσεων και αλληλεξαρτήσεων που αναπτύσσονται μεταξύ του ανθρώπου και του φυσικού περιβάλλοντος. Παράλληλα, επιδιώκεται η αποδοχή/υιοθέτηση πανανθρώπινων αξιών και η διαμόρφωση θετικών στάσεων τόσο απέναντι στο άμεσο περιβάλλον τους όσο και απέναντι των άλλων λαών του πλανήτη.» (ΦΕΚ τεύχος 'Β αρ. Φύλλου 304/13-03-03)

4.5.1 Η διδακτέα ύλη του μαθήματος Γεωγραφίας της Α Γυμνασίου

Το πακέτο βιβλίων που διδάσκεται σήμερα στην Α Γυμνασίου διδάσκεται από το σχολικό έτος 2009-10 και είναι των συγγραφέων Κοσμά Παυλόπουλου και Αποστολίας Γαλάνη καθηγητών του Τμήματος Γεωγραφίας του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου και του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών αντίστοιχα. Περιλαμβάνει το βιβλίο του μαθητή, το τετράδιο εργασιών και το βιβλίο του εκπαιδευτικού. Η ύλη του μαθήματος πρέπει να καλυφθεί και να διδαχθεί σε 38 ωριαία μαθήματα.

Η **1^η Ενότητα** αφορά τους Χάρτες και διδάσκεται σε 5 ωριαία μαθήματα. Σκοπός μέσα απ'την ενότητα αυτή είναι να μάθει ο μαθητής να χρησιμοποιεί τους χάρτες και την ερμηνεία τους ως εργαλείο με το οποίο θα μπορεί να μελετήσει τα επόμενα μαθήματα. Οι κύριες έννοιες πάνω στις οποίες θα πρέπει να δομείται η διδασκαλία στο κεφάλαιο αυτό είναι η σημασία και τα χαρακτηριστικά των χαρτών, η αποκωδικοποίηση και τα είδη πληροφοριών που μπορεί να προσφέρει ο χάρτης. Οι μαθητές θα πρέπει να μάθουν να δίνουν ιδιαίτερη προσοχή σε κάποια σημεία του χάρτη όπως είναι ο τίτλος, η κλίμακα, τα σύμβολα στο υπόμνημα που θα τους βοηθήσουν στην μελέτη του ιδίου του χάρτη, και τέλος να γνωρίσουν και να κατανοήσουν πώς αξιοποιούνται και χρησιμοποιούνται μέσα στην καθημερινότητα.

Μελετώντας το βιβλίο και την ενότητα «Χάρτες», παρατηρήθηκε ότι υπάρχει συσχέτιση και προβληματισμός προς τα παιδιά μέσω ερωτήσεων για το πώς οι πληροφορίες που μας δίνει ένας χάρτης συνδέεται με τον άνθρωπο και τον χώρο, μαθαίνουν ποιές είναι οι βασικές κατηγορίες χαρτών και πώς μπορούν να τους χρησιμοποιήσουν στην καθημερινή τους ζωή έτσι ώστε να προσανατολίζονται και να βρίσκουν περιοχές που ψάχνουν. Στο τέλος της ενότητας ζητείται απ' τα παιδιά να μελετήσουν χάρτες κατανομής των ανθρώπων, του ανάγλυφου και του κλίματος και ερωτούνται πώς το ένα επηρεάζει πρακτικά το άλλο, δηλαδή πώς το κλίμα ή το ανάγλυφο ανα περιοχή φαίνεται απ'τους χάρτες να επηρεάζει την κατανομή των ανθρώπων ανα ήπειρο και γιατί, με σκοπό τον προβληματισμό τους και της σχέσης χρήσης και αναγκαιότητας των χαρτών απ' τον άνθρωπο.

Η 2^η Ενότητα αφορά το Φυσικό Περιβάλλον και διδάσκεται σε 16 ωριαία μαθήματα. Σκοπός της ενότητας αυτής είναι να διδαχθούν οι μαθητές ότι το φυσικό περιβάλλον αποτελεί ένα ενιαίο σύστημα το οποίο εμείς το χωρίζουμε σε μικρότερα για να μπορέσουμε να το μελετήσουμε (ατμόσφαιρα, υδρόσφαιρα, λιθόσφαιρα, βιόσφαιρα), και πώς αυτό δε μένει σταθερό. Μέσω των διεργασιών της διάβρωσης, της απόθεσης και άλλων τα στοιχεία της φύσης μεταβάλλονται. Επίσης οι μαθητές θα πρέπει να κατανοήσουν ότι η βιόσφαιρα (και ως τμήμα της ο άνθρωπος), έχει λειτουργική σημασία εκτός της γεωγραφικής, καθώς αλληλοεπηρεάζεται με το ανόργανο περιβάλλον. Ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στην αποφυγή μονοσήμαντων ερμηνειών σε ότι αφορά τις σχέσεις ανθρώπου και φυσικών στοιχείων (διότι οι ανθρώπινες αποφάσεις και δραστηριότητες επηρεάζονται εκτός απ'τους φυσικούς και από τους κοινωνικούς, ιστορικούς και οικονομικούς παράγοντες. Τέλος σημαντικό είναι οι μαθητές να διδαχθούν και να κατανοήσουν τις κινήσεις της γής με τα συνδεδεμένα σε αυτές φαινόμενα, την επίδραση των κλιματικών παραγόντων στην γεωγραφική κατανομή και τη ζωή των ανθρώπων, τη μελέτη των ποταμών, και τον συσχετισμό των θέσεων διάφορων τόπων ως προς τις λιθοσφαιρικές πλάκες (καθώς απ'αυτό καθορίζεται η σεισμικότητα μιας περιοχής και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοί της).

Μελετώντας το βιβλίο και την ενότητα «Φυσικό Περιβάλλον» παρατηρήθηκε ότι στο 1^ο κεφάλαιο «Η Γη, ένας υπέροχος πλανήτης» αναλύονται οι κινήσεις της γής, πώς αυτές συνδέονται με την ημέρα και την νύχτα ανάλογα με την περιοχή και το ημισφαίριο που βρίσκεσαι, καθώς και το πώς μελετά ο άνθρωπος τον φυσικό περιβάλλον χωρίζοντάς το σε τμήματα. Στο τέλος του κεφαλαίου αναφέρεται ένα παράδειγμα που διδάσκει στους μαθητές ότι οι επιλογές του ανθρώπου να επέμβει στο φυσικό περιβάλλον π.χ με την δημιουργία ενός φράγματος προκειμένου να κάνει κάτι καλό, δεν έχει πάντα θετικές συνέπειες, αντιθέτως μπορεί να καταλήξει βλαβερό και επίφοβο για την βλάστηση, τη ζωή των ζώων και κατεπέκταση και του ανθρώπου. Το 2^ο κεφάλαιο «Ατμόσφαιρα», αναφέρεται στην σύνθεση της ατμόσφαιρας, την θερμοκρασία του αέρα και πώς αυτή ποικίλει απο περιοχή σε περιοχή και με ποιά κριτήρια, τους ανέμους και την εξάρτησή τους απ' την θερμοκρασία, τις βροχές και το κλίμα μιας περιοχής και πώς αυτά επηρεάζουν τον τρόπο ζωής των ανθρώπων. Στο 3^ο κεφάλαιο «Υδρόσφαιρα» τα παιδιά μαθαίνουν για τις διάφορες μορφές νερού και πώς αυτές κατανέμονται στην επιφάνεια της Γής, για τους ωκεανούς, τις

μεγαλύτερες θάλασσες, λίμνες και ποτάμια του πλανήτη, καθώς και για το πώς το νερό και οι διεργασίες του επηρεάζουν τη ζωή των ανθρώπων. Τέλος ο προβληματισμός που τίθεται στο τέλος του κεφαλαίου προς τους μαθητές είναι να δούν τις συνέπειες που έχει στο περιβάλλον η αλόγιστη χρήση νερού. Το 4^ο κεφάλαιο «Λιθόσφαιρα», αφορά την ηλικία της Γης, την εσωτερική δομή της και τις κινήσεις των λιθοσφαιρικών πλακών της καθώς και πώς σχετίζονται αυτές με τα ηφαίστεια και τους σεισμούς. Αναλύονται οι δυνάμεις που αλλάζουν αδιάκοπα την επιφάνεια της Γης, παρουσιάζονται τα μεγαλύτερα βουνά, πεδιάδες και οι έρημοι του πλανήτη. Τέλος, οι μαθητές συγκεντρώνουν τις γνώσεις τους για να μάθουν το πώς οι φυσικοί παράγοντες, το κλίμα, το ανάγλυφο κλπ, επηρεάζουν την γεωγραφική κατανομή των ανθρώπων και τις δραστηριότητές τους. Το 5^ο κεφάλαιο «Βιόσφαιρα» και το τελευταίο της ενότητας αυτής αναφέρεται στην έννοια, τον ορισμό και το περιεχόμενο της βιόσφαιρας, πιο συγκεκριμένα αναλύεται το πώς οι φυσικοί παράγοντες επηρεάζουν την κατανομή των φυτών και των ζώων στην επιφάνεια της Γης, ποιά είναι τα χαρακτηριστικά των οικοσυστημάτων και πού αναπτύσσονται, γιατί είναι σημαντική η διατήρηση της φυσικής ισορροπίας στην επιφάνεια του πλανήτη, και τέλος ποιος ο ρόλος του ανθρώπου στην διατήρηση της ισορροπίας του περιβάλλοντος.

Η 3^η **Ενότητα** αφορά το Ανθρωπογενές Περιβάλλον, διδάσκεται σε 10 ωριαία μαθήματα και σκοπός της είναι να συνειδητοποιήσουν και να κατανοήσουν οι μαθητές πως ο άνθρωπος από μόνος του αποτελεί έναν «γεωγραφικό» παράγοντα που επηρεάζει τη μορφή της επιφάνειας της Γης, και γι' αυτό ο αριθμός των ανθρώπων στον πλανήτη δεν είναι απλά ένα αριθμητικό δεδομένο, αλλά ένας απ' τους κύριους παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη μιας περιοχής. Αναλύοντας αυτόν τον παράγοντα πρέπει να διδαχθεί η σημασία της σύνθεσης του πληθυσμού ως προς τις ηλικίες, το τεχνολογικό, εκπαιδευτικό και μορφωτικό επίπεδο, και η σημασία της εξάρτησης των φυσικών απ'τους ανθρώπινους πόρους. Επίσης, σημαντικό είναι οι μαθητές να μάθουν πως οι πηγές ενέργειας επηρεάζουν καταλυτικά το μέλλον της ανθρωπότητας, και ότι οι πόλεις δεν αποτελούν μια απλή συγκέντρωση ανθρώπων σε μικρό χώρο, αλλά θυμίζουν «ζωντανούς οργανισμούς με έναν δικό τους ιδιόμορφο «αστικό μεταβολισμό» και αντίστοιχα οικολογικά προβλήματα. Τέλος πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή σε ότι αφορά τις σχέσεις ανθρώπου και φυσικών στοιχείων, καθώς οι θέσεις των πόλεων δεν εξαρτάται μόνο απ'τους φυσικούς παράγοντες, αλλά και απ'τους κοινωνικούς, ιστορικούς και οικονομικούς.

Μελετώντας το βιβλίο και την ενότητα «Ανθρωπογενές Περιβάλλον» παρατηρήθηκε ότι το 1^ο Κεφάλαιο μιλάει για την γεωγραφική κατανομή των πληθυσμών στη γη, για τις μεγαλύτερες πόλεις του πλανήτη και πώς κατανέμονται, για τον πληθυσμό των ηπείρων και την εξέλιξή τους μέσα στον χρόνο, για τις λειτουργίες μίας πόλης και την αλληλεπίδρασή της με τον περιβάλλοντα χώρο. Επίσης, παρουσιάζονται βασικές έννοιες που σχετίζονται με τον πληθυσμό, όπως την έννοια της πληθυσμιακής πυκνότητας και τις πυραμίδες των ηλικιών και αναφέρονται οι τρόποι επεξεργασίας και απεικόνισης σε χάρτες γεωγραφικών δεδομένων που σχετίζονται με τον πληθυσμό. Τέλος, προτρέπει η συζήτηση των μαθητών με τον καθηγητή για τη ζωή στις πόλεις, τα θετικά και τα αρνητικά της σημεία και για το πρόβλημα της αστικοποίησης. Στο 2^ο Κεφάλαιο οι μαθητές μαθαίνουν τί είναι οι

φυσικοί και ανθρώπινοι πόροι, ποιές είναι οι κύριες κατηγορίες και οι σχέσεις μεταξύ αυτών, ποια είναι η σημασία των πηγών ενέργειας για τον σημερινό τρόπο ζωής, πώς κατανέμονται οι αποθεματικοί πόροι στον πλανήτη και ποιά τα προβλήματα που συνδέονται με την κατανομή αυτή, και τέλος πώς οι φυσικοί πόροι μεταβάλλονται ανάλογα με την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας, αλλά και ανάλογα με τις ανάγκες της κοινωνίας.

Η **4^η Ενότητα** «Ηπειροι» διδάσκεται σε 7 ωριαία μαθήματα και σκοπός είναι να κατανοήσουν οι μαθητές πως κάθε ήπειρος έχει τις φυσικές και ανθρωπογεωγραφικές ιδιορρυθμίες της, όμως οι ανάγκες των ανθρώπων παραμένουν οι ίδιες (τροφή, στέγαση, ασφάλεια, εργασία), και πως για να τις ικανοποιήσουν οι άνθρωποι αγωνίζονται να αξιοποιήσουν καλύτερα τα στοιχεία του χώρου στον οποίο ζουν. Πρέπει να εξηγηθεί πως ανάλογα με τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες του κάθε τόπου, οι άνθρωποι αναζητούν λύσεις στα προβλήματά τους οι οποίες πρέπει να γίνονται σεβαστές από τους άλλους.

Μελετώντας την ενότητα αυτή παρατηρήθηκε ότι τα κεφάλαια μοιάζουν περισσότερο με ένα ταξίδι στον κόσμο. Οι μαθητές έχουν την δυνατότητα μέσα απ' το βιβλίο να ταξιδέψουν και να επισκεφθούν τις ηπείρους του πλανήτη και να μάθουν βασικά πράγματα για εκείνες που αφορούν το φυσικό περιβάλλον τους, τον πολιτισμό, την θρησκεία και τους κατοίκους της καθώς και ελάχιστα πράγματα για την ιστορία τους (πότε κατοικήθηκαν, πως αυξήθηκε ο πληθυσμός του, αν είναι αναπτυγμένες ή όχι κλπ.) . Με αυτόν τον τρόπο ο μαθητής αποκτά μια γενικευμένη εικόνα για το τί υπάρχει πέρα απ' αυτόν, πέρα απ' τη δική του χώρα ή πόλη, πέρα απ' τον δικό του λαό με τα δικά του χαρακτηριστικά, παίρνει μία γεύση για την διαφορετικότητα στην νοοτροπία, στην κουλτούρα και τα πιστεύω των ανθρώπων ανά περιοχή.

4.5.2 Η διδακτέα ύλη του μαθήματος Γεωγραφίας της 'Β Γυμνασίου

Το βιβλίο του μαθήματος της Γεωλογίας- Γεωγραφίας της 'Β Γυμνασίου, που διδάσκεται απ' το σχολικό έτος 2009-10 μέχρι σήμερα ,γράφτηκε απ' τους Άρη Ασλανίδη (Εκπαιδευτικός Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης), Γιώργο Ζαφειρακίδη (Διευθυντής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης) και Δημήτρη Καλαϊτζίδη. Περιλαμβάνει το βιβλίο του μαθητή, το τετράδιο εργασιών και το βιβλίο του εκπαιδευτικού και η ύλη του πρέπει να καλυφθεί σε 45 ωριαία μαθήματα.

Οι ενότητες του βιβλίου της 'Β Γυμνασίου συνδέονται με αυτό της 'Α Γυμνασίου, δηλαδή οι πρώτες δυό ενότητες αφορούν ξανά τους χάρτες και το φυσικό περιβάλλον καθώς και οι δυο τελευταίες τις ανθρώπινες δραστηριότητες, όμως η μεγάλη διαφορά είναι ότι όλη η ύλη και το περιεχόμενο του βιβλίου επικεντρώνεται στην Ευρώπη.

Η **1^η Ενότητα** «Οι Χάρτες» διδάσκεται σε 5 ωριαία μαθήματα και σκοπός της είναι να αναλυθεί ακόμη περισσότερο η σημασία του χάρτη και η χρησιμοποίησή του ως εργαλείο διευκόλυνσης της καθημερινότητας του ανθρώπου, με εξακρίβωση και εξήγηση εννοιών «γεωγραφική» και «σχετική» θέση, αναφορά της σημασίας τους για τον άνθρωπο και την

θέση της Ευρώπης και των φυσικο-γεωαθρωπιστικών χαρακτηριστικών της μέσω της μελέτης των Χαρτών.

Μελετώντας την ενότητα αυτή παρατηρήθηκε ότι, ο μαθητής μαθαίνει με τους τρόπους με τους οποίους προσδιορίζεται η σχετική και η γεωγραφική θέση, ποιά είναι τα πλεονεκτήματά τους και ποιές οι διαφορές τους, με σκοπό την κατανόηση της σημασίας του εντοπισμού της θέσης ενός ανθρώπου, αντικειμένου ή χώρου. Επίσης μαθαίνουν πώς να αξιοποιούν τους χάρτες για την μελέτη της θέσης της Ευρώπης στον κόσμο, των δραστηριοτήτων των Ευρωπαίων και του φυσικού περιβάλλοντός της (ανάγλυφο, κλίμα, βλάστηση κ.α). Τέλος, μαθαίνουν πώς οι πληροφορίες που μπορούμε να συλλέξουμε και μας παρέχουν οι χάρτες συμβάλλουν στην διαμόρφωση επιλογών και στη λήψη αποφάσεων των ανθρώπων.

Η 2^η Ενότητα «Το φυσικό Περιβάλλον της Ευρώπης» διδάσκεται σε 19 ωριαία μαθήματα και σκοπό έχει να μάθουν οι μαθητές την γεωλογική ιστορία της Ευρώπης, την διαμόρφωση του ανάγλυφου της, την γεωλογική ιστορία της Ελλάδας, καθώς και τα μεγαλύτερα βουνά, ποτάμια, λίμνες και πεδιάδες τόσο της Ευρώπης όσο και της Ελλάδας. Αναφορά γίνεται στις φυσιογεωγραφικές περιοχές της Ευρώπης και στις γεωλογικές διεργασίες που επηρεάζουν και επιδρούν στην ζωή των ανθρώπων.

Μελετώντας την ενότητα αυτή παρατηρήθηκε ότι, τα πρώτα κεφάλαια που αφορούν την γεωλογική ιστορία της Ελλάδας και της Ευρώπης καθώς και την διαμόρφωση του ανάγλυφου τους και των φυσιογραφικών χαρακτηριστικών τους είναι εκτός ύλης για αυτό το σχολικό έτος 2013-14, λόγω του περιεχομένου των δύσκολων όρων. Αντίθετα δίνεται μεγαλύτερη έμφαση και προσοχή στο κεφάλαιο που αφορά τη σεισμική και ηφαιστειακή δράση στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, καθώς και στην επίδρασή τους στην ζωή μας, (τα οποία σύμφωνα με τους κανονισμούς του Υπουργείου παιδείας και θρησκευμάτων πρέπει να διδαχθεί σε 3 ωριαία μαθήματα). Εξίσου μεγάλη σημασία δίνεται στα κεφάλαια που αφορούν την Μεσόγειο Θάλασσα, τους ανθρώπους και τους πολιτισμούς της Μεσογείου, και τις αλληλεπιδράσεις των μεσογειακών λαών και πολιτισμών, τα βουνά και τις πεδιάδες της Ευρώπης και τις «υπηρεσίες» που προσφέρουν στους κατοίκους της Ευρώπης, την δυσκολία διαβίωσης στις ορεινές περιοχές, και τέλος πώς επιδρά το ανάγλυφο στην ανάπτυξη των ευρωπαϊκών χωρών. Στα τελευταία κεφάλαια διδάσκονται το κλίμα Ευρώπης και Ελλάδας, οι λίμνες, η βλάστηση, τα ποτάμια και πώς επηρεάζουν και επηρεάζονται απ'τη ζωή και τις δραστηριότητες των κατοίκων των περιοχών αυτών.

Η 3^η Ενότητα «Οι κάτοικοι της Ευρώπης» διδάσκεται σε 12 ωριαία μαθήματα και σκοπός της είναι οι μαθητές να μάθουν για την πολιτική διαίρεση της Ευρώπης, την Ευρωπαϊκή Ένωση, για τον πληθυσμό της Ευρώπης και τα χαρακτηριστικά του, τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των Ευρωπαίων, για τις μεγάλες πόλεις της Ευρώπης και τέλος για τα Βαλκάνια.

Μελετώντας την ενότητα αυτή παρατηρήθηκε ότι οι μαθητές μαθαίνουν τα κράτη που αποτελούν την Ευρώπη και κάποια κοινά γνωρίσματα των κατοίκων της, τί είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, ποιά κράτη την αποτελούν, πώς δημιουργήθηκε και ποιά η σχέση της

Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ποιός ο πληθυσμός της και ποιά η εξέλιξή του, πώς κατανέμεται, αν υπάρχει δημογραφικό πρόβλημα και ποιο είναι αυτό, και πόσο υπάρχει μετανάστευση μέσα και προς την Ευρώπη. Τέλος, γίνεται αναφορά στις πολιτισμικές διαφοροποιήσεις των Ευρωπαίων (γλώσσα, θρησκεία), και διδάσκεται ότι αυτές οι διαφορές ανάμεσα στα κράτη θεωρείται «πλούτος» για τον πολιτισμό της ηπείρου μας και πως παρά τις διαφορές αυτές, υπάρχει μια κοινή πολιτισμική βάση, επίσης, παρουσιάζονται οι Βαλκανικές γειτονικές χώρες με τα χαρακτηριστικά τους και οι σχέσεις τους με την δική μας χώρα.

Η **4^η Ενότητα** «Οι οικονομικές δραστηριότητες των Ευρωπαίων» διδάσκεται σε 12 ωριαία μαθήματα. Σκοπός της ενότητας αυτής είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τους τομείς παραγωγής της Ευρωπαϊκής Οικονομίας, την γεωργία, τη δασοκομία, τη κτηνοτροφία, την αλιεία και τις υδατοκαλλιέργειες στην Ευρώπη, την παραγωγή και κατανάλωση ενέργειας, την εξόρυξη και τις κατασκευές, το εμπόριο και τέλος για τον τουρισμό, τις μεταφορές και επικοινωνίες και τις άλλες υπηρεσίες στην Ευρώπη.

Μελετώντας την ενότητα αυτή παρατηρήθηκε ότι το 1^ο κεφάλαιο αναλύει τους τομείς στους οποίους διακρίνεται η παραγωγή κάθε χώρας, τους παράγοντες απ' τους οποίους εξαρτάται η παραγωγή αυτή, τους δείκτες-κριτήρια με τα οποία κατατάσσουμε μια χώρα σε σχέση με την ανάπτυξή της και παρουσιάζονται κάποια χαρακτηριστικά της οικονομικής δραστηριότητας των ευρωπαϊκών χωρών και της Ελλάδας. Στο 2^ο κεφάλαιο αναφέρονται οι παράγοντες που επηρεάζουν τη γεωργία και τη δασοκομία στην Ευρώπη και τα χαρακτηριστικά της, η γεωγραφική κατανομή των παραγωγικών κλάδων του πρωτογενούς τομέα στην ήπειρό μας και η Κοινή Αγροτική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο 3^ο κεφάλαιο οι μαθητές μαθαίνουν τους παράγοντες που επηρεάζουν την κτηνοτροφία, την αλιεία και τις υδατοκαλλιέργειες στην Ευρώπη, την γεωγραφική τους κατανομή στην ήπειρό μας και τα χαρακτηριστικά τους στην Ευρώπη. Το επόμενο κεφάλαιο που είναι στην ύλη των μαθητών είναι η βιομηχανία και η βιοτεχνία στην Ευρώπη και μέσα απ' αυτό διδάσκονται οι παράγοντες που επηρεάζουν τη βιομηχανία και τη βιοτεχνία σε αυτήν, τα χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και βιοτεχνίας και η γεωγραφική τους κατανομή στην Ευρώπη. Επίσης σε αυτήν την ενότητα οι μαθητές ενημερώνονται για τις ενεργειακές πηγές της Ευρώπης, τους τομείς κατανάλωσης ενέργειας σε αυτήν, τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της παραγωγής και της κατανάλωσης και τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενέργεια. Τέλος, παρουσιάζονται ο ορυκτός πλούτος της Ευρώπης, τα μεγάλα τεχνικά έργα που υπάρχουν σε αυτήν, το εμπόριο και οι παράγοντες που το επηρεάζουν, οι εμπορικές δραστηριότητες στην Ευρώπη, οι παραγοντες που επηρεάζουν τον τουρισμό στην Ευρώπη, τα χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού τουρισμού, οι αναπτυσσόμενες τουριστικά χώρες και τέλος τα προβλήματα που προκαλεί ο τουρισμός στην Ευρώπη. Το τελευταίο κεφάλαιο της ενότητας και του βιβλίου που διδάσκεται στην ύλη αφορά τις μεταφορές και τις επικοινωνίες, αλλά και άλλες υπηρεσίες στην Ευρώπη, πιο συγκεκριμένα περιγράφονται τα μεταφορικά μέσα και τα συγκοινωνιακά δίκτυα της Ευρώπης, οι επικοινωνίες μέσα σε αυτήν και οι υπηρεσίες που παρέχουν τα ευρωπαϊκά κράτη στους πολίτες τους. Συνεπώς το βιβλίο κλείνει επικεντρώνοντας τελείως στις ανθρώπινες δραστηριότητες των πολιτών της Ευρώπης και στον τρόπο ζωής τους.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ Α ΚΑΙ Β ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΤΡΙΩΝ ΔΕΚΑΕΤΙΩΝ

Η μελέτη των περιεχομένων των διδακτικών βιβλίων και της διδακτέας ύλης που αφορά το μάθημα της Γεωγραφίας και τη διδασκαλία του κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες οδήγησε σε κάποιες παρατηρήσεις-συμπεράσματα. Τα βιβλία συνεχώς αλλάζουν προσπαθώντας να συμβαδίζουν στα γεγονότα και στις εξελίξεις, με σκοπό να αντεπεξέρχονται κάθε φορά στην πραγματικότητα, έτσι οι μαθητές διδάσκονται την κάθε επιστήμη έως το τελευταίο βαθμό εξέλιξής της για την εποχή. Γι' αυτόν τον λόγο μέσα στην πρώτη δεκαετία του 2000 εμφανίζονται οι μεγαλύτερες αλλαγές στο διδακτικό υλικό των βιβλίων Γεωγραφίας.

Τα βιβλία του '90 όπως φαίνεται παραπάνω διαφέρουν από τα αντίστοιχα του 2005 και μεταγενέστερα. Η Α Γυμνασίου του έτους 1991 διδάσκεται τις Ηπείρους του κόσμου, τα χαρακτηριστικά τους, το φυσικό τους περιβάλλον, το κλίμα τους και το έδαφός τους ανα περιοχή. Στο τέλος της παρουσίασης κάθε ηπείρου ξεχωριστά αναφέρονται τα σημαντικότερα δημογραφικά στοιχεία που αφορούν τον πληθυσμό και το επίπεδο ζωής (οικονομικά) αυτού, καθώς και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και οι δραστηριότητες των ανθρώπων που τις κατοικούν. Έτσι οι μαθητές γνωρίζουν και «ταξιδεύουν» σε όλον τον κόσμο, μαθαίνοντας τις αναπτυγμένες και μη αναπτυγμένες- υποανάπτυκτες χώρες, πριν αλλάξει ο δεύτερος όρος σε «αναπτυσσόμενες», τους διαφορετικούς λαούς που κατοικούν στον πλανήτη, και τα φυσικογεωγραφικά χαρακτηριστικά και πώς αυτά διαμορφώνονται ανα τοποθεσία. Απ' την άλλη το βιβλίο της Β Γυμνασίου φεύγει απ' την εικόνα και την γνώση του κόσμου και επικεντρώνεται στην Ελλάδα αναλύοντάς την στο έπακρο, ξεκινώντας απ' τα φυσικογεωγραφικά, γεωλογικά και κλιματικά χαρακτηριστικά της και καταλήγοντας στους ανθρώπους της, στα δημογραφικά της στοιχεία, στην ανάπτυξή της (σε κάθε τομέα, πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή, τουρισμό), στο πλούτο της αλλά και στα προβλήματά της, καθώς τέλος και στην σχέση της με την Ε.Ο.Κ και στον ελληνισμό της διασποράς.

Τα βιβλία του 2005 και των δύο πρώτων τάξεων του Γυμνασίου μοιάζουν αρκετά στο περιεχόμενο με αυτά που διδάσκονται απ' το 2009 μέχρι σήμερα. Τα βιβλία της Α Γυμνασίου και των δυο χρονολογιών έχουν την ίδια δομή ενοτήτων, ξεκινώντας με τους χάρτες, συνεχίζοντας με το φυσικό περιβάλλον παγκόσμια και καταλήγοντας με τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Το ίδιο συμβαίνει και με τα βιβλία της Β Γυμνασίου, κρατώντας και των δυο χρονολογιών την ίδια δομή ξεκινώντας ξανά με τους χάρτες και εμβαθύνοντας σε αυτούς, συνεχίζοντας με το φυσικό περιβάλλον της Ευρώπης και τους κατοίκους της και κλείνοντας με τις οικονομικές δραστηριότητές της.

Τα θέματα που εξετάστηκαν είναι το κατά πόσο οι μαθητές συνδέουν τις θεωρητικές γνώσεις τους με τον άνθρωπο και την πραγματικές δραστηριότητές του. Αν συνδέουν τις γνώσεις αυτές με τις ζωές τους και τις επιλογές τους μεγάλωνοντας, έτσι ώστε να κατανοούν πώς το φυσικό περιβάλλον ενώνεται με το ανθρωπογενές περιβάλλον. Επίσης εξετάστηκε αν ο τρόπος που διδάσκεται η γεωγραφία σήμερα είναι σωστός και επαρκεί για να λάβουν οι μαθητές τις γνώσεις που πρέπει.

Μελετώντας και αναλύοντας τα βιβλία παραπάνω εντοπίστηκαν κάποιες ενδιαφέρον διαφορές. Ξεκινώντας απ' την αρχή ανάλυσής τους (1990 έως σήμερα) παρατηρήθηκε πως τα βιβλία εξελίχθηκαν, με σκοπό το μάθημα να μην είναι απλώς ένα ανάγνωσμα του καθηγητή προς τους μαθητές, αλλά αντίθετα να γίνει προσπάθεια ένταξης και ενασχόλησης των μαθητών σε δραστηριότητες και εργασίες σε κάθε κεφάλαιο είτε ατομικές είτε ομαδικές μέσα στην τάξη αλλά και στο σπίτι, με σκοπό την εξάσκησή τους κατευθείαν σε αυτά που μαθαίνουν και φυσικά την καλύτερη κατανόηση του μαθήματος.

Όσον αφορά το ανθρωπογενές περιβάλλον παρατηρήθηκε ότι σε όλα τα βιβλία γίνονται αναφορές και αφιερώνονται κεφάλαια που αφορούν μόνο αυτό τον τομέα της γεωγραφίας, είτε ανά ήπειρο, είτε αναφερόμενα μόνο στην Ευρώπη ή την Ελλάδα. Δεν γίνεται αναφορά στα βιβλία του '90 ούτε ξεκάθαρη σύνδεση του φυσικού περιβάλλοντος με το ανθρωπογενές, παρόλο που το τέλος κάθε κεφαλαίου κλείνει με ανθρωπογενές χαρακτηριστικά της κάθε ηπείρου. Οπότε ήταν καθαρά στην βούληση του καθηγητή εάν θα διευκρίνιζε την σύνδεσή τους, της αλληλοεπιδράσεις και αλληλοεπηρεασμούς τους, αφού δεν υπήρχε κάτι ξεκάθαρο στο βιβλίο των μαθητών. Στα επόμενα βιβλία του 2005 γίνεται μια προσπάθεια μέσω των «Δραστηριοτήτων» που υπήρχαν στο τέλος κάθε κεφαλαίου, οι οποίες ενεργοποιούσαν την σκέψη του μαθητή, είτε στην τάξη είτε στο σπίτι του, με σκοπό ο ίδιος να βγάζει συμπεράσματα τα οποία θα συζητιούνται ύστερα στην τάξη με τον καθηγητή και αφορούν τις περισσότερες φορές την σημασία και την άμεση σύνδεση των γνώσεών τους με την πραγματικότητα που βιώνουν. Η εξέλιξη αυτή όμως φαίνεται πιο καθαρά στα τελευταία και σημερινά βιβλία που διδάσκονται οι μαθητές, καθώς η σύνδεση αυτή γίνεται πιο ξεκάθαρα όχι μόνο μέσω των δραστηριοτήτων, αλλά και μέσω των κειμένων που υπάρχουν σε όλη την έκταση του βιβλίου, απ' την αρχή έως το τέλος του κάθε κεφαλαίου, με παραδείγματα, με ερωτήσεις και προβληματισμούς και με ασκήσεις. Σε κάθε κεφάλαιο και ενότητα γίνεται προσδιορισμός και εξήγηση πώς για παράδειγμα το κλίμα, το έδαφος, η τοποθεσία, τα γεωλογικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής επηρεάζουν τον άνθρωπο, τον τρόπο ζωής του και πώς ο ίδιος επηρεάζει με τις δραστηριότητές του αυτά. Συμπερασματικά οι γνώσεις που παίρνουν οι μαθητές απ' τα σημερινά βιβλία της Α και Β Γυμνασίου ως προς τα θέματα ανθρωπογενούς περιβάλλοντος θεωρούνται ικανοποιητικές.

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι τα δημογραφικά στοιχεία αλλάζουν με τα χρόνια γι' αυτό τον λόγο γίνεται απογραφή ανά δεκαετία. Τα βιβλία που μελετήσαμε ακολουθούν τις αλλαγές αυτές, οπότε με τη σειρά ανάλυσής τους τα στοιχεία των βιβλίων διδασκαλίας αντιστοιχούν με τις απογραφές 1981, 1991 και 2001.

Τέλος, η θέση της Γεωγραφίας ως μαθήματος στο σχολείο θεωρείται υποβαθμισμένη, καθώς το χρονικό διάστημα που διατίθεται για την διδασκαλία του μαθήματος είναι περιορισμένο, το 1991 διδασκόταν και στις τρεις τάξεις του Γυμνασίου, ενώ πλέον διδάσκεται μόνο στις δυο πρώτες. Επίσης, το μάθημα δεν διδάσκεται από καθηγητές της ειδικότητας αυτής, αλλά διαφορετικών ειδικοτήτων που δεν έχουν αμιγώς γεωγραφικές γνώσεις απ' τις πανεπιστημιακές σπουδές τους και συνήθως είναι φυσικοί, χημικοί, βιολόγοι, μαθηματικοί ή γεωλόγοι.

6. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΕΑΣ ΎΛΗΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της ενότητας αυτής είναι η διαπίστωση της κατανόησης απ' τους μαθητές των τάξεων Α και Β Γυμνασίου της ύλης του μαθήματος Γεωγραφίας μέσω ερωτηματολογίων που σχετίζονται με το ανθρωπογενές περιβάλλον και τα ανθρωπογεωγραφικά χαρακτηριστικά. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την εύρεση των στοιχείων και των αποτελεσμάτων μας είναι η ποσοτική έρευνα.

Η διεξαγωγή μιας ποσοτικής έρευνας ακολουθεί δύο διακριτά στάδια. Το πρώτο στάδιο είναι ο σχεδιασμός, όπου διατυπώνονται οι σκοποί της έρευνας και προσδιορίζονται τα ζητούμενα βάσει των υποθέσεων της εργασίας, χωρίς την μέθοδο της πραγματοποίησής της σχεδιάζεται βήμα προς βήμα η υλοποίησή της. Το δεύτερο στάδιο είναι η υλοποίηση, όπου συλλέγονται τα απαραίτητα στοιχεία, ακολουθεί η επεξεργασία και η ανάλυση των δεδομένων που προκύπτουν και γίνεται η σύνθεση και η διατύπωση των σχετικών συμπερασμάτων. Η ποσοτική έρευνα επικεντρώνεται στη μέτρηση των θεωρητικών εννοιών μέσω εργαλείων όπως το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο. Γενικές θεωρητικές έννοιες όπως η κοινωνική απομόνωση ή η θρησκευτική πίστη ορίζονται με βάση τα συνθετικά τους στοιχεία τα οποία στη συνέχεια προσδιορίζονται εμπειρικά με κατάλληλους δείκτες όπως υπό μορφή ερωτήσεων.⁷

Ο ερευνητής αναλαμβάνει την κατασκευή του ερωτηματολογίου, μετατρέποντας τους σκοπούς που επιδιώκει η έρευνα σε επί μέρους ερωτήσεις και προσαρμόζοντας το ερωτηματολόγιο στα πρόσωπα με τα οποία θα γίνει η συνέντευξη.

Η προετοιμασία και η δημιουργία των ερωτηματολογίων έγινε αφού προηγήθηκε η μελέτη και ανάλυση των βιβλίων Α και Β Γυμνασίου και της διδακτέας ύλης τους, οπότε οι ερωτήσεις είναι σχετικές με τις γνώσεις που αποκομίζουν οι μαθητές και από τις δύο τάξεις. Η μορφή των ερωτήσεων είναι απλή με σκοπό να είναι κατανοητές απ' τους μαθητές και η συμπλήρωσή τους έγινε αφού προηγήθηκε η διανομή τους σε ομαδικό πλαίσιο την ώρα που οι μαθητές βρίσκονταν στις αίθουσες διδασκαλίας τους. Το ερωτηματολόγιο χωρίζεται σε δύο μέρη, το πρώτο μέρος αφορά τα βασικά στοιχεία έρευνας, δηλαδή το φύλλο των μαθητών και την τάξη τους, επίσης γενικευμένα το μάθημα της Γεωγραφίας, αν τους αρέσει ή αν το θεωρούν εύκολο ή δύσκολο, καθώς και αν στο πλαίσιο του μαθήματος έχουν βγει απ' την τάξη ή το σχολείο για εκπαιδευτική εκδρομή ή επίσκεψη (έτσι ώστε να ερευνηθεί και ο τρόπος διδασκαλίας του μαθήματος). Το δεύτερο μέρος ξεκινάει με ερωτήσεις σχετικά με τα φυσικά χαρακτηριστικά και πώς επηρεάζουν τον άνθρωπο στις αποφάσεις τους, ύστερα γενικεύονται και παίρνουν παγκόσμιες διαστάσεις για το ποιες γλώσσες είναι οι πιο διαδεδομένες στον κόσμο και ποιες είναι οι αναπτυσσόμενες και αναπτυσσόμενες χώρες στον κόσμο. Τέλος οι ερωτήσεις επικεντρώνονται στο πώς και κατά πόσο ο άνθρωπος

---

⁷ Κυριαζή Ν., 2009, Η κοινωνιολογική έρευνα, Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

επηρεάζει με τον τρόπο που ζει και με τις αποφάσεις και τις συνήθειές του το φυσικό περιβάλλον και κατεπέκταση ολόκληρο τον πλανήτη.

Τα σχολεία που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν από διαφορετικές περιοχές. Συγκεκριμένα οι μαθητές που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια ήταν απ' τα εξής σχολεία: 5^ο Γυμνάσιο Χαλανδρίου, 41^ο Γυμνάσιο Γκράβα Γαλατσίου, 1^ο Γυμνάσιο Ν. Ερυθραίας, 12^ο Γυμνάσιο Αχαρνών, Γυμνάσιο Καπανδριτίου, 1^ο Γυμνάσιο Άνω Λιοσίων, 2^ο Γυμνάσιο Ν. Φιλαδέλφειας, 68^ο Γυμνάσιο Αθηνών, Μουσικό Ιλίου, 17^ο Γυμνάσιο Περιστερίου, 4^ο Γυμνάσιο Νέου Ηρακλείου και 12^ο Γυμνάσιο Αθηνών.

Στην έρευνα έλαβαν μέρος συνολικά 158 μαθητές απ' την δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Συγκεκριμένα 66 αγόρια και 92 κορίτσια, 65 μαθητές φοιτούσαν στην Α Γυμνασίου και 93 στην Β Γυμνασίου. Σημαντικό είναι να αναφερθεί το γεγονός ότι η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων απ' τους μαθητές έγινε μια βδομάδα πριν τις διακοπές του Πάσχα όπου ολοκληρώνεται η ύλη των μαθημάτων, καθώς μετά γίνονται επαναλήψεις λίγο πριν την λήξη του σχολικού έτους και την διεξαγωγή των εξετάσεων.

7. ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ Α ΚΑΙ Β ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

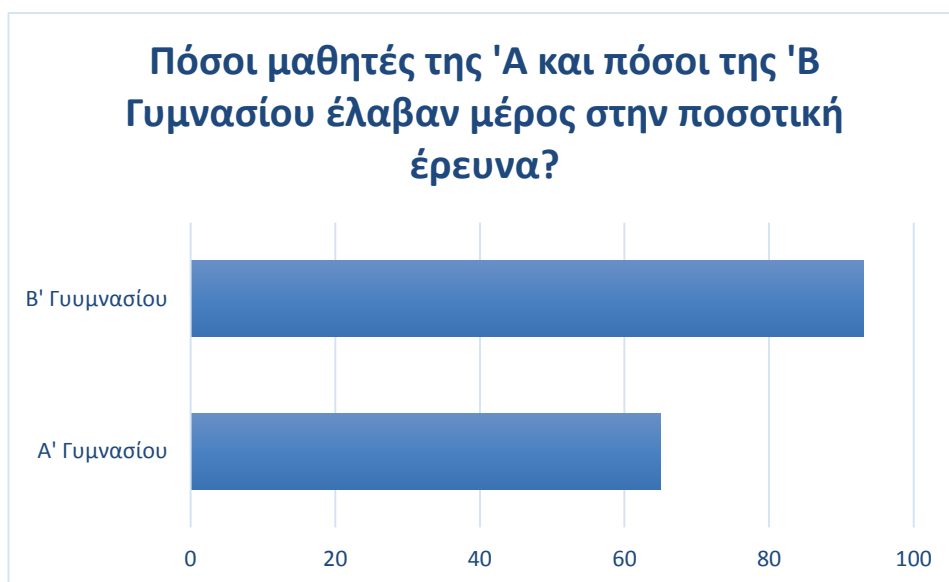
Στον ακόλουθο πίνακα φαίνεται η σύνθεση του δείγματος των μαθημάτων που συμμετείχαν στην έρευνα.

Διάγραμμα 1 : κατανομή δείγματος ανά φύλλο.

Α Γυμνασίου	Β Γυμνασίου
65	93

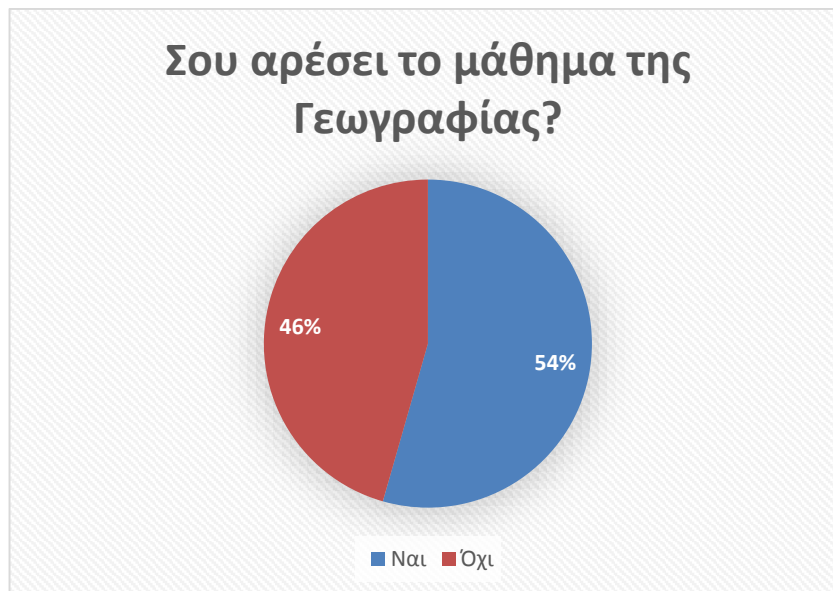
Διάγραμμα 2: κατανομή δείγματος ανά τάξη δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Οι πρώτες δύο ερωτήσεις που ετέθησαν στους μαθητές μέσω των ερωτηματολογίων είναι « Σου αρέσει το μάθημα της Γεωγραφίας?» και « Το θεωρείς δύσκολο ή εύκολο μάθημα?» . Αυτές οι δυο ερωτήσεις συνδέονται μεταξύ τους και σκοπό έχουν να ερευνήσουν κατα πόσο είναι αρεστό το μάθημα της Γεωγραφίας στους μαθητές, καθώς αυτό εξαρτάται από αρκετούς παράγοντες, όπως το πόσο κατανοητό ή δύσκολο είναι για τους μαθητές το μάθημα, πόσο ενδιαφέρον έχει και πόσες δραστηριότητες δίνονται προς τους μαθητές με σκοπό την ενεργή συμμετοχή τους την ώρα της διεξαγωγής του μαθήματος, και τελευταίο μα εξίσου σημαντικό πόση γνώση, ευχέρεια λόγου, μεταδοτικότητα, όρεξη και αμεσότητα έχει ο δάσκαλος που διδάσκει το μάθημα και ποιοί είναι οι τρόποι που χρησιμοποιεί έτσι ώστε να κρατά το ενδιαφέρον και την προσοχή των μαθητών, αλλά και την ικανότητα να κερδίζει την συμπάθειά τους και τον σεβασμό . Παρακάτω ακολουθούν τα διαγράμματα με την απεικόνιση των ποσοστών των απαντήσεων.

Ναι	Όχι
86	72

Διάγραμμα 3: Κατανομή απαντήσεων στην ερώτηση « Σου αρέσει το μάθημα της Γεωγραφίας?»

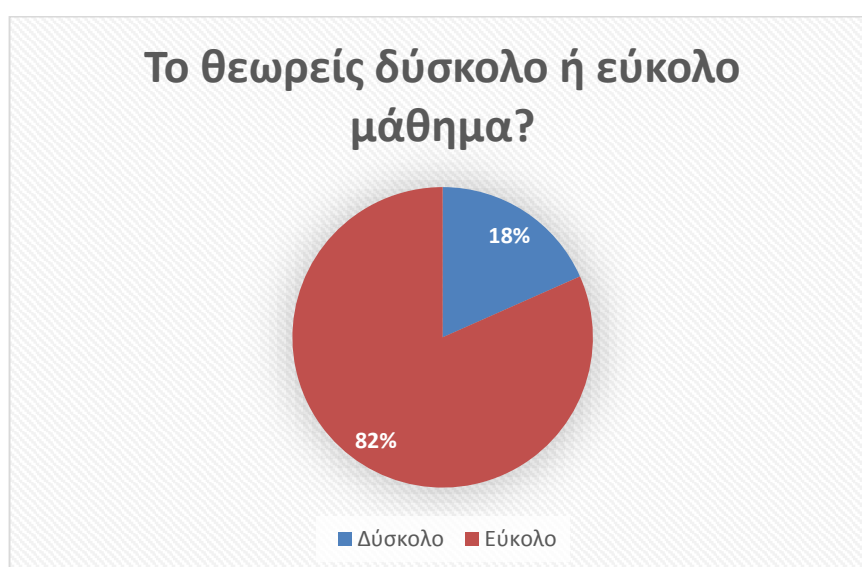

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι γνώμες διίστανται, το αποτέλεσμα των απαντήσεων δείχνει ότι σε 86 μαθητές αρέσει το μάθημα Γεωγραφίας, ενώ σε 72 δέν αρέσει.

Στην ερώτηση δυσκολίας ή ευκολίας του μαθήματος 29 μαθητές απάντησαν ότι το θεωρούν δύσκολο μάθημα, ενώ 129 εύκολο. Το αποτέλεσμα δεν συμπίπτει με τα ποσοστά και τις απαντήσεις της προηγούμενης ερώτησης που σχετίζεται με την συμπάθεια των μαθητών προς το μάθημα. Αυτό δείχνει ότι η μη συμπάθεια των μαθητών προς το μάθημα δεν οφείλεται στην δυσκολία του μαθήματος.

Δύσκολο	Εύκολο
29	129

Διάγραμμα 4: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Θεωρείς το μάθημα της Γεωγραφίας δύσκολο ή εύκολο μάθημα? »

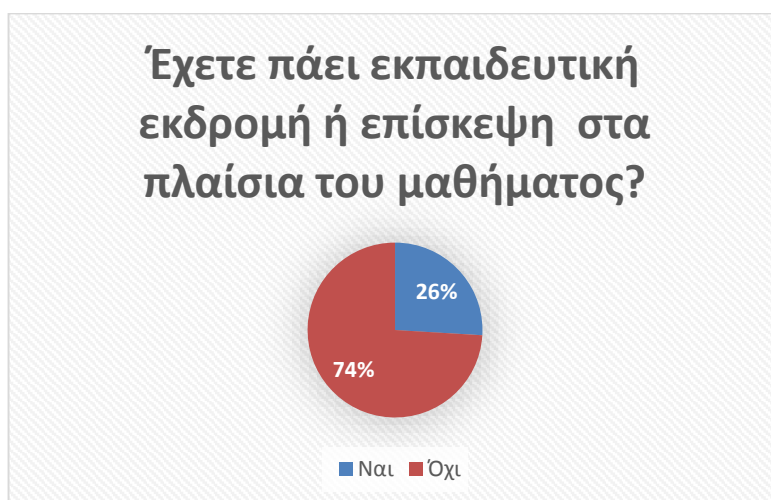
Η τελευταία ερώτηση του πρώτου μέρους του ερωτηματολογίου αφορά τον τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος Γεωγραφίας όσον αφορά τις δραστηριότητες και τα πλαίσια μέσα στα οποία αν είναι εφικτό μπορεί να πάρει διαστάσεις το μάθημα και χρώμα με σκοπό να γίνει πιο πρακτικό και να αποκτήσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους μαθητές. Το μάθημα της Γεωγραφίας αφορά την περιγραφή της Γής και των φαινομένων που συμβαίνουν σε αυτήν, συνδέοντας από μόνη της πολλές επιστήμες που αφορούν το περιβάλλον και την φύση με τον άνθρωπο, έτσι θα μπορούσαμε να πούμε πως εκτός από ένα περιβαλλοντικό έχει και έναν κοινωνιολογικό χαρακτήρα. Έγινε ενδιαφέρον η διαπίστωση της εξής υπόθεσης, εάν οι διδάσκοντες στα πλαίσια του μαθήματος «βγάζουν» τους μαθητές απ' την τάξη με σκοπό να δουν, να γνωρίσουν κάποιες έννοιες που διδάσκονται από κοντά, να

κάνουν μια μικρή έρευνα πεδίου ή απλά να έρθουν πιο κοντά στην φύση, στα φαινόμενα και στα στοιχεία για τα οποία μαθαίνουν και να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους, αλλά και γιατί όχι να παραμείνουν στην μνήμη τους για πάντα. Η ερώτηση που τέθηκε είναι η εξής, «Έχετε πάει εκπαιδευτική εκδρομή ή επίσκεψη στα πλαίσια του μαθήματος?»

Παρακάτω απεικονίζεται η κατανομή των απαντήσεων στην 5^η και τελευταία ερώτηση του πρώτου μέρους του ερωτηματολογίου. Σύνολο 41 μαθητές απάντησαν θετικά με «Ναι» και 117 αρνητικά με «Όχι» στην ερώτηση, κάτι που δείχνει ξεκάθαρα ότι περίπου τα $\frac{3}{4}$ των παιδιών δεν έχουν πάει κάποια εκπαιδευτική εκδρομή ή επίσκεψη στα πλαίσια του μαθήματος Γεωγραφίας, δηλαδή το μάθημα περιορίζεται κυρίως στα πλαίσια της διδασκαλίας εντός της τάξης χρησιμοποιώντας τις όποιες υποδομές του σχολείου, είτε αυτό είναι χάρτες, είτε είναι προτζέκτορας, λάπτοπ, ή διαδραστικός πίνακας στην καλύτερη περίπτωση. Παρόλα αυτά πολλά σχολεία ακόμη δεν διαθέτουν τίποτε απ' αυτά, παρα μόνο έναν κλασικό πίνακα και κάποιους χάρτες. Σημαντικό είναι να πούμε πως μερικά σχολεία διαθέτουν έναν διαδραστικό πίνακα για όλο το Γυμνάσιο σε μία αίθουσα, όπως είναι η αίθουσα του χημείου, και με σκοπό να μπορεί να πραγματοποιηθεί μάθημα εκεί και να αξιοποιηθεί από πολλούς καθηγητές του σχολείου χρειάζεται σειρά προτεραιότητας και «κατοχύρωση» για συγκεκριμένες ώρες της αίθουσας. Είναι αρκετά σημαντική η χρήση ενός τέτοιου πίνακα, καθώς αποτελεί ένα εργαλείο του καθηγητή που κάνει πολύ πιο ενδιαφέρον το μάθημα και μπορεί ακόμη και να επεκτείνει τις γνώσεις των μαθητών με την χρήση του ίντερνετ, να τους ξεναγήσει με τις εικόνες και τα βιντεάκια.

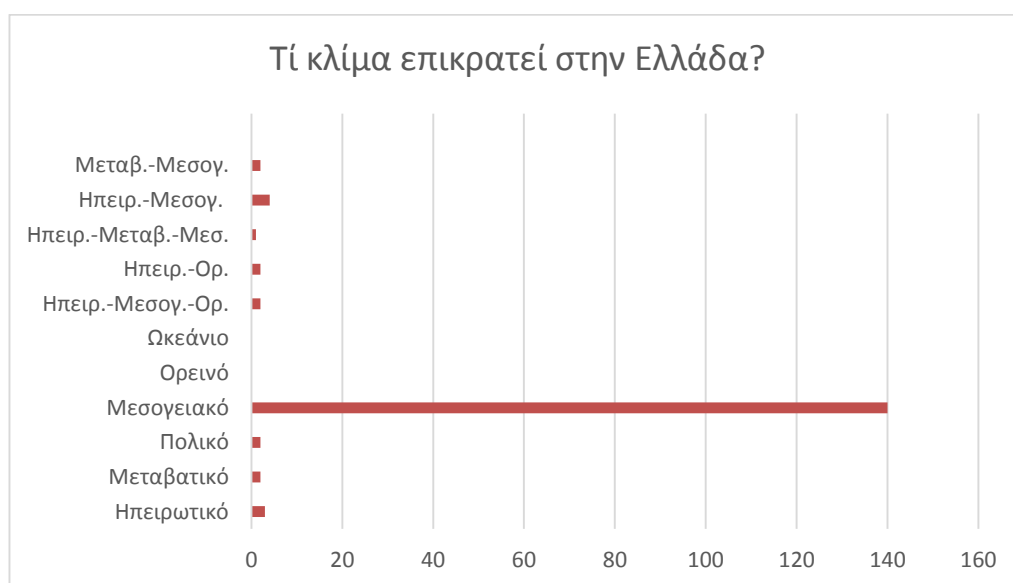
Ναι	Όχι
41	117

Διάγραμμα 5: Κατανομή απαντησεων της ερώτησης « Έχετε πάει εκπαιδευτική εκδρομή στα πλαίσια του μαθήματος?»

Το 2^ο μέρος του ερωτηματολογίου αφορά κυρίως την αλληλεπίδραση φυσικού με ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Γι' αυτόν τον λόγο ξεκινάει με ερωτήσεις σχετικά με το κλίμα ως έννοια, το κλίμα που επικρατεί στην Ελλάδα και τους παράγοντες που επηρεάζουν το κλίμα μιας περιοχής.

Διάγραμμα 6: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Τί κλίμα επικρατεί στην Ελλάδα?»

Οι περισσότεροι μαθητές απάντησαν σωστά στην ερώτηση « Τί κλίμα επικρατεί στην Ελλάδα?», κάτι που δείχνει την σωστή ενημέρωσή τους και την επίγνωσή τους όσον αφορά αυτό το θέμα. Σύνολο 140 μαθητές απ' τους 158 απάντησαν σωστά. Φυσικά υπήρχαν και μαθητές που είτε μπερδεύτηκαν με την ερώτηση είτε απλά δεν έχουν κατανοήσει πλήρως την έννοια του κλίματος. Σύνολο 3 μαθητές απάντησαν Ηπειρωτικό κλίμα, 2 μαθητές Μεταβατικό, 2 μαθητές Πολικό, 2 μαθητές έκαναν συνδυασμό Ηπειρωτικού και Μεταβατικού κλίματος, 2 μαθητές Ηπειρωτικό και Ορεινό, 1 μαθητής απάντησε Ηπειρωτικό-Μεταβατικό και Μεσογειακό, 4 μαθητές Ηπειρωτικό και Μεσογειακό, ενώ 2 μαθητές Μεσογειακό και Μεταβατικό.

Η επόμενη ερώτηση είναι « Καιρός και κλίμα είναι δυο ταυτόσημες (ίδιες) έννοιες?». Αυτή η ερώτηση σκοπό έχει να διαπιστώσουμε κατα πόσο οι μαθητές έχουν ξεχωρίσει και κατανοήσει τις δυο αυτές ξεχωριστές έννοιες που περιέχονται στην ύλη τους, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους αποτελώντας όμως κάτι το ξεχωριστό η κάθε μία.

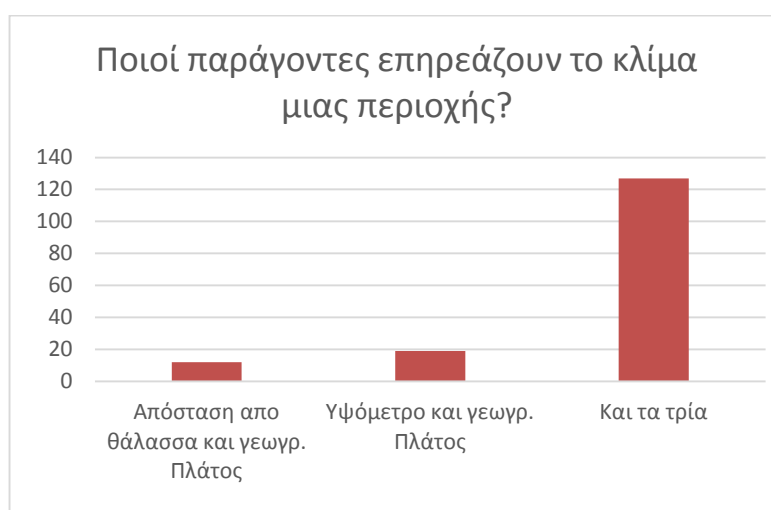
Διάγραμμα 7: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Καιρός και κλίμα είναι δυο ταυτόσημες έννοιες?»

Σε αυτήν την ερώτηση σύνολο 133 μαθητές απάντησαν σωστά δίνοντας την απάντηση «Όχι», δηλαδή πως ο καιρός και το κλίμα δεν είναι δυο ταυτόσημες έννοιες. Ενώ 25 μαθητές απάντησαν λάθος με «Ναι». Αυτό δείχνει ότι οι περισσότεροι μαθητές έχουν κατανοήσει την διαφορά των δυο εννοιών και έχουν αφομοιώσει τις γνώσεις που τους έχουν δοθεί.

Η επόμενη ερώτηση αφορά τους παράγοντες που επηρεάζουν το κλίμα μιας περιοχής.

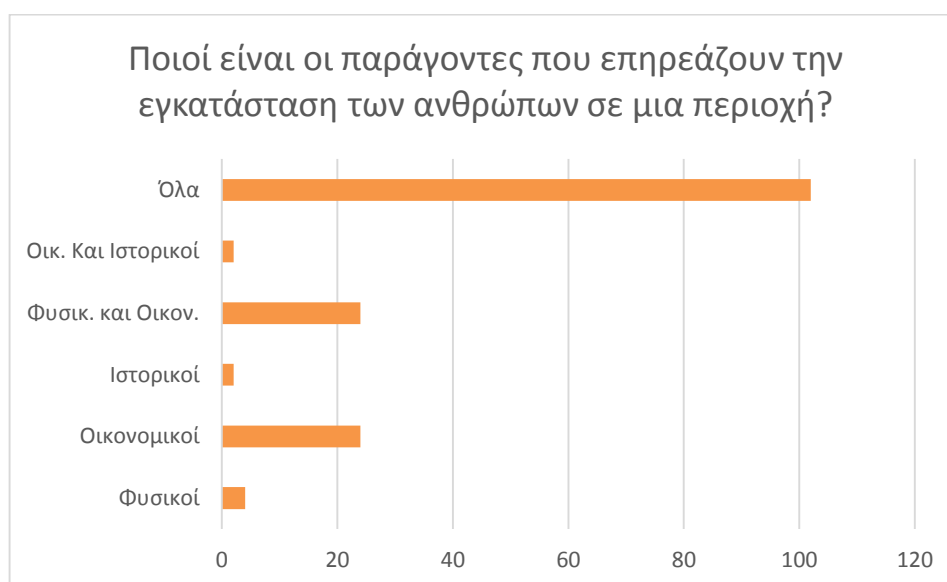
Διάγραμμα 8: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν το κλίμα μιας περιοχής?»

Το αποτέλεσμα των απαντήσεων έδειξαν ότι 127 μαθητές απάντησαν σωστά δίνοντας την απάντηση «Και τα τρία», δηλαδή ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν το κλίμα μιας περιοχής είναι η απόστασή του απ την θάλασσα, το γεωγραφικό της πλάτος και το υψόμετρο. Σύνολο 31 μαθητές απάντησαν λάθος απ' τους οποίους οι 12 απάντησαν «η απόσταση της περιοχής απ' την θάλασσα και το γεωγραφικό πλάτος», ενώ οι 19 «το υψόμετρο και το γεωγραφικό πλάτος». Συνεπώς και σε αυτήν την ερώτηση φαίνεται ότι οι μαθητές έχουν γνώση σε αυτό το κομμάτι της ύλης που αφορά το κλίμα.

Στην επόμενη ερώτηση επίκεντρο γίνεται ο άνθρωπος και οι επιλογές του και από τί αυτές επηρεάζονται. Γι' αυτόν τον λόγο ρωτήσαμε τους μαθητές «ποιοί είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την εγκατάσταση των ανθρώπων σε μία περιοχή?».

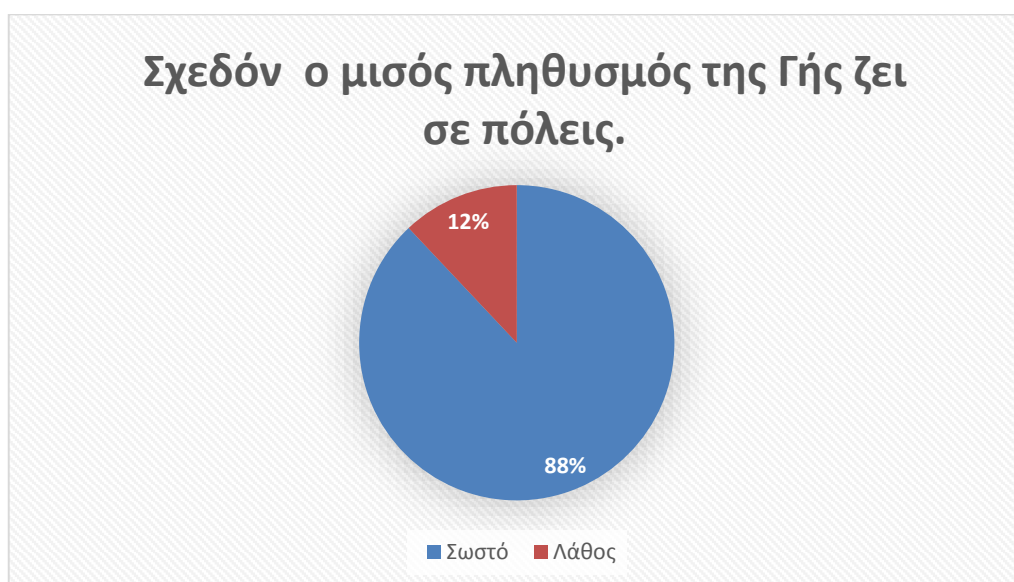
Διάγραμμα 9: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης «Ποιοί είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την εγκατάσταση των ανθρώπων σε μια περιοχή?»

Οι απαντήσεις των μαθητών είχαν ποικιλία συνδυασμών, 102 μαθητές απάντησαν σωστά επιλέγοντας την επιλογή «Όλα τα παραπάνω», δηλαδή ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν την εγκατάσταση των ανθρώπων σε μία περιοχή είναι φυσικοί, οικονομικοί αλλά και ιστορικοί. Παρόλα αυτά σύνολο 50 μαθητές είχαν μέσα στις διαφορετικές αλλά ημιλανθασμένες επιλογές τους ή στον συνδυασμό των απαντήσεων τους οικονομικούς παράγοντες, κάτι που δείχνει την μεγάλη επιρροή της σημερινής πραγματικότητας, καθώς βρισκόμαστε σε περίοδο οικονομικής κρίσης και γι' αυτό τον λόγω η μεταναστευτικότητα λόγω οικονομικών προβλημάτων προς το εξωτερικό είναι μεγάλη. Σύνολο, 4 μαθητές απάντησαν μόνο οι φυσικοί παράγοντες, 2 μόνο οι ιστορικοί και άλλοι 2 απάντησαν οικονομικοί και ιστορικοί, ενώ 24 απάντησαν μόνο οικονομικοί και άλλοι 24 φυσικοί και οικονομικοί.

Η ερώτηση που ακολουθεί αφορά την εγκατάσταση των ανθρώπων και ζητάει απ' τους μαθητές να διαψεύσουν ή να συμφωνήσουν με την πρόταση «Σχεδόν ο μισός πληθυσμός της Γης ζει σε πόλεις.». Οι μαθητές πρέπει να απαντήσουν με σωστό ή λάθος. Σκοπός της ερώτησης αυτής είναι να γίνει μια σύνδεση απ' τους μαθητές των παραγόντων που είχαν να επιλέξουν στην προηγούμενη ερώτηση σχετικά με την επιλογή κατοικίας των ανθρώπων, και να διαπιστώσουν ότι υπάρχει λόγος και δεν είναι τυχαία η κατανομή του πληθυσμού μιάς χώρας ή ολόκληρου του πλανήτη, γι' αυτό και οι περισσότεροι άνθρωποι επιλέγουν όντως να κατοικήσουν στις πόλεις, καθώς εκεί τους δίνονται μεγαλύτερες και περισσότερες ευκαιρίες διαβίωσης, δουλειάς και εκπαίδευσης.

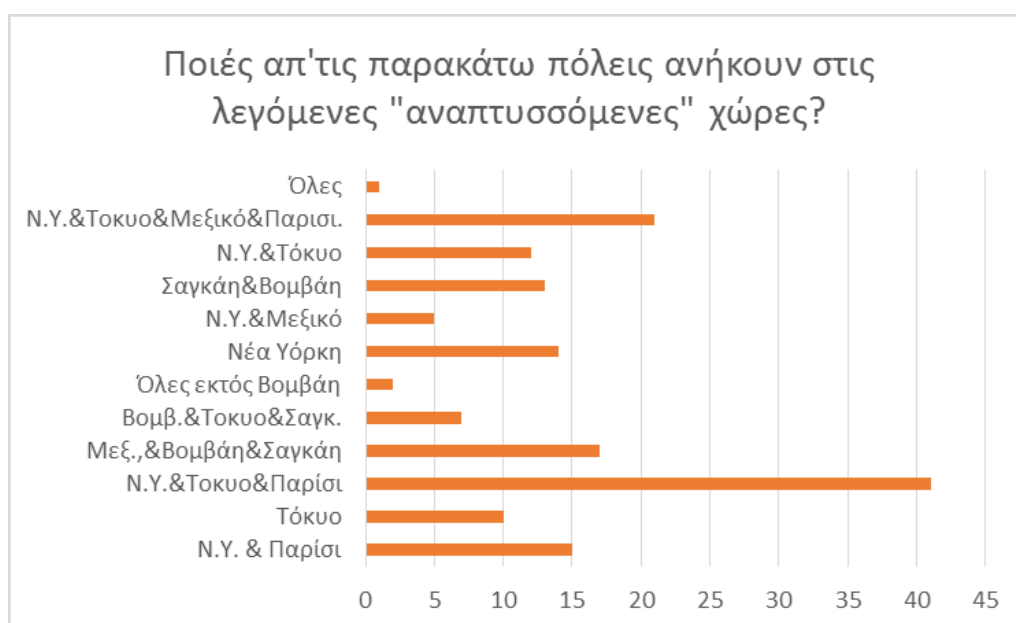
Διάγραμμα 10: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Σχεδόν ο μισός πληθυσμός της Γης ζει σε πόλεις, σωστό ή λάθος? »

Οι μαθητές που απάντησαν σωστά επιλέγοντας το «Σωστό» ήταν 139, ενώ εκείνοι που απάντησαν λάθος ήταν 19. Αυτό δείχνει ότι οι μαθητές κατανοούν την επιλογή των περισσότερων ανθρώπων να κατοικήσουν στις πόλεις, και γνωρίζουν ότι οι πόλεις είναι πιο πυκνοκατοικημένες και έχουν μεγαλύτερο πληθυσμό από τα προάστια και τις επαρχίες.

Προχωρώντας στην επόμενη ερώτηση, δίνονται στους μαθητές πόλεις ανακατεμένες χωρίς λογική σειρά που ανήκουν σε αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες και ζητείται να επιλέξουν οι μαθητές ποιες είναι αυτές που ανήκουν σε «αναπτυσσόμενες» χώρες. Οι αναπτυσσόμενες χώρες είναι εκείνες που βρίσκονται σε χαμηλό στάδιο οικονομικής ανάπτυξης και ο παλιότερος όρος που χρησιμοποιούταν για αυτές ήταν ο λεγόμενος «τρίτος κόσμος». Οι αναπτυσσόμενες χώρες χαρακτηρίζονται από κακές υποδομές, χαμηλή μόρφωση, ανειδίκευτο ανθρώπινο προσωπικό, έλλειψη επενδύσεων και βιομηχανικής παραγωγής, ασθενικούς θεσμούς, ανώριμη δημοκρατία, χαμηλό κατα κεφαλήν εισόδημα, φτώχεια κ.α. Επίσης ένα μεγάλο χαρακτηριστικό των περιοχών αυτών είναι η υψηλή μεταναστευτικότητα των κατοίκων τους προς τις αναπτυγμένες χώρες. Η ερώτηση που έπρεπε να απαντήσουν οι μαθητές ήταν «Ποιες απ' τις παρακάτω πόλεις ανήκουν στις λεγόμενες «αναπτυσσόμενες» χώρες?» .

Διάγραμμα 11: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Ποιες απ' τις παρακάτω πόλεις ανήκουν στις λεγόμενες αναπτυσσόμενες χώρες?»

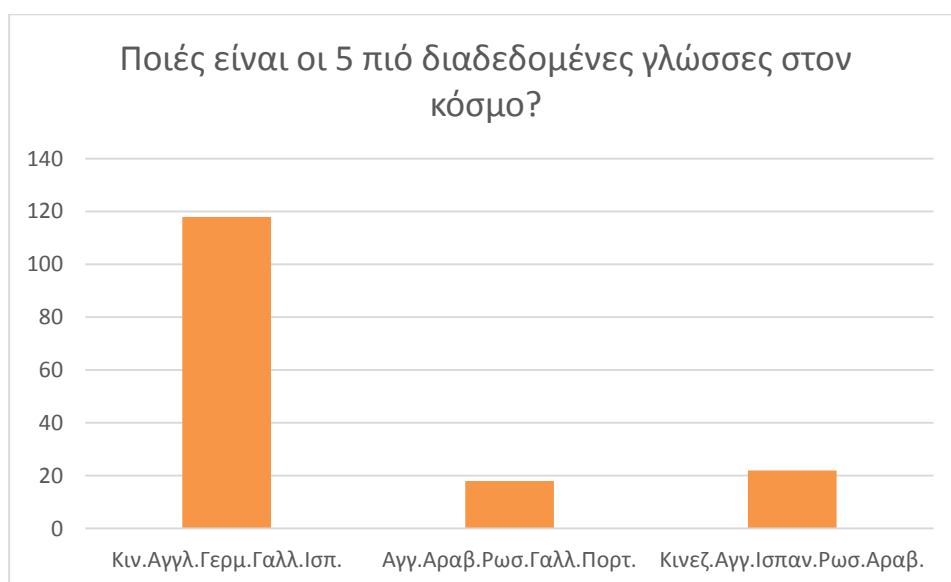

Οι απαντήσεις των μαθητών ήταν ιδιαίτερα σύνθετες, καθώς είχαν την δυνατότητα να επιλέξουν περισσότερες από μια απαντήσεις. Σημαντικό είναι να σημειώσουμε ότι οι περισσότεροι μαθητές απάντησαν λάθος, μπερδεύοντας τις αναπτυσσόμενες με τις αναπτυγμένες πόλεις, δείχνοντας έτσι ξεκάθαρα το γεγονός ότι δεν γνωρίζουν την σημασία του όρου. Πιο αναλυτικά 1 μαθητής απάντησε πως όλες οι πόλεις ανήκουν σε αναπτυσσόμενες χώρες, 2 μαθητές απάντησαν πως όλες οι πόλεις εκτός την Βομβάη είναι αναπτυσσόμενες, 5 μαθητές ότι είναι η Νέα Υόρκη και το Μεξικό, 7 απάντησαν ότι είναι η Βομβάη, το Τόκυο και η Σαγκάη, 10 μαθητές απάντησαν ότι είναι μόνο το Τόκυο, 12

μαθητές απάντησαν το Τόκυο και την Νέα Υόρκη, 13 απάντησαν Σαγκάη και Βομβάη, 14 απάντησαν μόνο Νέα Υόρκη, 15 απάντησαν Νέα Υόρκη και Παρίσι, 17 μαθητές απάντησαν σωστά επιλέγοντας Μεξικό, Βομβάη και Σαγκάη, 21 μαθητές απάντησαν Νέα Υόρκη, Τόκυο, Μεξικό και Παρίσι, τέλος 41 μαθητές απάντησαν ότι αναπτυσσόμενες πόλεις είναι το Τόκυο, η Νέα Υόρκη και το Παρίσι.

Η επόμενη ερώτηση αφορά τις 5 πιο διαδεδομένες γλώσσες στον κόσμο. Αυτή η ερώτηση τέθηκε με σκοπό να κατανοήσουν οι μαθητές ότι ο πολιτισμός, η γλώσσα, η θρησκεία, η κουλτούρα και τα έθιμα μιας περιοχής αρκετές φορές φεύγουν και διαδίδονται πέρα απ' τα σύνορα των χωρών λόγω της παγκοσμιοποίησης. Στα ελληνικά σχολεία οι μαθητές έχουν την δυνατότητα εκτός απ' την δεύτερη υποχρεωτική γλώσσα που μαθαίνουν (αγγλικά), να μάθουν άλλη μία, όπως είναι τα Γαλλικά ή τα Γερμανικά και σε κάποια άλλα ακόμη και τα Ισπανικά. Αυτό δεν σημαίνει όμως πως αυτές οι τέσσερις γλώσσες είναι οι πίο διαδεδομένες στον κόσμο και ότι γι' αυτό τις διδάσκονται. Με αφορμή αυτήν την σκέψη και με σκοπό να διαπιστώσουμε αν οι μαθητές γνωρίζουν ποιές είναι οι πιο διαδεδομένες γλώσσες του πλανήτη ερωτήθει η ερώτηση « Ποιές είναι οι 5 πιο διαδεδομένες γλώσσες στον κόσμο? »

Διάγραμμα 12: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Ποιές είναι οι 5 πιο διαδεδομένες γλώσσες στον κόσμο? »

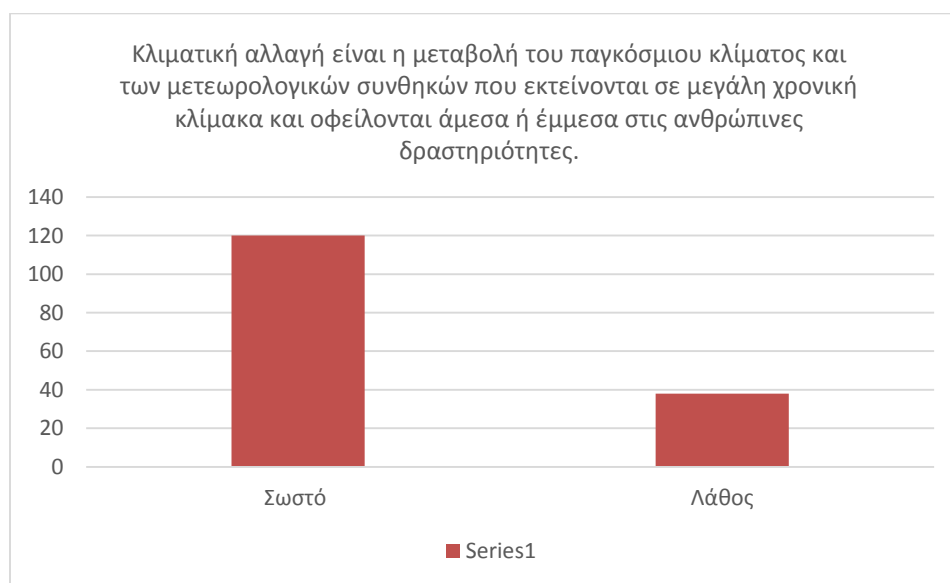

Οι απαντήσεις των μαθητών ήταν οι εξής: σύνολο 118 μαθητές απάντησαν πως οι 5 πιο διαδεδομένες γλώσσες στον κόσμο είναι η Κινέζικη, η Αγγλική, η Γαλλική και Ισπανική, 22 μαθητές απάντησαν σωστά δηλαδή ότι είναι η Κινέζικη, η Αγγλική, η Ισπανική , η

Ρωσική και η Αραβική, ενώ 18 μαθητές απάντησαν η Αγγλική, η Αραβική, η Ρώσικη , η Γαλλική και η Πορτογαλλική.

Οι τελευταίες τρεις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου έχουν να κάνουν με την επιρροή και την επίδραση του ανθρώπου, των αποφάσεών του και των δραστηριοτήτων του στο φυσικό περιβάλλον. Δηλαδή κατα πόσο οφείλεται η ατμοσφαιρική ρύπανση και κατεπέκταση η κλιματική αλλαγή στον άνθρωπο, γιατί οι περισσότερες μορφές ρυπάνσεων και προβλημάτων συγκεντρώνεται σε περιοχές με μεγάλο πληθυσμό ανθρώπων όπως είναι οι πόλεις, και ποιές ανθρώπινες δραστηριότητες προκάλεσαν στις μέρες μας σοβαρές καταστροφές στα δάση.

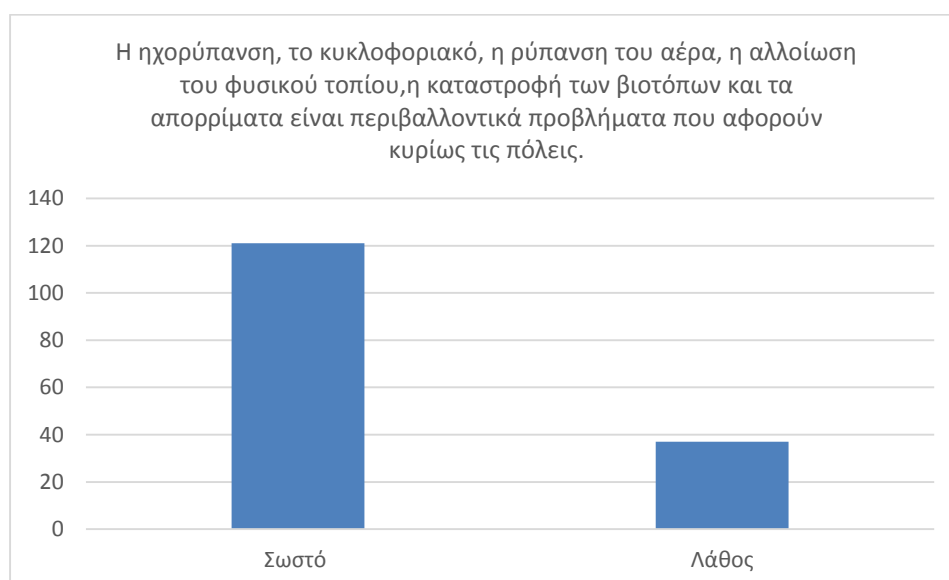
Διάγραμμα 13: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης « Κλιματική αλλαγή είναι η μεταβολή του παγκόσμιου κλίματος και των μετεωρολογικών συνθηκών που εκτείνονται σε μεγάλη χρονική κλίμακα και οφείλονται άμεσα ή έμμεσα στις ανθρώπινες δραστηριότητες, σωστό ή λάθος?»

Σύνολο 120 μαθητές απάντησαν σωστά στην ερώτηση, απαντώντας ότι είναι σωστή και δείχνοντας έτσι την επίγνωσή τους για την συμμετοχή του ανθρώπου και την οφειλή του για την επιβάρυνση του περιβάλλοντος μέσω των δραστηριοτήτων του. Αντίθετα 38 μαθητές απάντησαν λάθος. Εκτός απ' την κλιματική αλλαγή αρκετές μορφές και είδη περιβαλλοντικών προβλημάτων οφείλονται στις ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως είναι η ηχορύπανση, το κυκλοφοριακό, η ρύπανση του αέρα, η αλλοίωση του φυσικού τοπίου, η καταστροφή των βιοτόπων και τα απορρίμματα. Τα περισσότερα περιβαλλοντικά προβλήματα τα συναντούμε στις πόλεις λόγω της αυξημένης πυκνότητας του πληθυσμού, της κυκλοφορίας, των αυτοκινήτων, των μέσων μαζικής μεταφοράς κ.α

Η επόμενη ερώτηση αφορά τις ρυπάνσεις και τις επιβαρύνσεις του περιβάλλοντος που αναφέρθηκαν προηγουμένως στις πόλεις. Οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν επιλέγοντας «Σωστό» ή «Λάθος» για να επιβεβαιώσουν ή να διαψεύσουν την πρόταση « Η ηχορύπανση, το κυκλοφοριακό, η ρύπανση του αέρα η αλλοίωση του φυσικού τοπίου, η καταστροφή των βιοτόπων και τα απορρίμματα είναι περιβαλλοντικά προβλήματα που αφορούν κυρίως τις πόλεις.»

Διάγραμμα 14: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης «Η ηχορύπανση, το κυκλοφοριακό, η ρύπανση του αέρα η αλλοίωση του φυσικού τοπίου, η καταστροφή των βιοτόπων και τα απορρίμματα είναι περιβαλλοντικά προβλήματα που αφορούν κυρίως τις πόλεις, σωστό ή λάθος?»

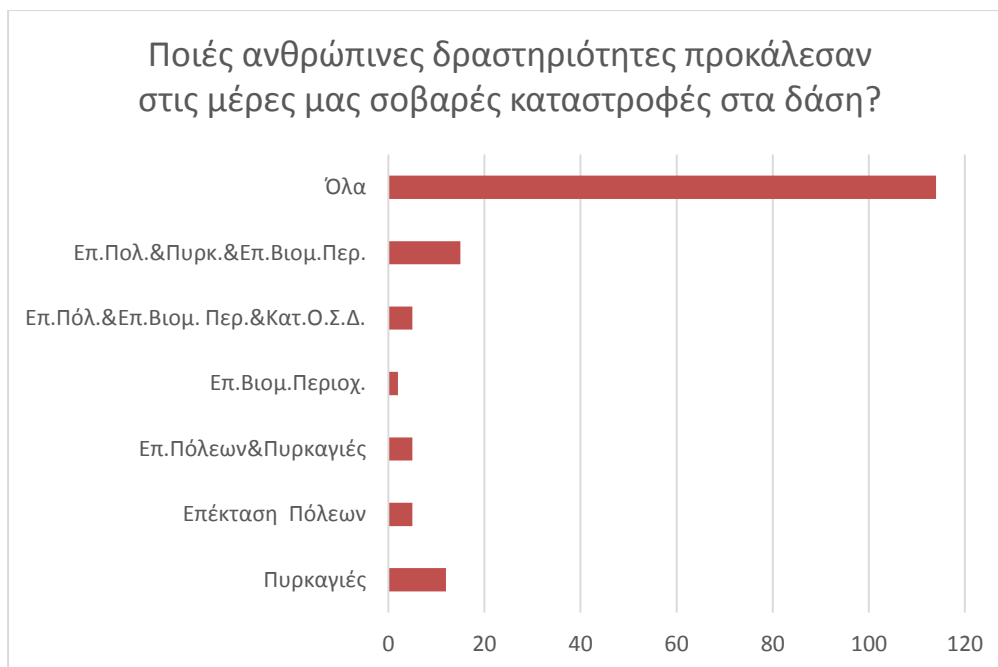

Σύνολο 121 μαθητές απάντησαν σωστά στην ερώτηση επιλέγοντας το « Σωστό» , ενώ 37 μαθητές έκαναν λάθος. Αυτό δείχνει ολοκληρωμένα ότι οι μαθητές γνωρίζουν για τα αρνητικά των πόλεων και για την δύναμη του ανθρώπου να μπορεί να κυριαρχεί, να ελέγχει, και δυστυχώς να καταστρέφει το περιβάλλον.

Αυτό που άργησε να καταλάβει ο άνθρωπος και συνειδητοποίησε μόλις εμφανίστηκαν οι επιπτώσεις των πράξεών του είναι ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα που προκαλεί δεν καταστρέφουν μόνο το φυσικό του περιβάλλον, αλλά και τον ίδιο μακροπρόθεσμα, καθώς η επιβίωση του ανθρώπου συνδέεται άμεσα και έμμεσα με αυτό, ο αέρας που ρυπαίνεται είναι ο αέρας που αναπνέει, η γή που καίει και χτίζει είναι η γή που τον τρέφει .

Με αυτόν θα λέγαμε τον «πρόλογο» περνάμε στην τελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου που είναι «ποιές ανθρώπινες δραστηριότητες προκάλεσαν στις μέρες μας σοβαρές καταστροφές στα δάση?»

Διάγραμμα 15: Κατανομή απαντήσεων της ερώτησης «ποιές ανθρώπινες δραστηριότητες προκάλεσαν στις μέρες μας σοβαρές καταστροφές στα δάση?»

Οι ανθρώπινες δραστηριότητες που προκάλεσαν στις μέρες μας σοβαρές καταστροφές στα δάση είναι η κατασκευή οδικών και σιδηροδρομικών δικτύων, η εφαρμογή μονοκαλλιεργειών στη γεωργία, η επέκταση των βιομηχανικών περιοχών, η επέκταση των πόλεων και οι πυρκαγιές. Συνεπώς η σωστή επιλογή και απάντηση της ερώτησης είναι το «Όλα τα παραπάνω». Σωστά απάντησαν 114 μαθητές, 15 μαθητές απάντησαν η επέκταση των πόλεων, των βιομηχανικών περιοχών και οι πυρκαγιές, 12 απάντησαν μόνο οι πυρκαγιές, 5 απάντησαν η επέκταση των πόλεων, άλλοι 5 απάντησαν η επέκταση πόλεων και οι πυρκαγιές, και επίσης 5 απάντησαν η επέκταση πόλεων, βιομηχανικών περιοχών και η κατασκευή σιδηροδρομικών και οδικών δικτύων. Τέλος, 2 απάντησαν μόνον η επέκταση των βιομηχανικών περιοχών.

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διανομή του ερωτηματολογίου έγινε σε μαθητές που είχαν ολοκληρώσει την σχολική τους ύλη με σκοπό να αντικατοπτρίζουν την πλήρη εικόνα των γνώσεών τους, αλλά και των απόψεών τους για το μάθημα. Απ' την ανάλυση των ερωτηματολογίων και των απαντήσεων των μαθητών των τάξεων Α και Β Γυμνασίου βγήκε το συμπέρασμα ότι η πλειοψηφία των μαθητών έχει επίγνωση της αλληλεπίδρασης φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Έχουν κατανοήσει την δύναμη του ανθρώπινου είδους, δηλαδή πώς με τις δραστηριότητές του και με τις αποφάσεις του μπορεί να επέμβει και να βοηθήσει ή να καταστρέψει και να εξαφανίσει την χλωρίδα και την πανίδα μιας περιοχής, να προκαλέσει αλλαγές στο παγκόσμιο κλίμα και να προκαλέσει υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Ταυτόχρονα όμως με τις δημιουργίες του και τις ικανότητές του ο άνθρωπος μπορεί να προστατεύσει το περιβάλλον του.

Οι ελλείψεις που εντοπίστηκε ήταν σχετικά με τις γνώσεις τους όσον αφορά τον γύρω κόσμο, στην ερώτηση «ποιές είναι οι πόλεις που ανήκουν σε αναπτυσσόμενες χώρες?», δηλαδή τις περιοχές του πλανήτη που έχουν σοβαρό πρόβλημα φτώχειας, έλλειψη των βασικών αναγκών και λιγότερες ευκαιρίες εκπαίδευσης και δουλειάς. Είναι σημαντικό οι μαθητές να γνωρίζουν ποιές είναι οι περιοχές που βρίσκονται σε δύσκολη οικονομική κατάσταση έτσι ώστε να μην έχουν άγνοια, και ο βαθύτερος σκοπός να ευαισθητοποιηθούν, να αναπτυχθεί μέσα τους το αίσθημα της ανθρώπινης αλληλεγγύης και της εκτίμησης, καθώς οι γνώσεις και τα μαθήματα που διδάσκονται συμβάλλουν στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους, στην μόρφωσή τους και στην ολοκλήρωσή τους ως άνθρωποι και ως πολίτες.

Επίσης, παρατηρήθηκε ότι οι μαθητές δυσκολεύτηκαν στην ερώτηση με τις πιο διαδεδομένες γλώσσες στον πλανήτη. Είναι γεγονός ότι η δεύτερη γλώσσα μετά τα Ελληνικά που διδάσκονται τα παιδιά στα σχολεία απ' το δημοτικό έως το λύκειο και το πανεπιστήμιο είναι η αγγλική και η τρίτη η Γαλλική και η Γερμανική, παρόλα αυτά όμως δεν ανήκουν όλες στις πιο διαδεδομένες γλώσσες του κόσμου. Η Αγγλική είναι η δεύτερη πιο διαδεδομένη, όμως την πρωτιά την έχει η Κινέζικη διάλεκτος, κάτι που λίγοι μαθητές το γνώριζαν, ύστερα ακολουθούν η Ισπανική, η Ρώσικη η Αραβική αλλά και η Ινδική (Χίντι). Είναι εξίσου σημαντικό οι μαθητές να γνωρίζουν ποιές είναι οι γλώσσες που χρησιμοποιούνται στο εμπόριο και στις δουλειές και χρησιμοποιούνται περισσότερο στον κόσμο και όχι μόνο στην Ελλάδα και στην Ευρώπη.

Σημαντικό επίσης είναι να αναφερθεί ότι οι μαθητές δεν έχουν το προνόμιο να πηγαίνουν αρκετές εκπαιδευτικές εκδρομές ή να βγαίνουν απ' το χώρο της τάξης στα πλαίσια του μαθήματος και να χρησιμοποιούν (αν είναι αυτό εφικτό ανάλογα με την τοποθεσία του σχολείου), τον εξωτερικό περιβάλλοντα χώρο με σκοπό την αξιοποίηση της φύσης για την κατανόηση εννοιών ή παραδειγμάτων έτσι ώστε να γίνει πιο ενδιαφέρον και ιδιαίτερο το μάθημα. Γι' αυτό τον λόγο σε μεγάλο ποσοστό δεν αρέσει το μάθημα, όταν περιορίζεται και καταντά να είναι απλά άλλο ένα κείμενο που πρέπει να αποστηθίσει ο μαθητής. Φυσικά δεν

μπορούμε να εξαιρέσουμε τις προσπάθειες αρκετών καθηγητών να εμπλουτίσουν το μάθημα χρησιμοποιώντας υπολογιστές, διαδραστικούς πίνακες, παρουσιάσεις σε μορφή power point, και χάρτες, δυστυχώς όμως είναι λίγα ακόμη τα σχολεία που διαθέτουν χώρους και υποδομές που μπορεί ο καθηγητής να χρησιμοποιήσει.

Στην παρουσίαση και ανάλυση του περιεχομένου των διδακτικών εγχειριδίων του μαθήματος Γεωγραφίας παραπάνω αναφέρθηκαν οι συγγραφείς των βιβλίων και οι ειδικότητες μερικών απ' αυτών. Παρατηρήθηκε ότι οι συγγραφείς των βιβλίων παλαιότερα δεν είχαν σχέση με το αντικείμενο της Γεωγραφίας, αλλά με της Γεωλογίας. Βέβαια, το μάθημα της Γεωγραφίας όπως φαίνεται απ' τα ιστορικά στοιχεία παραπάνω εισάχθηκε στο πρόγραμμα σπουδών της Α' βαθμιας και Β' βαθμιας εκπαίδευσης αρκετά πριν δημιουργηθούν τα Πανεπιστήμια Αιγαίου και Χαροκοπείου και τα αντίστοιχα τμήματα Γεωγραφίας σε αυτά. Η ανυπαρξία του Τμήματος Γεωγραφίας στα ελληνικά πανεπιστήμια επηρέαζε άμεσα τη γεωγραφική εκπαίδευση, καθώς δεν παρέχονταν καμία δυνατότητα στελέχωσης των σχολείων με ειδικούς στο αντικείμενο.

Συνεπώς, όπως οι συγγραφείς έτσι και οι καθηγητές στους οποίους ανατίθεται η διδασκαλία του μαθήματος Γεωγραφίας στο Γυμνάσιο ανήκουν στον κλάδο ΠΕ04 (φυσικούς, χημικούς, βιολόγους, φυσιολογιστές, γεωλόγους).⁸

Σημαντική είναι η ένταξη το 2008 των αποφοίτων του τμήματος Γεωγραφίας στον κλάδο που προαναφέρθηκε, κάτι που τους δίνει το δικαίωμα και την δυνατότητα του διορισμού ως καθηγητές Γεωγραφίας, έτσι γίνονται ισότιμοι με τους υπόλοιπους των άλλων ειδικοτήτων όσον αφορά το δικαίωμα της διδασκαλίας στην εκπαίδευση. Λόγω της οικονομικής κρίσης της εποχής, δυστυχώς έχει μειωθεί η διεξαγωγή των διαγωνισμών ΑΣΕΠ απ' τους οποίους δίνεται η δυνατότητα του διορισμού. Παρόλα αυτά είναι μεγάλης σημασίας η αναγνωρισιμότητα της ειδικότητας του Γεωγράφου, καθώς δίνονται ελπίδες για την αξιοποίηση του δικαιώματος αυτού στο μέλλον. Με αυτόν τον τρόπο υλοποιήθηκε ο στόχος και ο «αγώνας» της ανεξαρτησίας του μαθήματος Γεωγραφίας από τις υπόλοιπες επιστήμες ως ξεχωριστό και αυτόνομο μάθημα που πρέπει να διδάσκεται από Γεωγράφους στην Β'βάθμια εκπαίδευση.

---

⁸ Βαλερά Ε., 2010, Αξιολόγηση του προγράμματος σπουδών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα φυσικών διεργασιών και φυσικών κινδύνων, Διπλωματική Εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα

9. ΤΡΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί τρόποι διδασκαλίας και μέθοδοι που μπορούν να κάνουν το μάθημα της Γεωγραφίας πιο «ελκυστικό» αλλά και κατανοητό στους μαθητές Γυμνασίου. Μερικές ιδέες και προτάσεις διατυπώνονται παρακάτω:

Σημαντικό θα ήταν η ευαισθητοποίηση των μαθητών στο θέμα της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος φέρνοντας τους κοντά στην φύση, μπορείτε να επιλέξετε να τους πάτε σε κάποιο οικόπεδο με δέντρα και πλούσια φυσικά χαρακτηριστικά, να κάνετε υπαίθριο μάθημα και συζήτηση γύρω απ' το περιβάλλον και τους τρόπους προστασίας του. Αυτό θα μπορούσε να συνοδευτεί κάνοντας δένδροφύτευση σε μια περιοχή ή καθαρισμό της περιοχής που βρίσκεται το σχολείο σε συνεργασία με τον Δήμο.

Οι αύξηση των ασκήσεων και η κατασκευή διαδικτυακών παιχνιδιών στους μαθητές θα τους κάνει να χρησιμοποιήσουν το ίντερνετ και θα τους διεγείρει το ενδιαφέρον και την περιέργεια. Επίσης μια μέρα μάθημα σε αίθουσα με υπολογιστές του σχολείου με σκοπό να κάνουν περιήγηση στο google earth και να ανακαλύψουν μόνοι τους την Γή, τις ηπείρους και τις χώρες θα τους δώσει επιπλέον γνώσεις και χαρά.

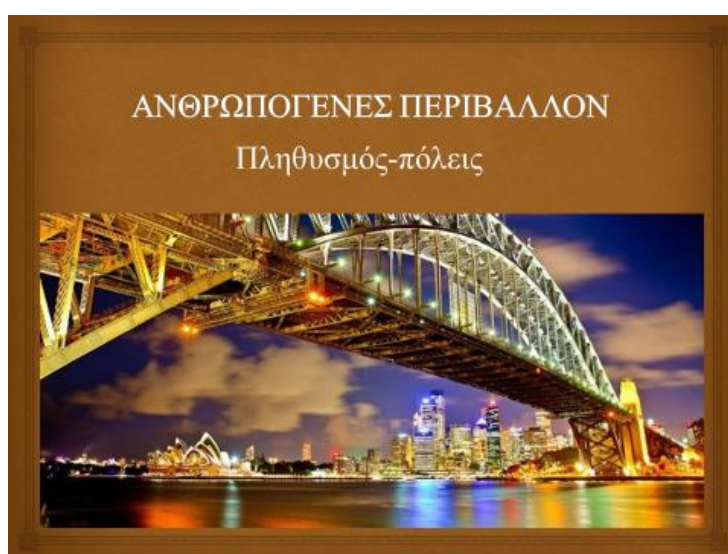
Μπορείτε να φτιάξετε δικές σας παρουσιάσεις σε μορφή power point που θα χρησιμοποιείτε φράσεις του βιβλίου, αλλά θα τις εξηγείται με δικό σας τρόπο με την βοήθεια επιπλέον εικόνων και ερωτήσεων προς προβληματισμό. Οι μαθητές ενδιαφέρονται πολλοί και προσέχουν όταν τους διηγείστε ιστορίες δίνοντάς τους δικά σας παραδείγματα μή ξεφεύγοντας όμως απ' το πλαίσιο του μαθήματος και της ύλης.

Η δοκιμή να χωρίσετε τα παιδιά σε ομάδες και να διοργανώσετε παιχνίδια στο πλαίσιο του μαθήματος και του κεφαλαίου που διδάσκεται δίνοντάς τους “quiz”, δηλαδή ερωτήσεις με πολλαπλές απαντήσεις βάζοντας χρονόμετρο και αφήνοντάς τους να χρησιμοποιήσουν και να ψάξουν μόνοι τους το βιβλίο για να βρουν την απάντηση, θα τους κάνει να θυμούνται περισσότερο το μάθημα και να αφομοιώσουν το κεφάλαιο παρά κάνοντάς το απλά μια ανάγνωση.

Μπορείτε να προσπαθήσετε μέσω παραδειγμάτων και παιχνιδιών ή συζητήσεων να κάνετε να χρησιμοποιήσουν οι μαθητές την φαντασία τους δίνοντάς τους για παράδειγμα στον κάθε ένα απο μία χώρα, αφήνοντάς τους να φανταστούν και να σκεφτούν πώς θα ήταν η καθημερινότητά τους, η οικογένειά τους και οι συνήθειές τους ανάλογα με τον τόπο κατοικίας τους, την διαφορετική τους κουλτούρα και πολιτισμό, τα διαφορετικά θρησκευτικά πιστεύω, αλλά και το διαφορετικό οικονομικό επίπεδο. Αφήνοντάς τους να αναρωτηθούν πώς θα πέραναν τον ελεύθερο χρόνο τους αν δεν είχαν υπολογιστή, κινητό και βιντεοπαιχνίδια, πώς θα ήταν η ζωή τους αν ζούσαν στην Ινδία, στην Κίνα ή στην Αφρική. Τέλος, η εξήγηση δίνοντάς τους παραδείγματα απ' το παρελθόν και απ' την ιστορία τους βοηθάει να κατανοήσουν πώς ο άνθρωπος παίρνοντας μια απόφαση και

εκτελώντας μια ενέργεια στο σήμερα μπορεί να επηρεάσει το αύριο είτε αυτό αφορά το φυσικό του περιβάλλον είτε το ανθρωπογενές.

Παρακάτω δίνετε ένα παράδειγμα χρησιμοποιώντας την ύλη της Α Γυμνασίου και συγκεκριμένα την ενότητα «Ανθρωπογενές Περιβάλλον», κεφάλαιο Γ1 «Πληθυσμό-Πόλεις» και μάθημα Γ1.1 «Ο πληθυσμός της Γης», και παρουσιάστηκε σε μορφή power point μια διαφορετική μορφή του μαθήματος εμπλουτίζοντάς το με παραπάνω εικόνες και πληροφορίες προσθέτοντας αυτούσιες φράσεις και πίνακες-διαγράμματα του βιβλίου με σκοπό την εξήγηση του στα παιδιά για να μπορούν να τα μελετήσουν ύστερα μόνοι τους και να τα μάθουν. Ακολουθούν οι διαφάνειες της παρουσίασης οι οποίες διδάχθηκαν κατά το σχολικό έτος 2013 σε τάξη της Α Γυμνασίου στο 1^ο Γυμνάσιο Παλαιού Φαλήρου.

Στόχοι της ενότητας αυτής, είναι να μάθεις:

- Για τον τρόπο κατανομής των ανθρώπων στην επιφάνεια της Γης.
- Για τον πληθυσμό των ηπείρων και την εξέλιξη του μέσα στον χρόνο.
- Κάποιες βασικές έννοιες που σχετίζονται με τον πληθυσμό, όπως την έννοια της πληθυσμιακής πυκνότητας και τις πυραμίδες των ηλικιών.
- Πώς να επεξεργάζεσαι και να απεικονίζεις σε χάρτες γεωγραφικά δεδομένα σχετικά με τον πληθυσμό.
- Ποιες είναι οι μεγαλύτερες πόλεις του πλανήτη και πώς είναι κατανεμημένες στην επιφάνεια της Γης.
- Για τις λειτουργίες μιας πόλης και την αλληλεπίδρασή της με τον περιβάλλοντα χώρο.
- Για τη ζωή στις πόλεις, τα θετικά και τα αρνητικά της σημεία και το πρόβλημα της αστικοποίησης.

- ❧ Οι 3 χώρες με τον μεγαλύτερο πληθυσμό στη γη:
Κίνα περίπου 1,347,641,454 κάτοικοι.
Ινδία περίπου 1,184,549,592 κάτοικοι.
ΗΠΑ περίπου 310,288,789 κάτοικοι.

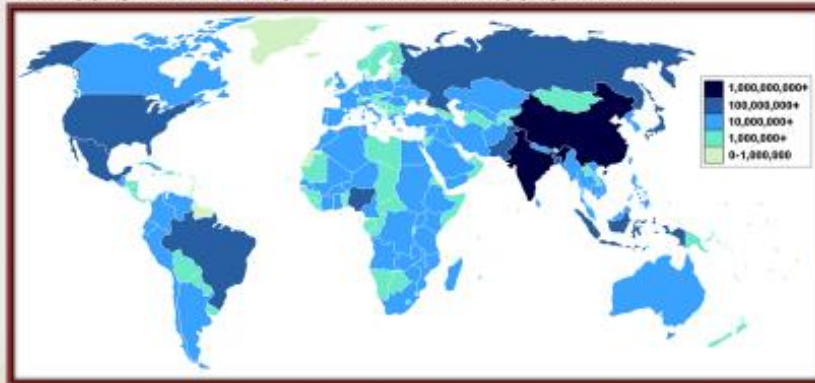
- ❧ 65 από τα 121 εκατομμύρια των παιδιών που δεν πηγαίνουν καν σχολείο είναι κορίτσια. Συνολικά 600 εκατομμύρια γυναίκες είναι αγράμματες. Ο αντίστοιχος αριθμός για τους άνδρες είναι 320 εκατομμύρια.
- ❧ Περισσότερες από 70.000 έφηβες παντρεύονται κάθε μέρα και 40.000 από αυτές κάνουν παιδί.

- ❧ Ο παγκόσμιος πληθυσμός σημειώνει συνεχή αύξηση από τον 14ο αιώνα, μετά το τέλος της μεγάλης επιδημίας πανούκλας και του μεγάλου λιμού των ετών 1315–1317. Οι υψηλότεροι ρυθμοί στην αύξηση του πληθυσμού καταγράφηκαν για λίγα χρόνια τη δεκαετία του 1950 και επί λίγο μεγαλύτερο διάστημα την εικοσαετία 1960–1980.

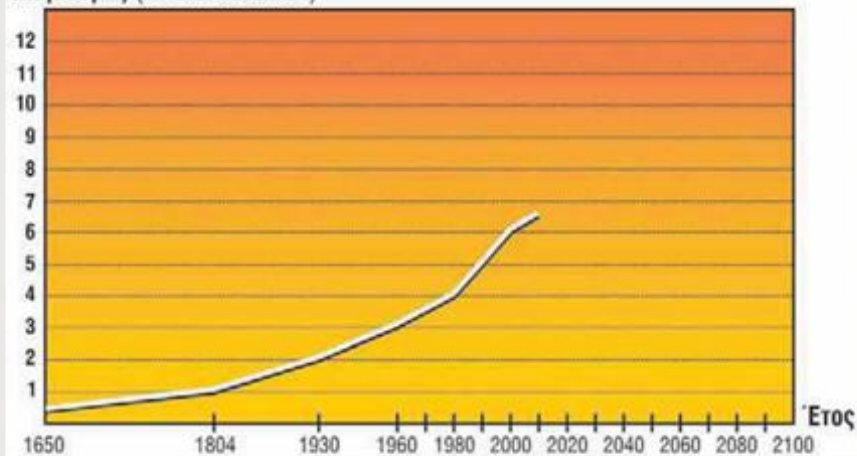
- ❧ Ο πληθυσμός αυξάνεται όταν οι γεννήσεις είναι περισσότερες από τους θανάτους. Σήμερα κάθε λεπτό μετράμε 240 γεννήσεις και 120 θανάτους.
- ❧ Ο παγκόσμιος πληθυσμός θα μπορούσε να ανέλθει στα 10 δισεκατομμύρια το 2100, με την προϋπόθεση σε κάθε οικογένεια να μην υπάρχουν πάνω από 2 παιδιά. Με μέσο όρο 1,5 παιδιά ανά οικογένεια, ο πληθυσμός το 2100 θα μειωνόταν και δε θα ξεπερνούσε τα 5,5 δισ. Με μέσο όρο 2,5 παιδιά ανά οικογένεια, ο πληθυσμός το 2100 θα αυξανόταν και θα έφτανε τα 17 δισεκατομμύρια.

Παγκόσμιος Πληθυσμός

Στην Ασία κατοικεί πάνω από το 60% του παγκόσμιου πληθυσμού, πάνω από 4 δισεκατομμύρια άνθρωποι. Η Κίνα και η Ινδία μαζί έχουν περίπου το 37% του παγκόσμιου πληθυσμού. Η Αφρική ακολουθεί με 1 δισεκατομμύριο, το 15% του παγκόσμιου πληθυσμού. Τα 733 εκατομμύρια άνθρωποι της Ευρώπης αντιπροσωπεύουν μόλις το 11% του παγκόσμιου πληθυσμού. Η Κεντρική και Νότια Αμερική με την Καραϊβική φιλοξενούν 589 εκατομμύρια (9%), η Βόρεια Αμερική 352 εκατομμύρια (5%) και η Ωκεανία 35 εκατομμύρια (0,5%)

Πληθυσμός (σε δισ. κατοίκων)

Η μελέτη της εξέλιξης του πληθυσμού της Γης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού μας βοηθά:

- ✎ Να καταλάβουμε γιατί αλλάζει συνεχώς ο χώρος που βρίσκεται γύρω μας.
- ✎ Να κατανοήσουμε ότι οι άνθρωποι, προσπαθώντας να καλύψουν τις ανάγκες τους αλλάζουν το περιβάλλον τους και επομένως όσο περισσότεροι γίνονται οι άνθρωποι τόσο μεγαλύτερες μεταβολές επιφέρουν στο περιβάλλον.
- ✎ Να κάνουμε όσο το δυνατόν πιο ακριβείς προγραμματισμούς για την οργάνωση της κοινωνίας και για την κάλυψη των αναγκών των ανθρώπων που θα γεννηθούν σε τροφή, περίθαλψη, εκπαίδευση, εργασία.
- ✎ Να αντιληφθούμε τη σημασία της συνετής διαχείρισης του πλανήτη, ώστε να εξασφαλίσει το μέλλον των επόμενων γενεών.

✎ Τι είναι η δημογραφία?

Η δημογραφία είναι η επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη των πληθυσμών και παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για τις μελλοντικές ενέργειές μας. Γι' αυτόν τον λόγο συγκεντρώνουμε και επεξεργαζόμαστε συνεχώς αριθμητικά στοιχεία που αφορούν τον πληθυσμό.

✎ **Γεννητικότητα:** το ποσοστό των γεννήσεων ανά 1000 άτομα

✎ **Θνησιμότητα:** το ποσοστό των θανάτων ανά 1000 άτομα

Σκοπός όλης αυτής της προετοιμασίας και των ιδεών είναι η διευκόλυνση του μαθητή για την καλύτερη κατανόηση του μαθήματος. Ο μαθητής δεν πρέπει να είναι μόνο ένας παθητικός δέκτης, αλλά να συμμετέχει ενεργά στην μάθησή του, έχοντας την ευκαιρία να εκφράσει τις αντιλήψεις και τις ιδέες του όταν είναι δυνατό. Είναι καλό ο μαθητής να εμπλέκεται ενεργά κατασκευάζοντας ο ίδιος παραδείγματα και σκέψεις που θα τον οδηγήσουν στην κατανόηση της ουσίας, του νοήματος και της σημασίας των εννοιών και των μαθημάτων που διδάσκεται, με την βοήθεια συζητήσεων με τον καθηγητή.

Κάθε εκπαιδευτικός έχει μια προσωπική παιδαγωγική θεώρηση με την οποία μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρά με τους μαθητές του μέσα στην τάξη. Υπάρχουν πολλοί μέθοδοι και μοντέλα διδασκαλίας, και ο κάθε καθηγητής ανάλογα με την προσωπικότητά του ακολουθεί ένα ή έναν συνδυασμό απ' αυτά, ο καλύτερος τρόπος όμως θα ήταν να μην βασίζει την διδασκαλία του σε ένα μοντέλο επειδή αυτό τον διευκολύνει, αλλά να μπορεί να προσαρμόζεται ανάλογα με τις καταστάσεις της τάξης, των μαθητών και τις δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίσει, καθώς δεν έχει να κάνει με κάτι το σταθερό, αλλά με ανθρώπους που μεταβάλλονται, ο καθένας διαφέρει, έχει την προσωπικότητά του και τον χαρακτήρα του, την διαφορετική νοοτροπία του και το επίπεδό του και τις δικές του μαθησιακές δυσκολίες. Γι' αυτό τον λόγω δεν θα προτείνουμε ένα συγκεκριμένο μοντέλο ή μέθοδο προς ακολούθηση όπως είναι π.χ το δασκαλοκεντρικό, το μαθητοκεντρικό και το μοντέλο αλληλεπίδρασης δασκάλου-μαθητών, ούτε θα διαλέξουμε βάζοντας σε δίλημμα, σταθερά ή ασταθή μοντέλα, δηλαδή ακολουθούμε την πορεία διδασκαλίας που έχουμε σχεδιάσει απ' την αρχή του σχολικού έτους χωρίς να παρεκκλίνουμε ή πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι απρόβλεπτοι όροι της διδασκαλίας που μπορεί να συναντήσουμε? Ο καθηγητής θα πρέπει να είναι ανοιχτόμυαλος και να έχει τα πάντα απ' αυτά υπόψη του, για παράδειγμα μπορεί να δημιουργήσει ένα σκελετό μαθημάτων ανάλογα με την ύλη που του δίνεται να διδάξει, αλλά απο κει και πέρα άν χρειαστεί να παρεκκλίνει και να προσαρμοστεί με τις δυσκολίες και τις ανάγκες των μαθητών σε κάποια μαθήματα να το κάνει. Πρέπει να είναι διαλλακτικός, προσαρμοστικός και συζητήσιμος, να μπορεί να εμπλουτίσει το μάθημα, να το «ομορφύνει» με τις ιδέες του και τον χαρακτήρα του, να προτείνει και να δοκιμάσει τους δικούς του τρόπους διδασκαλίας και να εφαρμόζει εκείνους που σε κάθε τμήμα και τάξη διακρίνει οτι είναι οι κατάλληλοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Παυλόπουλος Κ., Γαλάνη Α., 2009, Γεωλογία-Γεωγραφία Α Γυμνασίου, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεως διδακτικών βιβλίων
- Κουλούρη Χριστίνα, 1988, «Ιστορία και Γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914), Γνωστικό αντικείμενο και ιδεολογικές προεκτάσεις», Ιστορικό αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα
- Ασλανίδη Α., Ζαφειρακίδης Γ., Καλαϊτζίδης Δ., 2009, Γεωλογία-Γεωγραφία Β Γυμνασίου, Αθήνα, Οργανισμός εκδόσεως διδακτικών βιβλίων
- Ευγενία Φλογαΐτη, 2011, « Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την αειφορία», Πεδίο, Αθήνα
- Κατσίκης Α., 2001, Γεωγραφίες, Εξάντας, 2: 19-21
- Κυριαζή Ν., 2009, Η κοινωνιολογική έρευνα, Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2009, Οδηγίες διδασκαλίας του μαθήματος «Γεωλογία-Γεωγραφία» Γυμνασίου για το σχ. Έτος 2009-10, Αθήνα
- Ρέντζος Γ., 1984, Γεωγραφική Εκπαίδευση, Αθήνα
- ΦΕΚ τεύχος Β αρ. Φύλλου 304/13-03-03
- Καραμπάτσα Α., Κλωνάρη Α., Κουτσόπουλος Κ., Μαράκη Κ., Τσουνάκας Θ., 2008, Γεωγραφία Α Γυμνασίου, Οργανισμός Εκδόσεων διδακτικών βιβλίων, Αθήνα
- Καραμπάτσα Α., Κλωνάρη Α., Κουτοπουλος Κ., Μαράκη Κ., Τσουνάκας Θ., 2008, Γεωγραφία Β Γυμνασίου, Οργανισμός Εκδόσεων διδακτικών βιβλίων, Αθήνα
- Ζαμάνη Α., Λειβαδίτης Γ., Σαμπώ Β., 1991, Γεωγραφία των Ηπείρων, Α Γυμνασίου, Οργανισμός εκδόσεως διδακτικών βιβλίων, Αθήνα
- Μαριολάκος Δ., Σιδεράς Χρ., 1991, Στοιχεία Γενικής Γεωγραφίας της Ελλάδας Β Γυμνασίου, Οργανισμός Εκδόσεως διδακτικών βιβλίων, Αθήνα
- Βαλερά Ε., 2010, Αξιολόγηση του προγράμματος σπουδών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα φυσικών διεργασιών και φυσικών κινδύνων, Διπλωματική Εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα
- Αλιφραγκής Δ., Κλιματική αλλαγή, Περιβάλλον και άνθρωπος, Εργαστήριο Δασικής Εδαφολογίας, ΑΠΘ
- Γκαραγκούνης Θ., 2013, Εισαγωγή στην Ανθρωπογεωγραφία, Κοινωνική θεωρία και Χώρος, Αθήνα
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2013, Οδηγίες για τη διδασκαλία των θετικών μαθημάτων των Α, Β και Γ τάξεων Ημερήσιου και Εσπερινού Γυμνασίου για το σχ. Έτος 2013-2014, Αθήνα
- ΕΣΠΑ 2007-13, Πρόγραμμα σπουδών Γεωγραφίας Γυμνασίου για το «Νέο Σχολείο», Ε.Κ.Τ

Διαδύκτιο:

- <http://education.nationalgeographic.com/education/teaching-geography>
- <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL100/418/2820,10636/>
- <http://environmentalarchaeology.wordpress.com/2008>
- <http://el.wikipedia.org/wiki>
- http://www.medies.net/_uploaded_files/desd_manmade_2012/scoullos.pdf
- <http://www.gsekkes.com>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΜΑΘΗΤΗ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Συμπλήρωσε βάζοντας «x» στο κουτάκι που σε αντιπροσωπεύει.

1. Φύλο

- ☐ Αγόρι
- ☐ Κορίτσι

2. Τάξη

- ☐ Α' Γυμνασίου
- ☐ Β' Γυμνασίου

3. Σου αρέσει το μάθημα της Γεωγραφίας?

- ☐ Ναί
- ☐ Όχι

4. Το θεωρείς δύσκολο μάθημα ή εύκολο μάθημα?

- ☐ Δύσκολο
- ☐ Εύκολο

5. Έχετε πάει εκπαιδευτική εκδρομή ή επίσκεψη στα πλαίσια του μαθήματος?

- ☐ Ναί
- ☐ Όχι

Απάντησε βάζοντας «x» σε ένα ή και περισσότερα κουτάκια που νομίζεις ότι είναι η σωστή απάντηση σε κάθε ερώτηση, σύμφωνα με τις γνώσεις που έχεις μέχρι στιγμής από το μάθημα της Γεωγραφίας.

6. Τί κλίμα επικρατεί στην Ελλάδα?

- ☐ Ηπειρωτικό
- ☐ Μεταβατικό
- ☐ Πολικό
- ☐ Μεσογειακό
- ☐ Ορεινό
- ☐ Ωκεάνιο

7. Καιρός και κλίμα είναι δυο ταυτόσημες (ίδιες) έννοιες?

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι

8. Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν το κλίμα μιας περιοχής?

- ☐ Η απόσταση της περιοχής απ'τη θάλασσα και το γεωγραφικό πλάτος
- ☐ Το υψόμετρο και το γεωγραφικό πλάτος
- ☐ Η απόσταση της περιοχής απ'τη θάλασσα, το υψόμετρο και το γεωγραφικό πλάτος

9. Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την εγκατάσταση των ανθρώπων σε μια περιοχή?

- ☐ Φυσικοί
- ☐ Οικονομικοί
- ☐ Ιστορικοί
- ☐ Όλα τα παραπάνω

10. Σχεδόν ο μισός πληθυσμός της Γής ζει σε πόλεις.

- ☐ Σωστό
- ☐ Λάθος

11. Ποιες απ' τις παρακάτω πόλεις ανήκουν στις λεγόμενες «αναπτυσσόμενες» χώρες?

- ☐ Νέα Υόρκη
- ☐ Μεξικό
- ☐ Βομβάη
- ☐ Τόκυο
- ☐ Παρίσι
- ☐ Σαγκάη

12. Ποιες είναι οι 5 (πέντε) πιο διαδεδομένες γλώσσες στον κόσμο?

- ☐ Κινέζικη-Αγγλική-Γερμανική-Γαλλική-Ισπανική
- ☐ Αγγλική-Αραβική-Ρώσικη-Γαλλική-Πορτογαλλική
- ☐ Κινέζικη-Αγγλική-Ισπανική-Ρώσικη-Αραβική

13. Κλιματική αλλαγή είναι η μεταβολή του παγκόσμιου κλίματος και των μετεωρολογικών συνθηκών που εκτείνονται σε μεγάλη χρονική κλίμακα, και οφείλονται άμεσα ή έμμεσα στις ανθρώπινες δραστηριότητες.

- ☐ Σωστό
- ☐ Λάθος

14. Η ηχορύπανση, το κυκλοφοριακό, η ρύπανση του αέρα, η αλλοίωση του φυσικού τοπίου, η καταστροφή των βιοτόπων και τα απορρίματα είναι περιβαλλοντικά προβλήματα που αφορούν κυρίως τις πόλεις.

- ☐ Σωστό
- ☐ Λάθος

15. Ποιές ανθρώπινες δραστηριότητες προκάλεσαν στις μέρες μας σοβαρές καταστροφές στα δάση?

- ☐ Η κατασκευή οδικών και σιδηροδρομικών δικτύων
- ☐ Η εφαρμογή μονοκαλλιεργιών στη γεωργία
- ☐ Η επέκταση των βιομηχανικών περιοχών
- ☐ Η επέκταση των πόλεων
- ☐ Οι πυρκαγιές
- ☐ Όλα τα παραπάνω

Ευχαριστούμε πολύ για την συμμετοχή σας! ☺